

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİNDE
ASKERİ GELENEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ayşe GÜLER**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Salim KOCA**

Ankara-2007

ONAY

Ayşe GÜLER tarafından hazırlanan “*Anadolu’da Kurulan İlk Türk Devletlerinde, Askerî Gelenekler*” başlıklı bu çalışmada 15.08.2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı’nda *Yüksek Lisans Tezi* olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Salim KOCA (Danışman)

Üye: Prof. Dr. İlhan ERDEM

Üye: Doç. Dr. Altan ÇETİN

Ö N S Ö Z

Kültür, milletler arası değerleri ifade eden, medeniyetten ayrı olarak milletin varlığını ve devamını sağlayan, onu diğer milletlerden ayıran tarih mirası olarak nesilden nesile devredilen ve zamanın akışı içinde değişip gelişen, başka kültürlerle alış veriş yapabilen fakat orijinalliğini kaybetmeyen, kişiye bulunduğu topluma mensubiyet şuurunu kazandıran, sosyal akrabalık bağı haline gelmiş maddi ve manevi unsurları arasında uyum bulunan bir değerler sistemidir.

Gelenek ise kültür içinde varlığı kabul edilen ve kuşaktan kuşağa aktarılan, alışkanlıklar halinde devam eden ve yaptırım gücü olan davranış kalıplarıdır.

Gelenekler, köklerinin eskiye dayanması ve tarihin derinliklerinden süzülerek gelmeleri dolayısıyla aynı zamanda, ait olduğu milletin kendine özgü yaşayış, düşünüş, inanış ve davranış biçimlerini de yansıtır.

Muhakkak ki her milletin, onu millet yapan ve diğer milletlerden ayıran kendine ait temel değerleri vardır. Türk milleti uzun tarihi boyunca bir defa yurt, bir defa din, iki defa da medeniyet değiştirmesine rağmen özü daima korunan bir değerler bütününe sahip olmuştur.

Türkler bu tarihi gelişim ve değişim içinde çeşitli kaynaklardan aldıkları özellikler ve değerler ile kendilerine ait olanları kaynaştırarak yine kendilerine has bir milli kültür meydana getirmişlerdir.

Gelecekte var olmak azim ve kararında olan her millet, milli kültürünü bilinçli bir şekilde benimsemek, korumak, geliştirmek ve gelecek nesillere aktarmak zorundadır. Türkler, Asya Hunlarından itibaren isimleri değişmekle beraber aynı Türk unsurunun devam etmesi suretiyle asırlarca varlıklarını ve mensup oldukları kültürü muhafaza etmeyi başarmışlardır. Şüphesiz bu başarı, onların idarî ve askerî alanlardaki yeteneklerini ortaya koymaları ile mümkün olmuştur.

Bazı tarihçiler tarafından “asker millet” olduğu vurgulanan Türkler, birçok kazanımları ve başarıları savaşlar vasıtası ile elde etmişlerdir. Yeni yurtlar edinmeleri, devletler kurmaları ve bunların muhafazası daima Türk ordularının savaş meydanlarında kazandıkları zaferlere bağlı olmuştur. Dolayısıyla ordu ve ona ait her şey Türkler için oldukça önemlidir. Türklerin ayrı bir zenginliği olan askeri gelenekler söz konusu olduğunda bunlar, savaşlarda ve seferlerde Türklerin hareket ve düşünce tarzını belirleyen önemli unsurlardır. Çünkü savaş, maddi ve manevi boyutları olan kompleks bir olaydır ve bu çerçevede sadece iki kuvvetin çarpışması değil aynı zamanda kültürlerin de mücadelesidir.

Savaşlar bir süreç içinde meydana gelirken bazen bu sürecin herhangi bir anında gösterilen küçük bir davranış ya da söylenen bir söz savaşın kaderini tayin edebilmektedir. Türklerin savaşlarda gösterdikleri bu tip davranış ve faaliyetler zamanla gelenek haline gelerek askeri kültürün temelini oluşturmuştur. Temelleri Orta Asya’ da “Atlı-Göçebe Kültür” çerçevesinde atılmış olan bu gelenekler, İslami dönemde de yeni medeniyetin şartlarına uyarlanmış olarak devam etmişlerdir.

Bu geleneklerin tespit edilmesi, incelenmesi, imkanlar ölçüsünde köklerinin ve etkilerinin araştırılması tezin konusunu oluşturmaktadır. Çalışma konumuz Doğu Anadolu Türk Devletleri ve Türkiye Selçuklu Devleti’indeki askeri gelenekler olduğu için söz konusu devletlerin tarihine ait detaylı bilgiye ulaşmak öncelikli hedef olmuştur. Konumuzun ana çerçevesini Anadolu’da kurulan ilk Türk devletleri oluşturmakla birlikte bu devletlerin Büyük Selçuklu Devleti’nin bir uzantısı olmaları hasebiyle askeri gelenekler araştırılırken bu döneme de atıfta bulunulmuştur. Ayrıca geleneklerin oluşması uzun bir süreç gerektirdiği ve kökleri eskiye dayandığı için yeri geldikçe bütün Türk tarihi göz önüne alınarak incelemeler ve tespitler yapılmıştır.

Askeri gelenekler ve faaliyetler savaştan önce, savaş esnasında ve savaştan sonra uygulananlar olmak üzere üç bölüm halinde tasnif edilmiştir.

Bölümlerdeki başlıklar kaynakların sağladığı bilgiler ışığında açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın dayandığı temel kaynakların müellifleri Osman Turan, M. Altay Köymen... hocalarımızın tarihi kişiliklerini hürmetle anıyorum. Yüksek lisans dersleri esnasında bilgi birikimleri, deneyimleri ve fikirleri ile bakış açımızı genişleten değerli hocalarımıza katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın her aşamasında gerçek bir yol gösterici olan, maddi-manevi teşvik ve yardımları ile çalışma bütünlüğü ve sürekliliği sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Salim Koca'ya sonsuz teşekkür borçluyum. Şüphesiz onsuz bu eser ortaya çıkamayacaktı. Ayrıca, bir tez çalışmasını yürüten kişinin ailesinin de tezi hazırlayan kadar maddi ve manevi zorluk yaşadığı gerçeğinden hareketle, bu sürecin her anında candan desteklerini gördüğüm eşim Erkan, çocuklarım Furkan, Fazilet ve Yusuf'a gönülden teşekkür ediyorum.

Ayşe Güler

Temmuz 2007

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

SAVAŞTAN ÖNCE GÖSTERİLEN FAALİYETLER VE GELENEKLER

1.1. Sürgün Avına Çıkmak	13
1.2. Ok Göndermek.....	14
1.3. Geçit Töreni (Resm-î Geçit) Yaptırmak	16
1.4. Savaş Meclisi Toplamak	18
1.5. Yardımcı Kuvvet Çağırarak	21
1.6. Yüzük Göndermek	22
1.7. Barış Önerisinde Bulunmak	23
1.8. Otağ (Saltanat Çadırı) Kurdurmak	25
1.9. “Yada Taşı” İle Yağmur Yağdırmak.....	27
1.10. Tuz-Ekmek Göndermek	28
1.11. At Kuyruğu Bağlamak	31
1.12. “Meydan Okumak” ve Mübâreze”	31
1.13. Sultanın Sefer Süresince Ordunun Başında bulunması	33
1.14. Orduya Nutuk Söylemek	34
1.15. Zafer İçin Dua Etmek	35
1.16. Vasiyette Bulunmak	37

II. BÖLÜM

SAVAŞTA GÖSTERİLEN FAALİYETLER VE GELENEKLER

2.1. Bayraktarı Harekete Geçirmek.....	39
2.2. Çetirin (Saltanat Şemsiyesi) Yere Düşmesi	40

2.3. Toplanma ve Hücûm Davulu (ya da borusu) Çaldırma	41
2.4. Miğferin veya Kesilmiş Başın Mızrak Ucunda Dolaştırılması	43
2.5. Zafer Davulu Çaldırmak	45
2.6. “Mızrak Çevirmek”	46
2.7. Kamp Ateşleri Yakmak.....	47
2.8. “Aman Dilemek”	48
2.9. Kale Burcuna Bayrak veya Sancak Çekmek.....	50
2.10. Boyuna Kefen ve Kılıç Asmak.....	52
2.11. Savaşta Başarı ve Kahramanlık Gösterenleri Ödüllendirmek	53
2.12. Ganimetten Pay Almak	54
2.13. Fetih Sembolü Olarak Bir Tapınağı Câmiye Çevirmek.....	56
2.14. Ele Geçirilen Şehri İmar Etmek	57
2.15. Mağlubun Refakatçi Eşliğinde Gideceği Yere Gönderilmesi	59
2.16. Sevinç Gösterisi Olarak Kûlahı Havaya atmak.....	60
2.17. Güzel Haber Getireni Ödüllendirme	61

III. BÖLÜM

SAVAŞTAN SONRA GÖSTERİLEN FAALİYETLER VE GELENEKLER

3.1. Fetihnâme ile Birlikte Hediye Göndermek	63
3.2. Sefer Masrafı (Na'l Bahâ) Almak.....	65
3.3. Kurtuluş Akçesi (Fidye-i Necât) Almak.....	67
3.4. Uğurlama ve Karşılama Töreni Yapmak	69
3.5. Kutlama Yapmak.....	71
3.6. Rakibi Yay Kirişi ile Bertaraf Etmek.....	71
3.7. Askerî Başarıyla İlgili İsim, Unvan ve Lâkap Almak	74
3.8. Yerli Halktan Çiftçilik Yapan Belirli Bir Kütleyi Göçürme	75

SONUÇ	77
--------------------	----

KAYNAKÇA	81
-----------------------	----

ÖZET	84
-------------------	----

ABSTRACT	85
-----------------------	----

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
M.Ö.	: Milattan Önce
RTM	: Resimli Tarih Mecmuası
s.	: Sayfa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve devamı

GİRİŞ

Dünya tarihinin büyük bir kısmını geniş topraklar ve topluluklar üzerinde hâkimiyet kurma ve bu hâkimiyeti devam ettirme mücadeleleri oluşturmaktadır. Bunu gerçekleştirmenin temel şartlarından biri hiç şüphesiz güçlü bir orduya sahip olmaktır.

Ordu kelimesi ilk olarak M.Ö. 206- 205 yıllarına ait Çin vesikalarında “Ou-t’a” şeklinde görülmektedir. Ordu kelimesinin karşılığı olarak kullanılan bu sözcük, kağanın oturduğu ve otağın bulunduğu yer, yani devletin başkenti idi.¹ Çünkü eski çağlarda yerleşik topluluklar dini yapıların etrafında toplanırken atlı göçebe topluluklar bir lider etrafında toplanmışlardır. Bu nedenle ordu kelimesi Eski Türkçe’deki “ortu” yani “orta” sözcüğünden çıkmış bir kelimedir. Zamanla ordu kelimesinin ifade ettiği anlam değişikliğe uğramış ve askerî kurumları niteler hale gelmiştir.

Türkler, Hunlar’dan itibaren devamlı silah başında bulunan ve ülke sınırlarını koruyan bir çekirdek orduya sahiptiler. Bu anlamda Türk ordusu, sadece savaşta toplanan geçici bir ordu değil, köklü ve kurumsallaşmış, devamlı birlikleri bulunan bir güç idi.²

Türk askeri teşkilatının temeli çok eski zamanlara gitmekle beraber bilinen ilk örneği Hunlar dönemine aittir. Hunların lideri olan Tuman kendisinden sonra küçük oğlunun tahta çıkmasını istiyordu. Bu nedenle büyük oğlu Mete’yi (Mao-tun) bertaraf etmek için Yüecilere esir verdi. Fakat Mete bir yolunu bulup ülkesine geri dönmeyi başardı. Tuman ona 10.000 kişilik ordunun komutanlığını verdi. Mete, askerlerini kendi buluşu olan “ıslık çalan ok”larla eğitiyordu. Kendi okunu hedeflediği her yere onların da oklarını atmasını istiyordu. Mete talim esnasında okunu önce kendi atına daha sonra da eşine çevirdi ve onun hedeflerine atış yapmayanları öldürdü. Emre itaat

¹Tuncer Baykara, **Türk Kültür Tarihine Bakışlar**, Ankara, 2001, 170

²Bahattin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, VI. Cilt, Ankara, 1991, 1

konusunda ordusunu test ettikten sonra nihayet bir av esnasında okunu babasına attı. Bu defa askerleri tereddütsüz Tuman'ı hedef alıp vurdular.³ Mete Han, M.Ö. 209 yılında meydana gelen bu olaydan sonra Hun hükümdarı olmuş ve böylece daha sonra kurulacak olan bütün Türk devletlerine de model olan ordu teşkilatının temellerini atmıştır.

Türkler, devlet kurma ve idare etmede olduğu gibi, ordu teşkili, düzeni, sevk ve idaresinde de yukarıda ifade edildiği gibi uzun tarihlerinin derinliklerinden gelen tecrübeye ve geleneklere sahiptirler. Bu nedenle onların hâkim oldukları milletlerden askeri alanda bir şey almaya pek ihtiyaçları yoktu. Farklı kavimler ve devletler Türklere karşı daha etkili mücadele edebilmek için onların askeri teşkilatını, stratejisini hatta kıyafetlerini taklit etmeye mecbur kalmışlardır. Teşkilat ve stratejiye cesaret, disiplin ve mahrumiyete tahammül gibi vasıflar da eklenince Türkler tarih boyunca çok defa üstün kuvvetlere galip gelmişlerdir. Bu nedenle tarih sayfalarına “ordu millet” olarak geçmişlerdir.⁴

Büyük Selçuklu Devleti ve onun halefleri olan Türk devletlerinde ordu dört temel unsurdan meydana gelmektedir: başkomutan ve komutanlar, savaşçılar, teşkilât ve teçhizât (araç ve gereç).

A) BAŞKOMUTAN VE KOMUTANLAR

Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi, Selçuklu ordularının başkomutanı, bütün yetki ve komutayı şahsında toplayan Selçuklu sultanı idi. Hanedan üyeleri, vezir ve emîr, sübaşı, hâcip gibi yüksek rütbeli subaylar ile boy ve uç beyleri komuta kademesini oluşturmaktaydı. Komutanlar sultanın emrinde ya da onun vereceği göreve göre kendi kuvvetlerinin başında savaşa katılmaktaydı.

³ Salim Koca, **Türk Kültürünün Temelleri**, II.cilt, Ankara, 2003-a, 88

⁴ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 2000, 283

Selçuklu sultanları, başkomutan sıfatıyla askeri faaliyetleri planlama, yürütme ve sonuçlandırma görev ve sorumluluğunu üzerlerinde taşırlardı. Orduları daima sefere hazır ve eğitilmiş tutmak sultanın öncelikli vazifelerindendi.

Siyasi ve askeri faaliyetler iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan unsurlar olması nedeniyle bir askeri faaliyete başlamadan önce siyaset yoluyla rakibi zayıflatma, komşu devletlerle ittifak kurma gibi girişimler de sultanların başkomutanlık özelliklerindendi. Türkiye Selçuklu sultanları özellikle Haçlılar, Ermeniler ve Harezmsahlarla mücadeleleri esnasında bu yola başvurmuş, Danişmendli ve Eyyubi hükümdarları ile ittifaklar yapmışlardır.

Türk komutanlarının önemli özelliklerinden biri, rakip ordunun durumunu ve gücünü öğrenmek ve ona göre tedbir alıp strateji belirlemektir. Aksi halde girilecek büyük çaplı bir askeri faaliyette başarısızlık kaçınılmaz olacaktır. Sultan Alp Arslan Malazgirt savaşından önce Bizans ordusunun durumunu öğrenmek üzere akıncı komutanı Afşin'i görevlendirmiştir. Afşin son derece hareketli bir akıncı birliğinin başında Anadolu'ya girmiş fakat yaptığı yağmalı akınlara karşı Bizans'tan ciddi bir karşı hareket görmemiştir. Azerbaycan'a döndüğünde Bizans'ın savaş kabiliyetinin olmadığını Alp Arslan'a bildirmiş ve onu cesaretlendirmiştir.

Türk hükümdarları başkomutan olarak ordunun başında hemen hemen bütün seferlere ve savaşlara katılmışlardır. Merkezde oturup sadece emir veren bir yönetici değil, savaşlarda ön saflarda çarpışarak cesaret ve kahramanlıkta daima ordularına model teşkil eden bir başkomutan olmuşlardır. Ayrıca zamana, zemine ve şartlara uygun etkili nutuklar söyleyerek askerlerini coşturmuş ve onları âdeta zafere odaklamışlardır. Alp Arslan, Malazgirt savaşı öncesi böyle nutuklar vererek büyük komutanlarda olması gereken bu yeteneğini ortaya koymuştur.

Türk komutanlarını başarıya götüren önemli özelliklerinden biri de hedeflenen amaca ulaşmakta son derece kararlı ve azimli olmalarıdır.

Herhangi bir askeri başarısızlık onların gözünü korkutmaz, pes ettirmezdi. Aksine yeni bir heyecanla ve büyük bir gayretle yollarına devam ederlerdi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı I.Kılıç Arslan, Haçlı ordularına karşı mükemmel bir vatan savunması yapmış, İznik, Eskişehir ve Konya'da yapılan meydan savaşlarında bu orduyu durduramadıysa da Anadolu'nun öyle kolayca geçilebilecek bir yer olmadığını göstermiştir.

Ayrıca I.Kılıç Arslan, Türk komutanlarının kendilerine özgü savaş taktiklerini, şartlara ve zemine göre uygulamadaki üstün yeteneklerini de göstermiştir. O, düzenli ordu savaşı ve gerilla savaşlarıyla Haçlı ordusuna maddi-manevi büyük zararlar vermiştir.

Türk komutanları mağrur değillerdi. Kazandıkları zafer ne kadar büyük olursa olsun onlar mütevazılıktan ayrılmaz, yenilmiş düşmanı küçük düşürmezlerdi. Türk insanlık anlayışının ve karakterinin bir yansıması olarak, rakibi yenilmiş veya zayıf duruma düşmüşse onu tamamen ezmez, savaş halinde bile ona merhamet ederdi. Türk komutanlarının bu özellikleri, iki büyük zaferden sonra rakiplerine karşı tutumlarıyla somutlaşıyor ve Fransız bilim adamı Claude Cahen'in "Sultan Kılıç Arslan'ın Miryokefalon'dan sonraki ölçülülüğü ise, en az Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt'ten sonraki ölçülülüğü kadar hayranlık uyandıracak nitelikteydi" ifadeleriyle takdir ediliyordu.

II. Haçlı seferi (1147) sırasında yaşanan çarpıcı bir örnek Türk karakter yapısının en güzel tasviridir; Fransız Haçlı ordusunu Antalya'ya kadar takip eden Selçuklu askerleri burada aç, hasta ve perişan haldeki Fransız askerlerini görünce çarpışmayı bırakıp onlara insanlık elini uzattılar. Bu manzara karşısında sefere kralın papazı olarak katılan Odo de Deuil "Ey hainlikten daha zalim olan merhamet! Müslümanlar, Hıristiyanlara ekmek vererek, onlardan dinlerini satın aldılar. Bununla birlikte Türkler, onları Müslüman yapmak için hiçbir zorlamada bulunmadılar." sözleriyle şaşkınlığını ve takdirini ifade etmiştir.

Türk başkomutanları kendilerine son derece güveni olan, birçok bakımdan iyi yetişmiş insanlardı. Fakat bu kendine güven, zaman zaman hata yapmalarına neden oluyordu. Şahsi emniyetlerini ihmal etme, bu konuda tedbirsiz ve ihtiyatsız davranma hayatlarını kaybetmeleri ile sonuçlanabiliyordu. Arslan Yabgu (1025), Sultan Alp Arslan (1072), Sultan Melikşah (1092), Çağa Bey (1092), Şahinşah (1116), Sultan I.Gıyaseddin Keyhüsrev (1211), Sultan I.Alâeddin Keykûbad ve Türk tarihinde ismini saymadığımız pek çok değerli insan maalesef şahsi emniyeti ihmal ve gaflet sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir.

B) SAVAŞÇI UNSURLAR

Bir ordunun teşkilâtı ve teçhizatı ne kadar mükemmel olsa da savaşın kazanılmasında birinci derecede rol oynayan bizzat savaşan asker ve başındaki komutandır. Atlı ve yaya olmak üzere iki kısma ayrılan Selçuklu ordusunda savaşçı unsur sadece Türklerden oluşmuyordu. Sağlandığı kaynaklar ve özellikleri bakımından Selçuklu ordusu şöyle bir tasnife tabi tutulabilir;

1-Saray Muhafızları ve Gulâmlar

Bunlar sarayı ve hükümdarı korumakla görevli özel birliklerdir. Saray gulâmları, Türklerden ve farklı milletlerden seçilip küçük yaşta (14–15) saraya alınarak eğitilirdi. Hem askerî alanda hem de saray hizmetlerinde özel bir eğitime tabi tutulan gulâmlar için saray, bir çeşit askerî okul idi. Saray gulâmları, hükümdarın özel hizmetleri yanında bütün sefer ve savaşlara katılmaktaydılar. Hükümdarın şahsına bağlı özel gulâmlarının dışında devlet adamlarına ve komutanlara bağlı özel gulâmlar da vardı.

Türk devletlerinde liyâkat sahibi herkes için askerî ve sivil kadrolarda en alt kademededen en üst makamlara kadar yükselme yolu daima açıktı. Saraya hizmetli olarak giren birisinin emîr (komutan) olduğu görülmektedir (ünlü Selçuklu komutanı Sav-tekın gibi)

Saray gulâmlarının isimleri ve görevleri ordu defterlerine (dîvân-ı ceyş) kaydedilmekte ve kendilerine yılda dört defa maaş verilmekteydi. Saray gulâmları maaşlarını alırlarken teftiş edilir, standart ölçülere uymayanların kaydı silinirdi.

2) Hâssa Birlikleri (Sipahiler, İktâ'lı Askerler)

Sipâhîler, Selçuklu ordusunun en önemli kısmını oluşturan, sadece savaş yapmakla görevli profesyonel askerlerdir. Hükümdarın şahsına bağlı hâssa birlikleri, barış zamanında devamlı içinde kalabilecekleri kışlalarda ve belirli merkezlerde toplanmaktaydılar.

Selçuklu askeri ıkta sistemi, hâssa askerlerine maaş karşılığı olarak toprak verme esasına dayanır. Selçuklular bu sistem sayesinde büyük orduları devlet hazinesine yük olmadan beslemiş ve donatmışlardır. Ayrıca devlete ait toprakların büyük bir kısmı atıl olmaktan çıkmış, zirai üretim ve imar faaliyetleri artmıştır.

Türkler başta olmak üzere çeşitli milletlerden seçilerek oluşturulan hassa askerlerinin eğitiminden sipâhsâlâr ve beylerbeyi gibi yüksek rütbeli komutanlar sorumlu idiler. Ayrıca savaşlarda bu birlikleri emir ve komuta etmek de aynı kişilerin görevi idi.

3) Hanedan Üyelerine, Devlet Adamlarına ve Emîrlere Bağlı Kuvvetler

Melik unvanıyla anılan hanedan üyeleri, idarelerine bırakılan bölgelerde oturmaktaydılar ve kendilerine bağlı önemli bir askeri kuvvete sahiptiler. Normal zamanlarda bağımsız bir hükümdar gibi hareket eden melikler, gerektiğinde Sultanın emriyle merkezi orduya katılmaktaydılar. Sultana itaat ve bağlılık göstermeyen hanedan üyelerinin elinden toprakları geri alınır ve merkezi idareye bağlanırdı.

Selçuklularda büyük küçük bütün devlet adamlarına hizmetlerinin karşılığı olarak maaş yerine iktâ (belirli bir toprak parçası) verilmekteydi. İktâlarının büyüklüğü ve geliri oranında gulâm besleyen devlet adamları, Sultan istediği zaman kuvvetlerinin başında merkezi orduya katılmak zorundaydılar.

Sultan Melikşah'ın son dönemlerinde Nizâmü'l-Mülk'ün şahsına bağlı askeri gücün Selçuklu iktidarını tehdit eder duruma geldiği bilinmektedir. Türkiye Selçuklu sultanları, devlet adamlarına büyük iktâlar ve imkânlar vermemeye dikkat etmişlerdir.

Komutanların (emîr) ve askerî valilerin (şahne, sübaşı) emirlerinde bin ilâ on bin arasında gulâm kökenli kuvvetleri bulunmaktaydı.

4) Türkmenler ve Uç Kuvvetleri

Dandanakan zaferinden sonra dalgalar halinde İslam ülkelerine dağılan Türkmenler, Hemedan, Kuzey Irak ve Azerbaycan gibi uçlara yakın bölgelere yerleşmişlerdir. Orta Asya'daki boy düzenlerini buralarda da koruyan Türkmenler, başlarında bulunan boy beylerinden başka bir otorite tanımıyorlardı. Türkmenler, Sultan Melikşah zamanına kadar hemen hemen bütün sefer ve savaşlara ordunun önemli bir unsuru olarak katılmışlardır. Selçuklu hanedanının hâkim olduğu toprakların büyük bölümü Türkmenler tarafından fethedilmiştir. Kutalmış oğulları Anadolu'nun fethine başladıklarında arkalarında "Yabgulu" adıyla bilinen büyük bir Türkmen kütlesi vardı.

Türkmen boylarının ve beylerinin önemli rol oynadıkları uç teşkilâtları, sınırların korunması, genişletilmesi ve İslam dininin yayılması gibi önemli faaliyetler üstlenmişlerdir. Uçlarda görev yapan beylere "sâlâr", emirlerindeki askerlere "gâzî" denilirdi. Uç beyleri merkezi idarenin temsilcisi olan "uç beylerbeyi"nin (emîrü'l ümerâ) emri altında ama faaliyetlerinde serbest idiler.

Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya yayılan Türkmenler, daha sonra bu coğrafyada kurulan Türk devletlerinin sınırlarında yoğunlaşarak

gaza ve akın faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kaynaklarda “Uç Türkleri” (Etrâkı Uç) veya Uç Türmeni olarak geçen bu dinamik güç, devletin sınırlarını düşmana karşı koruduğu gibi henüz alınmamış Bizans topraklarının gelecekte Türkleşmesine de zemin hazırlamışlardır.

Anadolu’da en büyük uç teşkilatı, Türkiye Selçuklu Devletinin Bizans, Trabzon Rumları ve Ermeniler ile olan sınırlarında oluşmuştur. Uç beylerbeyi yeni yerleri fethederek topraklarını genişletse de siyasi hükümler hakkı Türkiye Selçuklu sultanlarına aitti. Ayrıca uç beyleri ve beylerbeyi sefer zamanında emrindeki kuvvetlerle merkezi orduya katılarak Selçuklu sultanının emrine girmektedirler.

Kösedağ bozgunundan (1243) sonra Türkiye Selçuklu sultanları, Moğol ve Fars kökenli devlet adamlarının elinde siyasî oyuncak haline gelince uçlardaki Türkmenler üzerindeki merkezî hâkimiyet zayıflamıştır. Bundan sonra Türkmenleri itaat altına almak kolay olmamış, zamanla Türkmenler kendi bağımsız idarelerini oluşturmuşlar ve “Tevâif-i Mülûk” (Türk Beylikleri) adıyla bilinen siyasî teşekküller ortaya çıkmıştır.

5) Yardımcı Kuvvetler

Selçuklulara kendi isteğiyle ya da mecburen tâbi olan devletlerin “vergi vermek, para bastırmak, hutbe okutmak, rehin bulundurmak ve istendiğinde yardımcı kuvvet göndermek” gibi tâbilik şartlarını yerine getirmeleri gerekiyordu. Seferlerde ve savaşlarda vassal devletlerin vermeyi taahhüt ettikleri yardımcı kuvvetler Selçuklu ordusunda önemli bir yekûn tutuyordu.

6) Ücretli Askerler

Selçuklu sultanları sefere çıkacakları zaman gerekli görürlerse ücretli, geçici asker toplarlardı. Ücretli askerler, savaş yetenekleri ve güvenilir olmaları sebebiyle genellikle Türkler arasından seçilirdi. Sultan I.Alâeddin Keykûbad zamanında yapılan Gürcistan seferinde (1232) beş bin ücretli piyade tutulmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Kösedağ savaşı öncesi vezirini

Eyyûbî meliklerine göndermiş, vezir ,Harezmlî, Yabgulu Türkmenleri ve Kıpçak Türklerinden çok sayıda ücretli asker toplamıştır.

7) Bölge ve Şehir Kuvvetleri

Müslüman olmayanlara karşı yapılan savaşlarda özellikle İslam dinini yaymak ve bu dinin hükümlerine göre helal sayılan savaş ganimeti elde etmek amacıyla pek çok gönüllü savaşa katılırdı. Ayrıca savaş sahasına yakın bazı bölge ve şehir kuvvetleri de değişen miktarlarda Selçuklu ordusuna katılmışlardır. Alp Arslan'ın Gürcistan seferi sırasında (1064) Nahcivan'da toplanan ordusuna Sultanın emriyle bölgedeki kuvvetler iştirak etmiştir.

C- TEŞKİLÂT

Selçuklu ordu teşkilatına diğer Türk devletlerinde olduğu gibi büyük Hun hükümdarı Mete (M.Ö 209–174) zamanında temelleri atılan ordu teşkilatı model oluşturmuştur. Türk ordularında en büyük birlik olan “tümen” de 10 bin kişi bulunur ve bu birliğe “tümen başı” komuta ederdi. Tümenler, 1000, 100, 10 kişilik küçük gruplara ayrılır, her birliğin başında “binbaşı”, “yüzbaşı” ve “onbaşı” unvanları taşıyan komutanlar bulunurdu.

Türk orduları genellikle Türk savaş sistemine uygun teşkilatlanırlardı. Bu sistemde küçük, bağımsız ve hareketli atlı birlikler önemli bir yer tutardı. Atlı birlikler savaş esnasında düşmana süratle saldırdıktan sonra aynı hızla geri çekilir ve yerlerini başka birlikler alırdı. Bu saldırılar belli bir düzen ve disiplin dâhilinde yapılırdı.

Seferde ordu, “öncü”(mukaddem), “merkez” (kalp), “sağ kol” (meymene), “ sol kol” (meysere) ve “artçı” (saka) olmak üzere beş kısma ayrılırdı. Merkez kuvvetin başında sultan, diğerlerinin başında ise “sipâhsâlâr, beylerbeyi, emîr veya sübaşı” bulunurdu

Selçuklu ordularında; okçu ve yaycı, mızrakçı, gürzcü, kılıççı, kementçi, neftçi, duvar delici... gibi belli bir silahı kullanmakta uzmanlaşmış savaşçı gruplar da vardı. Ayrıca lojistik (yol, köprü, haberleşme, sağlık, ikmal vb.) hizmetleri yapan, ordunun ağırlıklarını taşıyan görevliler mevcuttu.

Ç) SAVAŞ ARAÇ VE GEREÇLERİ

1-At

At, Türklerin askeri ve siyasi tarihinde olduğu kadar medeniyet tarihinde de büyük rol oynamıştır. Türkler, at sayesinde uçsuz bucaksız bozkırları ve gölleri aşarak geniş coğrafyalara yayılmışlar ve büyük devletler kurmuşlardır. At ve silahla (özellikle ok ve yay) bütünleşen Türk insanı, bu iki aracı çok iyi kullanması sebebiyle savaşlarda üstünlük sağlamıştır. At üzerinde savaşan, yani süvari tekniğini savaşlarda ilk uygulayan kavim Türklerdir. Çinliler, Hun Türklerine karşı başarı elde edebilmek için M.Ö. 307 yılında ağır savaş arabalarını hizmetten kaldırıp Hunlarda olduğu gibi at üzerinde savaşan süvari birlikleri kurmuşlardır.

Türk atının diğer atlardan farklı kendine has bazı özellikleri vardır. Selçuklular tarafından Orta Asya'dan Orta ve Yakın Doğu'ya getirilen Türk atı, İslam dünyasında "Türkmen atı" olarak anılmıştır.

Türkler, en çok at ve silah kullanmaktaki yetenekleri ile dikkat çekmişlerdir. Bizans Devleti tarihçisi Niketas'ın bu konudaki tasviri şöyledir: "Türk, atını, uçar gibi koşmasını sağlamak için şiddetle mahmuzlar. Kendisi iki eliyle yayını kavrayarak geriye doğru ok atar. Arkasından onu geçmek üzere gelen ise, onu geçer, ama sadece ölmekte. Onu yakalamak isteyen kendisi yakalanır ve birdenbire izlenen izleyen olur."

Selçuklu ordusunun at ihtiyacı, haralarda yetiştirilenler dışında büyük oranda piyasadan satın alınarak sağlanıyordu. Savaşlarda ganimet olarak ele geçen atlar da ihtiyacın karşılanmasına yardım ediyordu. Ayrıca Selçuklu sarayına ülkenin her tarafından iyi atlar hediye olarak gönderilirdi.

Hükümdara takdim edilen hediyeler arasında at, en mühim yeri işgal ediyordu.

Türk atlısının gem, yular, eyer ve üzengiden oluşan binit ve koşum takımları vardı.

2-Silahlar

Savaş araç ve gereçlerinin en mühim kısmını oluşturan silahlar, “hafif ve ağır silahlar” olmak üzere iki kısma ayrılır. Ayrıca kullanıldıkları yerlere göre saldırı, savunma ve kuşatma silahları olarak tasnif edilebilir.

Selçuklu ordularında, diğer milletlerin ordularında olduğu gibi ok ve yay, kılıç, meç (kısa kılıç), mızrak, topuz (demir gürz), çomak (ahşap gürz), bıçak, kama, hançer gibi çeşitli saldırı silahları kullanılırdı. Türk savaş sisteminin en etkili silahı ok ve yay idi. Türk savaşçıları ve hükümdarları bu silahı kullanmakta usta idiler. Sultan Alp Arslan'ın attığı oklar hedefinden asla şaşmamıştır; ancak bir kez böyle bir olay vuku bulmuş, o da Sultan'ın hayatına mal olmuştur.

Genellikle madenden yapılan savunma silahlarının başlıcaları kalkan, miğfer ve zırh idi. Kale ve surlarla çevrili şehir kuşatmalarında saldırı ve savunma silahlarının yanında mancınık, arrade, delik açıcı (nakkap), neft atıcı, çark (toplu ok fırlatma aleti), koçbaşı, balyoz gibi silahlar kullanılmaktaydı.

ASKERİ EĞİTİM

Türklerde askeri eğitim daha çocuk yaşta başlar ve bütün hayat boyunca devam ederdi. Ata binme, kılıç kullanma, ok atma konusunda çocuk yaşta tecrübe kazanan Türkler bu becerilerini ordu saflarında yapılan eğitimlerle olgunlaştırırlardı. Türk ordularında eğitimler genellikle canlı ve hareketli hedefler üzerinde yapılırdı. Bu amaçla sürek avları, yarışlar (at ve

ok) ve çeşitli sportif faaliyetler (cirit oynama, gülle atma, güreş vb.) düzenlenirdi.

Selçuklularda şehzadeler küçük yaşta eyalet idaresine gönderilir, onların eğitimleri ve yetişmeleri için de tecrübeli ve yetenekli devlet adamları (atabey) görevlendirilirdi. Böylece devlet ve ordu yönetiminde pratik yaparak ileride gelebilecekleri makama kendilerini hazırlamış olurlardı.

Türk askeri eğitiminin temel ilkeleri “emre itaat, hızlı karar verme ve gösterilen hedefi vurma” esasına dayanır. Askeri faaliyetlerin tamamı emir-komuta zinciri içinde gerçekleştiğinden emre itaat, askeri disiplinin temel şartıdır. Ayrıca hangi rütbede olursa olsun kendisine yetki ve sorumluluk verilen kişi, tek başına karar alması gerektiğinde bunu süratle ve isabetli bir şekilde yapmak zorundaydı. Çünkü savaş şartları uzun düşünmeye ve tereddüde imkân vermezdi.⁵

Tarih boyunca uygarlıkların ve devletlerin gelişim çizgilerinde belirleyici bir rol oynayan savaşların siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda insan varlığı üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. Dolayısıyla savaş, son derece karmaşık sosyal bir fenomendir ve çok yönlü araştırmalara konu teşkil edebilir.

Türklerin savaşlarda gösterdikleri bazı tutum ve davranışları, zamanla birer gelenek haline gelmiş ve askeri kültürün temelini oluşturmuştur. Bu çalışmada askeri gelenek ve faaliyetler savaştan önce, savaş esnasında ve savaştan sonra görülenler olmak üzere üç bölüm halinde tasnif edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

---

⁵ Bu bölüm Salim Koca'nın **Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür** isimli kitabından özetlenmiştir.

I. BÖLÜM

SAVAŞTAN ÖNCE GÖSTERİLEN FAALİYETLER VE GELENEKLER

Tarihe bakıldığında, Türklerin hayatlarının önemli bir kısmının savaş ve mücadelelerle geçtiği görülmektedir. Bu süreçte gösterilen bir takım faaliyetler ve davranışlar, zamanla askerî kültürün temelini oluşturan birer gelenek haline gelmiştir. Bu bölümde, Türklerin savaştan önce gösterdikleri faaliyetler ve gelenekler tespit edilmiş ve kaynaklardan elde edilen bilgiler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

1.1. “SÜRGÜN AVI”NA ÇIKMAK

Türklerde ordu, devletin hem temelini hem de başlıca güç kaynağını oluşturmaktadır. Ata binmek ve silah kullanmak her Türk savaşçısı için öğrenilmesi zaruri bir durumdur. Askeri eğitim bu iki noktada odaklanmaktadır. Sürgün avı da bu eğitimin bir parçasını teşkil etmekte, orduların idmanlı tutulmasını sağlamaktadır. Sefere çıkmadan hemen önce yapılan sürgün avı ise bir savaş tatbikatı mahiyetindedir.⁶ Av esnasında canlı ve hareketli hedeflere atış yapılması, bir savaş düzeni halinde koordineli hareket edilmesi askerlerin süratlerini arttırıyor, yeteneklerini geliştiriyordu. Sürat ordu için çok önemli idi, çünkü Türk savaş sistemi “hareket ve sürat” üzerine kurulmuştur.⁷

Tarihte sürgün avı geleneğini tatbik eden hükümdarlardan biri Harzemşahlar Devleti başkanı Celâleddin Mengüberti'dir. O, düşmanla

---

⁶ Osman Turan; “Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması”, Belleten, IX, 1945,305; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah**, İstanbul, 1953, 138

⁷ Salim Koca; **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 185, Salim Koca; **Türk Kültürünün Temelleri**, Ankara, 2003.a, 97

karşılaşmadan birkaç gün önce mahiyetiyle ava çıkıyor ve savaş stratejisini belirliyordu.⁸

1.2. OK GÖNDERMEK

Savaşçı bir millet olan Türklerin hayatında okun çok özel bir yeri vardır. Öyle ki ok, Türklerin birçok eyleminin merkezinde yer almış, zihinlerinde izler bırakmış dolayısıyla da birtakım geleneklerine yansımıştır. Askeri gelenek söz konusu olduğunda “ok göndermek” savaşa davet anlamı taşımaktaydı.

Türkler çok eski zamanlardan beri oku bir davet ve tâbiyet sembolü olarak kullanmışlardır. Türk kağan ve sultanları kendilerine bağlı bey ve hükümdarlara oklar göndererek onları sefere davet ediyorlardı. Burada okun tâbîlik ve metbûluk noktasında hukukî bir anlamını da görmekteyiz.

Türkler bu geleneği daha sonraki dönemlerde de sürdürmüşlerdir. İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar’da bu geleneğin devam ettiği açıkça görülmektedir. Karahanlı hükümdarı İlig Han Samaniler ülkesini paylaşma konusunda Gazneli Sultan Mahmud ile ihtilaf yaşayınca savaş hazırlığına başlamıştır. Bu nedenle tâbi boylara oklar göndererek büyük bir ordu toplamıştır.⁹

Gazne’li Sultan Mahmud ile Arslan Yabgu arasında yaşanan bir olayda yine bu geleneğin somut izlerine rastlanmaktadır. Maveraünnehir’de, o dönemin şartları itibariyle Selçukluların siyasi sahnede ciddi roller oynamaya başlamaları ve Arslan Yabgu’nun faaliyetleri Sultan Mahmud’u tedirgin etmiştir. O’nun gücünü öğrenmek için kendisinin asker ihtiyacı olursa ne kadar yardım gönderebileceğini sorar. Arslan Yabgu “Bu yayı kendi kavmime gönderirsem, 30 bin kişi derhal atlanır” der. Sultan Mahmud “Daha fazlasına ihtiyacım olursa” dediğinde, Arslan Yabgu’nun verdiği cevap “ Bu

⁸ Aydın Taneri; *Celâlu’d-din Hârizmşah ve Zamanı*, Ankara, 1977, 131

⁹ Osman Turan; “Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması”, *Bellekten*, IX, 1945,309.

oku kendi boyuma gönderdiğim zaman 10 bin atlı daha gelir” olmuştur. Sultan Mahmud tekrar sorar “ Daha fazla lazım olursa” Arslan Yabgu belindeki okları göstererek “Şu oklardan birini Balhan Dağına göndersem 100 bin atlı daha gelir. Bu oku Türkistan’a gönderirsem 200 bin atlı daha gelir” der.

Sultan Mahmud kendisi için potansiyel tehlike olarak gördüğü Arslan Yabgu’nun gücünü bu şekilde öğrendikten sonra “Bir yay, bir ok ile maaşsız, ücretsiz bu kadar orduyu emre hazır edebilen bir kimsenin işini hor görmemek gerekir” diyerek gerekli tedbirleri almıştır. Arslan Yabgu ise bu siyasi zaafın bedelini hayatı ile ödemiştir.¹⁰

Okun davet aracı olarak kullanılması ile ilgili diğer bir örneği eski Türk geleneklerinin yaşatıldığı Harezmşâhlar Devleti’nde görmekteyiz. Moğollara karşı emsalsiz bir cesaretle çarpışan Celâleddîn Harezmşâh, askerî kudret ve dehasına karşılık siyasi hatalar yapmıştır. Moğol tehlikesine karşı Eyyûbiler ve Selçuklular ile ittifak yaparak sağlam bir set kurulması mümkün iken çeşitli tahriklere kapılarak bu fırsatı kaçırmıştır. Türk İslam medeniyetinin merkezlerinden biri olan Ahlat şehrini kuşatması ve tahrip etmesi bu hatanın başlangıcı olmuştur. Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbad ve Melik Eşref bu duruma kayıtsız kalmamışlardır. Erzurum Meliki Rükneddin Cihanşâh’da Celâleddin Mengüberti’ye mektuplar yazarak Selçuklu ve Eyyubi askerlerinin birleşmekte olduklarını haber vermiştir. Bunun üzerine eski bir Türk geleneğine göre Celâleddin Harezmşâh beylerine ve kumandanlarına kırmızı oklar göndererek askerlerini toplamıştır.¹¹

Ok göndererek sefere çağrı geleneği Artuklu hükümdarlarının uygulamaları arasında da görülmektedir. Artuklu Beyleri, gerekli gördükleri

¹⁰ Salim Koca; **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 185 vd; Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu: Kuruluş Devri**, I. Cilt, 2000, 85 vd.

¹¹ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2004: 391; Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 186; Aydın Taneri; **Celâlu’d-din Hârizmşâh ve Zamanı**, Ankara, 1977, 130

zamanlarda Türkmenlere savaşı sembolize eden kırmızı oklar göndererek çağrıda bulunmuşlardır.¹²

1.3. GEÇİT TÖRENİ (RESMÎ GEÇİT) YAPTIRMAK

Askere geçit töreni yaptırmak tarih boyunca birçok uygar devlet tarafından uygulanan eski bir gelenektir. Büyük İskender kendisi bizzat askere geçit töreni yaptırır ve askerinin silahlarını, atların durumunu gözden geçirirdi. İranlılar ve İslamiyet'ten sonra onlardan etkilenen Araplarda da zaman zaman böyle törenler görülmektedir.¹³ Bizans ordularında bu uygulamaya oldukça sık rastlanmaktadır. Böyle bir örnek İmparator Aleksios'un 1116 da Türkiye Selçuklu Devletinin merkezi Konya üzerine yürüdüğü zaman görülür. Aleksios, Eskişehir'e geldiğinde ordusuna bir resmî geçit yaptırmış ve tespit ettiği eksikleri tamamlamıştır.¹⁴

Selçuklu hükümdarları sefere çıkmadan önce ordu birliklerini bir meydanda toplayıp onlara geçit töreni yaptırırlardı. Bir nevî orduyu teftiş anlamına gelen bu törende askerinin fizikî yapısı ve teçhizatı gözden geçirilir, varsa eksikler tamamlanırdı. Aynı zamanda bu disiplinli topluluk halkın maneviyatını yükseltir ve kitle psikolojisi gereği birbirlerini savaşa motive ederlerdi.¹⁵

Geçit töreninde ordunun teftiş edilmesine bizzat Sultan nezâret ederdi. Sultanın bulunmadığı durumlarda vezir veya emîr-i ârız (Milli Savunma Bakanı) bu görevi yerine getirirdi.

Mısır Fatimî devletine son vermek amacıyla 1071 yılında ordusuyla hareket eden Sultan Alp Arslan, Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya geçmiş, burada çeşitli fetih hareketlerinde bulunmuştur. Ancak Şam yolu üzerinde iken Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in Doğu Anadolu'ya doğru

¹² Osman Turan; Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 6. baskı, 2004, 155; Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, Ankara, ? , 159; Fuad Köprülü, **İ.A, Artuklular Maddesi**, I. Cilt, 621

¹³ Corcî Zeydan; **İslam Uygarlığı Tarihi**, haz. N. Gök, İstanbul, 2004, 231

¹⁴ Salim Koca; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003-b:104

¹⁵ Salim Koca; **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005,186

ilerlemekte olduğu haberini almıştı. Bunun üzerine vezir Nizâmü'l Mülk'e arkadan acele asker göndermesi emrini vererek onu Tebriz'e yollamıştır. Vezir burada Selçuklu birliklerini toplamış ve sefere çıkmadan önce bir geçit töreni yaptırarak orduyu teftiş etmiştir. Bu sırada gözüne ilişen bir gulâmı saf dışı etmek istemiştir. Ancak komutan Güherâyin' in gulâmın kalması yönündeki talebi neticesinde Nizâmü'l Mülk küçümseyerek "Belki de bize Rum melikini esir olarak getirir" demiştir. Gerçekten de bu söz aynen tecelli etmiş ve Bizans İmparatoru'nun tutsaklığı bu kölenin eliyle gerçekteşmiştir.¹⁶

Geçit töreni yalnızca ordunun sefere çıkması vesilesi ile değil farklı amaçlarla da yapılmaktaydı. Selçuklu sultanlarından Alâeddîn Keykûbad, Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de Eyyûbi meliklerine ait birçok beldeyi fethetmişti. Ancak sultanın Kayseri'ye dönmesinden sonra intikam duyguları ile hareket eden Mısır-Suriye hükümdarı melik Kamil buraları ele geçirmiş, yöre halkının nefretini kazanmıştır. Alâeddin Keykûbad hem Anadolu'da milli birliği sağlamak hem de emirlerine vahşet yapan Melik Kamil'e bir ders vermek amacıyla sefere hazırlanmış ve Meşhed ovasında büyük bir ordu toplamıştır. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bu orduda Ermeni, Gürcü, Frank, Rus, Kıpçak ve Kürt askerleri de mevcuttu. Alâeddin Keykûbad ramazan bayramı dolayısıyla Meşhed ovasında büyük bir geçit resmi yaptırmış kendisi de at üzerinde merasim elbiseleri ile merasim meydanına gelerek bayram kutlamalarına katılmıştır.¹⁷

Savaş sonrasında da kazanılan zaferin kutlanması amacıyla geçit töreni yapıldığı görölmektedir. Türkiye Selçukluları Devletinin büyük sultanlarından İzzeddin Keykâvus ülkesini tabii sınırlara ulaştırmak ve ticaret yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla Sinop üzerine bir sefer düzenledi. şiddetli çarpışmalar sonunda sultanın ihtiyatlı politikası ve kararlı tutumu sayesinde Sinop kalesi 1214 Kasım'ında fethedildi. Saltanat sancağı fetih alâmeti olarak kale burcuna dikildikten sonra Sultan'ın emri ile bir geçit töreni

¹⁶ Faruk Sümer, Ali Sevim, **İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, 1988: 10, 14, 22, 26, 35, 53, 58, 67; Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Alp Arslan ve Zamanı**, III. cilt, Ankara 2001, 35; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2004, 60

¹⁷ Turan, a. g. e., 409

düzenlendi. Komutanlar ve askerlerin at üzerinde hazır bulunduğu törende esir edilen Trabzon Rum İmparatoru da yer almıştır. Kalenin anahtarı teslim alındıktan sonra muzaffer sultan şehre girerek tahta oturmuştur.¹⁸

Devlet kuran savaş olarak tarihe geçen Dandanakan zaferinden hemen sonra Tuğrul ve Çağrı beyler de savaş meydanında geçit resmi yaptırmışlardır. Gazneliler Devletine karşı elde edilen bu başarı neticesinde Tuğrul Bey devlet başkanı olarak tahta oturmuş ve askerler sıra ile önünden geçerek sultanı selamlamışlardır.¹⁹

1.4. SAVAŞ MECLİSİ TOPLAMAK

Eski çağlardan beri Türk devlet başkanlarının siyasî, askerî, iktisadî, sosyal ve kültürel meseleleri görüşmek üzere meclisler topladığı bilinmektedir. Bu meclislere “toy, kengeş, tærnek, kurultay” gibi adlar verilmekteydi.²⁰ Asya Hun İmparatorluğunda Mete devrinden (MÖ: 209–174) beri senenin farklı dönemlerinde yapılan üç ayrı toplantıdan söz edilmektedir. Bunların en büyük ve mühim olanı sonbaharda yapılırdı. Ordunun teftiş edildiği, memleket meselelerinin görüşülüp karara bağlandığı bu meclise askeri sivil bütün vazifeli yüksek memurlar katılırdı. Türk Hükümdarının başkanlık ettiği ve çeşitli devlet meselelerinin görüşüldüğü bu meclisler Gök-Türk Hakanlığında da mevcut bulunuyordu.²¹

Türklerin İslam medeniyetine dâhil olmasıyla birlikte yeni dinlerinin de özellikle tavsiye ettiği bu gelenek (meşveret), Türk İslam devletlerinde devam etmiştir.

Türk hükümdarları sefere çıkmadan önce devlet merkezinde savaş meclisi toplar ve ilgili kişilerle bu konu üzerinde istişâre yaparlardı. Sefer boyunca gerekli görüldüğü zamanlarda savaş meclisi tekrar toplanır, durum değerlendirilmesi yapılır, izlenecek yol belirlenirdi. Sultanın başkanlığında

¹⁸ Salim Koca; **Sultan I. İzzettin Keykaus**, Ankara, 1997, b: 33

¹⁹ Salim Koca; **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005,188

²⁰ Salim Koca; **Türk Kültürünün Temelleri**, Ankara, 2003.a II, 78

²¹ İbrahim Kafesoğlu; **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 2000, 205

toplanan savaş meclisine devlet büyükleri ve büyük komutanlar katılır, burada fikirlerini serbestçe söylerlerdi. Sultan onların bilgi ve tecrübesinden yararlanır ancak son sözü kendisi söylerdi.

Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında kazandığı zaferler (Antalya'nın fethi 1207, Samsun seferi) İznik İmparatoru Laskaris ile aralarının açılmasına neden olmuştur. Sultan, Laskaris ile hesaplaşmak amacı ile Alaşehir seferine çıkmadan önce savaş meclisini toplamıştır. Devlet erkânı "eğer padişahımız biz kullarına izin verirse bu konuda doğru ve uygun gördüğümüz her şeyi arz ederiz" diye söze başladılar ve "eğer Laskaris bağlılık yolundan sapmışsa, vaat, iyilik, uyarı ve tehdit yolları henüz kapanmış değildir. Ona bir elçi gönderip onun kulluk görevlerinin şartlarını yerine getirmesi, yapması gerekenleri yapması konusunda sert bir uyarıda bulunarak ceza ile tehdit etmek gerekir. Eğer büyük bir aptallık gösterir, inada ve isyana meylederse, padişahımızın kutlu şemsiyesinin (çetr-i hümâyun) gölgesinde fetih ve zafer yoluna düşeriz."²² sözleriyle fikirlerini beyan ettiler. Ancak Gıyâseddîn Keyhüsrev onların görüşlerine katılmamış, iyi geçinme ve barışçı davranış yerinde ve zamanında işe yarar diyerek kendi fikrinde ısrar etmiştir. Bu doğrultuda savaş meclisindekileri ikna ederek savaş kararı almıştır. Daha sonra ülkenin her yanına fermanlar göndererek emirlerini gazâyâ çağırmıştır. Alaşehir önünde yapılan savaşta Rumlar yenilip kaçmaya başlamışken tedbirsizlik yüzünden ne yazık ki Sultan, bir Frank askeri tarafından şehit edilmiştir.

Savaş meclisine katılan devlet adamları ve komutanların sultana muhalefet etme yetkisi olmamakla birlikte eğer fikirleri doğru ve mâkul ise kabul edilir, o yönde karar alınırdı.

Sultan İzzeddîn Keykâvus'un kardeşi Alaeddîn Keykûbad ile giriştiği saltanat mücadelesi döneminde Ermeniler, bu karışıklıktan istifade ederek Torosların kuzeyindeki Selçuklu bölgelerine yayılmışlar ve bazı kaleleri ele geçirmişlerdi. İzzeddîn Keykâvus 1216 yılında Ermeniler üzerine sefer

²² İbni Bîbî; *el-Evamîrû'l-Alâ'iyye fil-Umûri'l-Alâ'iyye*, I, Ankara , 1996, 123- 125

yapmayı planlanmış, bütün sūbaşılara fermanlar göndererek Kayseri yakınlarındaki Yabanlu Pazarı'nda askerleriyle birlikte toplanmalarını istemiştir. Burada topladığı danışma meclisinde devlet adamları ve komutanların sefer hakkındaki görüşlerini almıştır. Onların mevsim ve iklim koşullarının Kozan bölgesine müdahale etmek için uygun olmayacağını belirtmeleri üzerine seferi sonbahar mevsimine ertelemiştir.²³

Savaş meclislerinde zaman zaman akıllı ve tecrübeli devlet adamları ile genç ve daha çok hamâsi duygularla hareket eden komutanların fikirleri birbiriyle çatışabiliyordu. Bu durumda ileri görüşlü ve dirayetli olması gereken sultana büyük sorumluluk düşüyordu. Zira son sözü o söylüyor ve alınan yanlış bir karar devletin istiklâline mâl olabiliyordu. Nitekim böyle bir örneği Türkiye Selçuklu Sultanı II Giyâseddîn Keyhüsrev dönemindeki Köseadağ bozgununda görüyoruz. Dünyayı istila ve tahrip eden Moğol tehlikesi nihayet Türkiye'nin kapılarına dayanmış, Erzurum'un sukûtu Selçukluların bu konuda ciddi tedbirler almasını zorunlu kılmıştır. Bu meselenin etraflıca müzakere edilmesi için devlet erkânı toplandı ve Selçukluların vassalı olan komşu devletlerle müşterek bir ordu meydana getirme hususunda karara varıldı. Giyaseddin Keyhüsrev'in hazırladığı ordu Kayseri'de toplandı ve Sivas'a hareket edildi. Bu arada Baycu Noyan'ın Erzincan'a ulaştığı haberi geldi. Tecrübeli büyükler ve bilge emirler boş hayallerle kendimizi tehlikeye, askeri yok yere sıkıntıya sokmayalım diyerek, ordunun silah ve erzakla dolu Sivas'ta kalmasını önermişlerdir. Ancak tecrübesiz ve harp görmemiş bazı kimseler buna itiraz ederek "Erzincan ve havalisi Moğol kıtalarına yem oluyor, biz hala Sivas'tan bir menzil ileri gidemiyoruz" diye feryada başlamışlardır.²⁴

Maalesef zayıf karakterli Selçuklu Sultanı büyük bir askerî hata yaparak, savaş için en müsait şartları önerenleri dinlememiş, büyük bir bozguna uğramıştır. Selçuklu ordusu için utanç verici bu mağlubiyet devletin istiklâli üzerinde önemli bir rol oynamıştır.

²³ Salim Koca; **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997- b: 40

²⁴ İbni Bîbî; **el-Evamîrü'l-Alâ'iyye fil-Umûri'l-Alâ'iyye, II**, Ankara 1996, 68 vd; Osman TURAN, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2004, 451 v.d.; Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 191

1.5. YARDIMCI KUVVET ÇAĞIRMAK

Büyük Selçuklu Devleti kurulduktan kısa bir süre sonra hâkimiyetini genişleterek, İslam dünyasında da söz sahibi olmuştu. Bu nedenle büyüklü küçüklü birçok mahalli idare sahipleri siyasi mülâhazalarla Selçuklu hâkimiyetine girmiş, tâbi devlet statüsü almıştır. Bunun yanında Selçuklu sultanları askeri zaferlerden sonra yapılan anlaşmalarla bazı devletleri vassal (tâbi) hale getirmişlerdir. O dönemin şartlarında, tâbilik alâmeti olarak yerine getirilmesi gereken bazı yükümlülükler vardı. Bunlardan biri de sefer ve savaş kararı alındığında, tâbi hükümdarın metbû sultana önceden belirlenmiş miktarda askeri kuvvet göndermesidir. Bir askeri gelenek haline gelmiş bu hüküm yerine getirilmediği takdirde Selçuklu sultanlarının tâbi hükümdar ve beyleri cezalandırdıkları görülmektedir.²⁵

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. Süleyman-şah 1202 yılında siyasi ve hissi sebeplerle Gürcistan seferine çıkmıştır. Sultan, kardeşi Elbistan meliki Tuğrul-şah ve Erzincan Mengüçük hükümdarı Behram-şah derhal gerekli askeri hazırlıkları yaparak Selçuklu ordusuna katılmışlardır. Fakat Erzurum Saltuklu Meliki Nasireddin Muhammed asker toplamakta gevşek ve samimiyetsiz davranmıştır. Bunun üzerine Sultan Süleyman-şah, Saltuklu ülkesinin bütün bölge ve kalelerini onun elinden alıp Tuğrul-şah'ın idaresine vermiştir.²⁶

Sultan İzzeddin Keykâvus, Trabzon Rum İmparatoru Kyr Aleksios'a karşı parlak bir zafer kazanarak Sinop'u ele geçirmiştir. (1214) Kyr Aleksios, canının bağışlanması ve kendisine Sinop'un dışında Canik bölgesinin verilmesi halinde tâbi bir hükümdar olarak birçok şartı yerine getireceğini söyledi. Sultan'ın emri ile bir antlaşma metni hazırlandı ve imzalandı. Bu metne göre antlaşma şartlarından biri, sultan istediği zaman İmparator, tâbi

²⁵ Koca, a. g. e. , 112–113

²⁶ İbni Bibî; *el-Evâmîrü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, I, Ankara 1996, 91–93; Gregory Abû'l – Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II. Cilt, Ankara, 1999, 474; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2004, 280; Salim Koca; *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 113

hükümdar olarak imkânı nispetinde Selçuklu ordusuna asker vermeyi taahhüt etmesi idi.”²⁷

İzzeddin Keykâvus, Anadolu'nun siyasi bütünlüğünü ve Türkiye Selçuklu devletinin ekonomik gelişmesini tehdit eden Ermeniler üzerine seferler düzenlemiş ve Ermeni Kontu Leon'u tabi hükümdar haline getirmeye muvaffak olmuştu. Kont Leon, bağlılığını bildirmek ve vassallık şartlarını görüşmek üzere sultan'a çeşitli hediyelerle birlikte bir elçi gönderdi. Elçinin getirdiği mektupta Leon her yıl bütün teçhizatıyla birlikte 500 süvariye Sultan'ın emrine vermeyi taahhüt ediyordu.²⁸

1.6. YÜZÜK GÖNDERMEK

Türklerin eski devirlerdeki yaşayış, düşünüş ve inançları; bunların birbirlerine etkileri sonucu çeşitli âdet ve geleneklerin oluştuğu bilinmektedir. Çeşitli eşyalara anlamlar yüklemek de bunların bir neticesidir. Yüzük göndermek böyle sembolik anlamı olan askerî bir gelenektir. İktidar mücadelesi içindeki hanedan üyeleri şiddete başvurmadan önce siyasî yolları denerlerdi. Râkibi zayıflatmak, taraftar toplamak amacıyla bir çağrı niteliğinde karşı tarafın adamlarına yüzük gönderilirdi. Yüzüğün kabul edilmesi “dâvetin” kabul edildiği anlamına geliyordu. Kendisine yüzük gönderilen komutan ya da devlet adamı eğer bunu kabul etmemişse safını muhafaza etmiş oluyordu.

Celâleddîn Harezşah, Moğollarla mücadeleden sonra gittiği Hindistan'da tutunmasının zor olduğunu anlayınca İran'a dönmeye karar verdi. Döndüğünde halletmesi gereken ilk mesele kardeşini bertaraf etmek, akabinde askeri gücünü kuvvetlendirerek vassalları kesin itaat altına almaktı. Bu amaçla kardeşi Gıyaseddin Pir-Şah'ın emirlerine bir elçi ile yüzükler gönderdi. Bazı emirler yüzükleri kabul ederek Celâleddîn'in tarafına geçti. Saf değiştirmek istemeyenler yüzükleri Pir-Şah'a teslim etti. Böylece Celâleddin

²⁷ İbni Bîbî, a. g. e. , 174; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997-b, 33–34

²⁸ İbni Bîbî, a. g. e. , 189 vd. ; Koca, a. g. e. , 45–46

akıllıca bir siyaset izleyerek kardeşini zayıflattı ve ani bir baskınla onu mağlup etti. Harezmşahlar'ın yeni sultanı olarak tahta oturdu.²⁹

1.7. BARIŞ ÖNERİSİNDE BULUNMAK

Türk-İslam geleneğine göre bir meydan savaşına başlamadan ya da kuşatılan şehir ve kalelere saldırıya geçmeden önce barış teklifinde bulunulurdu. Bu âdet zaman zaman siyasî mülâhazalarla icrâ edilmiş olabilir. Ancak asıl olan, savaş kaçınılmaz olsa dahi olayın insanî boyutunun düşünülmesi ve kan dökülmeden bir çözüm üretmeye çalışılmasıdır. Genellikle barıştan yana tavır alma anlayışıyla hareket eden Türk hükümdarları savaşa daima son çare olarak başvurmuşlardır. Elbette ki atalarımız devletin ve milletin istiklâli söz konusu olduğunda mücadeleden, hatta seve seve canlarını feda etmekten kaçınmamışlardır. Buna en güzel örnek Alp Arslan'ın Malazgirt zaferidir.

Anadolu'nun Türk vatani haline gelmesinde dönüm noktası teşkil eden bu zafer öncesi Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan, Bizans İmparatoruna bir elçilik heyeti göndererek barış teklifinde bulunmuştur.³⁰ Ancak Bizans İmparatoru Diogenes mağrur bir şekilde rakibini küçümseyerek hayatının en büyük hatasını yapmıştır. İmparator, Sultan'ın teklifini reddederken kışlayacağı yer olarak "İsfahan mı yoksa Hemedan mı daha güzel? Hemedan'ın soğuk olduğunu öğrendik. Biz İsfahan'da, hayvanlarımız da Hemedan'da kışlarız" der.

²⁹ Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 191; Aydın Taneri, **Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamanı**, Ankara, 1977, 36,130

³⁰ Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi: Malazgirt'ten Miryokefalon'a**, II. cilt, Çorum, 2003-b, 20; Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 192; M. Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi : Alp Arslan ve Zamanı**, III. Cilt, 4. baskı, 2001, 28 vd.; Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli**, çev. Hrant D. Andreasyan, 3.baskı, Ankara, 2000, 142; Faruk Sümer, Ali Sevim, **İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, 2. baskı, Ankara, 1988, 8,13

Bu mağrur tavır karşısında Türk elçisi de “Hayvanlarınız orada kışlar ama sizin nerede kışlayacağınızı bilemem” şeklinde çok anlamlı bir karşılık verir.³¹ Netice itibâriyle bu söz aynen tecelli eder.

Anadolu'nun artık kesinlikle bir Türk vatani olduğunun tescillendiği Miryokefalon savaşı öncesinde de tıpkı yukarıda zikredilen olayın bir benzeri yaşanmıştır. Bizans İmparatoru Manuel, Anadolu'da son derece güçlenmiş olan Türkiye Selçuklu Devletini yıkmak ve Türkleri Anadolu'dan tamamen atmak düşüncesinde idi. Bu politikasını uygulamaya koymak üzere büyük bir ordu ile harekete geçti. Savaş bölgesine gelen Türkiye Selçuklu Sultanı Türk-İslam geleneklerine uygun olarak İmparator Manuel'e barış önerisi götüreren bir elçi göndermiştir. Ancak içinde bulunan şartları hem kendisi hem de rakibi açısından objektif değerlendiremeyen, tecrübesiz komutanların hamâsi görüşleri etkisinde kalan Manuel bu teklifi geri çevirmiştir. Hatta Romanos Diogenes gibi mağrur bir ifade kullanarak “Cevabımı Konya'da vereceğim” demiş ama onunla aynı akîbeti yaşamıştır.³²

Barış teklifleri kibirli bir şekilde reddedilmesine rağmen her iki Türk sultanı da yenilen düşmanlarını tamamen ezmemiş, bilâkis şefkat ve merhamet göstererek kendi karakterlerini ortaya koymuşlardır.

Sultan İzzeddin Keykâvus, Türkiye Selçuklu Devletinin sınırlarını denizlere ulaştırmak ve bir kara devleti olmaktan kurtarmak amacıyla 1214 yılında Sinop üzerine bir sefer düzenledi. Selçuklu ordusu şehrin kalesini kuşattı. Saldırıya geçmeden önce Keykâvus kaledekilere elçi göndererek teslim olma çağrısında bulundu. Çünkü “kuşatılan şehirlerin ve kalelerin halkına önceden teslim olma çağrısında bulunmak, Türk hükümdarlarının ihmal etmedikleri bir Türk-İslam âdeti idi. Kuşatılanlar teklifi kabul ederler ve teslim olurlarsa, hayatları bağışlanır, şehirde kalmalarına izin verilir; kültürlerine ve inançlarına dokunulmazdı.”³³

³¹ Osman TURAN; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 8. baskı, İstanbul, 2004, 57

³² Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi :Malazgirt'ten Miryokefalon'a**, II.cilt, Ankara, 2003-b, 179 vd.; Niketas Khoniates, **Historia: İonnas ve Manuel Komnenos Devirleri**, çevr, Fikret Işıltan, Ankara,1995, 124

³³ Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997-b, 32

Başlangıçta şehir halkı, kendi imparatorları Kyr Aleksios Selçuklu sultanının elinde esir olmasına rağmen bu çağrıya olumlu cevap vermedi. Ancak denizle bağlantıları kesilip zor durumda kaldıklarında teslim olamaya mecbur kaldılar.

1.8. OTAĞ (SALTANAT ÇADIRI) KURDURMAK

Eski Türklerde “Otağ” yani “Saltanat Çadırı” hâkimiyet ve hükümdarlık sembollerinden biri idi.³⁴ Dolayısıyla kıymetli evraklar, silahlar, paralar gibi devlet hazinesinde saklanan otağın dışarı çıkarılması, bir sefer alâmeti idi. Sefer sırasında hükümdar bu çadırdaki kalırdı.

O dönemin şartları düşünüldüğünde seferler günler hatta aylar sürmekte idi. Bu süre zarfında sarayından uzak kalan sultan için otağ, saray vazifesi görüyordu. Bu yüzden hükümdârın sefere çıkarken tahtını da beraber götürdüğü görülmektedir.³⁵

Türkiye Selçuklu devletine uzun süre başkentlik yapan Konya'nın coğrafî olarak Anadolu'nun ortasında olması nedeniyle Selçuklu Sultanları, batı ya da doğu istikâmetine yapacakları seferlerde saltanat çadırlarını belirli bölgelere kurdururlardı. Bu otağ, sefere katılacak olan bütün birliklerin toplanma merkezi olurdu. Batı Anadolu tarafına bir sefer düzenlenmiş ise genellikle Ruzbe ovasının tercih edildiği görülür.

Anadolu Selçuklu Sultanı I Gıyâseddîn Keyhüsrev, İznik Rum Devleti İmparatoru Laskaris ile hesaplaşmak zorunda kaldığında ülkenin her tarafına fermanlar göndererek cihat çağrısında bulundu. Bu çağrıya mukâbil Selçuklu beyleri, emirleri, tâbii hükümdarlar ordularıyla birlikte “Ruzbe” ovasına geldiler. Burada kurulu olan otağ etrafında toplanarak savaş için hazırlıklara

³⁴ Salim Koca; **Türk Kültürünün Temelleri**, II. cilt, Ankara, 2003-a, 70

³⁵ Mehmet Altay Köymen; **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Alparslan ve Zamanı**, III.cilt, Ankara, 2001,81

başladılar. Fizikî ve psikolojik şartların tamam olmasıyla ordu sefere çıktı (1211).³⁶

Daha önce bahsedildiği gibi I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Alaşehir Savaşında galip olacakken, tedbirsizlik yüzünden şehit olması ile Selçuklu tahtında otorite boşluğu meydana gelmiştir. Bunu fırsat bilen Antalya halkı şehrin idaresini Türklerin elinden almak ve onları şehirden atmak için katliama girişirler. İzzeddin Keykâvus ülkede hâkimiyeti sağladıktan sonra bu isyan hareketini cezalandırmak amacıyla sefer kararı alır. Hazırlıklara başlanır ve ordunun toplanması için yine Konya'nın, Ruzbe ovasında otağ-ı hümayun (dehliz-i mübârek) kurulur. Emirler ve sübaşılar askerleriyle gelerek Sultana katılır ve ordu harekete geçer (1216).³⁷

İzzeddîn Keykâvus Antalya şehrini geri aldıktan sonra aynı yıl, Anadolu'daki ticari gelişmeleri engelleyen ve ticaret yollarının kesiştiği Kayseri-Halep istikametinde bir tehdit unsuru olan Ermenilere karşı bir sefer düzenlemiştir. Bu sefere çıkmadan önce de Kayseri'nin Yabanlu Pazarı çayırılarında saltanat çadırı kurulmuş ve iktâların başındaki bütün sübaşılara fermanlar gönderilerek asker toplanmıştır. Yukarıda zikredildiği gibi Ermenilere karşı yapılacak bu sefer ile ilgili bir savaş meclisi toplanmış ve seferin sonbahara ertelenmesine karar verilmiştir. Toplanan ordu burada bir süre vakit geçirdikten sonra güz mevsiminde sefere çıkmıştır.³⁸

Selçuklu sultanları Doğu Anadolu Bölgesine yapacakları seferlerde genellikle Aksaray, Sivas ve Kayseri'de otağ kurdurup asker toplamışlardır.

Alâeddin Keykûbad Anadolu'nun birliğini sağlamak ve Eyyubi meliklerinde kalan beldelerini kurtarmak amacıyla 1235 yılının bahar mevsiminde Konya'dan Kayseri'ye hareket etti. Her tarafa fermanlar gönderip

³⁶ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 194; İbni Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, I.cilt, Ankara 1996, 126

³⁷ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, Ankara, 1997-b, 36

³⁸ Salim Koca, a.g.e., 40

askeri Kayseri'nin Meşhed ovasında kurulan otağ etrafında topladı. Eyyubiler üzerine ikinci seferi buradan başlattı.³⁹

1.9. “YADA TAŞI” İLE YAĞMUR YAĞDIRMAK

Türk kültür tarihinde hava olaylarını değiştirme özelliğine sahip “Yada taşı” ismiyle bilinen sihirli bir taşta rastlanmaktadır. Eski Türkler yağmur, kar, dolu yağdırmak için bu taşı kullanmışlardır. Bu konu hakkında Çin, Arap, Fars ve Türk kaynaklarında çeşitli bilgi ve efsaneler mevcuttur.⁴⁰

Bu efsanelerin İslamî versiyonlarından biri şu şekildedir: Nuh peygamberin gemisi Cudi dağında durup, sular çekildiğinde Ham, Sam, Yafes isimli üç oğlunu farklı coğrafyalara göndermiştir. Türklerin atası olan Yafes'in ayrılmadan önce babasında bir isteği olmuştur: “ Ey Allah'ın peygamberi bana verdiğin memleketin suyu az, kendisi harap. Bana bir dua öğret ki, yağmura ihtiyacımız olunca Allah' a o dua ile yalvarayım. Allah bize cevap versin”. Hz. Nuh'ta Allah'a bunun için niyazda bulundu. Cebrail âlemlerin Rabbi'nden yağmur yağdırmaya vesile olacak bir duayı getirdi. Hazreti Nuh bu duayı oğlu Yafes'e öğretti. O da unutmamak için bu duayı taşta yazdı ve gerektiğinde kullanarak yağmur ve kar yağdırdı.⁴¹ Bu taş böylece ataları Yafes'ten Türk'e miras kalmıştır. Bu taşta Türkler yada (yade) taşı, Farslılar seng-i yede ve Araplar hacerü'l metar dediler

Yada taşının yağmur yağdırmak için ne şekilde kullanıldığına dair çeşitli rivayetler vardır. Bu kullanımı sadece Türklerin bildiği ve bu sayede diğer milletler üzerinde hâkimiyet kurdukları da çeşitli rivayetler arasındadır. Bu taşı yatçı veya yadacı adı verilen Türk kamları (kâhin), bazen de Türk

³⁹ Osman Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 8. baskı, İstanbul, 2004, 402

⁴⁰ Ahmet Öğreten, “**Türk Kültüründe Yada Taşı ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşında Kullanılması**” Belleten, LXIV/ 241, 2000, 863; Zeki Velidi Togan, **Umumî Türk Tarihine Giriş**, 2.baskı, İstanbul, 1981, 108; Abdülkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, I.cilt, 3.baskı, Ankara, 1998, 158

⁴¹ Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 195; Ramazan Şeşen, **İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri**, Ankara, 2001, 72; Ahmet Öğreten, “**Türk Kültüründe Yada Taşı ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşında Kullanılması**”, 2000: LXIV/241, 2000, 875

beyleri kullanmışlardır. Türkler yada taşını ve yadacıyı savaşlarda yanlarında bulundurmuşlar ve bu sayede zaferler kazanmışlardır.

Yadacılığın Harezmsahlarda fazlaca yaygın olduğu görülmektedir. Celâleddin Mengüberti yanında daima yada taşı bulunduran hükümdarlardan birisidir. Celâleddin'in inşa kâtipliğini yapmış olan Nesevî, Celâleddin'in bizzat yada taşı kullanarak yağmur yağdırdığını nakletmektedir. Celâleddin, 1228 yılında Moğolları arkada bırakarak Doğu Anadolu'ya geldi. Burada Türkmenler çok kurak bir yaz mevsimi yaşıyorlardı. Nesevî: "Valeşgerd (Eleşkirt) önlerine geldikleri vakit halk sıcağın şiddetinden, yağmursuzluktan, insan ve hayvanları taciz eden sineklerden şikâyet ediyordu. Taşlarla yağmur yağdırılmaya karar verildi. Biz buna inanmıyorduk. Sonradan birçok tecrübelerle bunun sahih olduğuna inandık. Sultan bu merasimi bizzat icra etti. Geceli gündüzlü yağmaya başladı"⁴² sözleriyle olaya bizzat şahit olduğunu belirtmiştir.

Türkler "yada taşı"nı sadece savaşlarda silah olarak değil seferlerde kuraklığı giderme ve yangın söndürme için de kullanmışlardır. Harezmsahlara Hükümdarı Alâeddin Muhammed seferde bulunduğu bir yaz günü ordusunun sıcaktan çok zor durumda kaldığını gördü. Yada taşının kullanılmasını, Allah'ın izniyle yağmur yağdırılmasını istedi. Kaynaklardaki ifadelere göre yağmurun yağdığı görüldü.⁴³

Türkler, Müslüman olduktan sonra İslâm dininin etkisi ile bu gelenek yavaş yavaş unutulmuş, yerini yağmur duasına çıkma faaliyeti almıştır.

1.10. TUZ-EKMEK GÖNDERMEK

"Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak, duygusal borç" olarak tanımlanan "Tuz-ekmek hakkı" deyimi, Türk ahlâkının, insanlık anlayışının, dayanışmacı

⁴²Şehabettin Ahmed ün- Nesevî, *Celâlüttin Harzemşah*, çev. Necip Asım, İstanbul, 1934, 151

⁴³ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005: 199 vd. ; Ahmet Öğreten, "Türk Kültüründe Yada Taşı ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşında Kullanılması", LXIV/241, 2000, 883

ve paylaşımcı karakterinin belirgin bir ifadesidir. Aynı zamanda dostluk, vefa, fedakârlık, mertlik gibi Türk karakterini tasvir eden ifadeleri de içinde barındıran zengin bir kavramdır.

Türklerde, kökü çok eskilere dayanan bir anlayışa göre, aynı sofrada bulunmak, tuzu ve ekmeği paylaşmak kişiler arasında sağlam bir bağ oluşturmakta, bir hukuk meydana getirmekteydi. Türk halkı arasında tuz-ekmek hakkına riayetsizlik hoş karşılanmayan bir davranıştır. Aynı sofrada tuzu, ekmeği paylaşan kimselerin birbirlerinin hukukunu gözetmemeleri nankörlük olarak kabul edilirdi.(43. dipnot buraya gelecek)

Türk milletinin tarihine, fikir hayatına özellikle de kültür tarihine ışık tutan Kutadgu Bilig isimli kitapta tuz ve ekmeğin önemine değinilmiştir. Kendisi de bir devlet adamı olan Yusuf Has Hâcip, ünlü siyaset kitabında özellikle idarecilerin tuzu, ekmeği bol tutmalarını tavsiye etmiş, tuz-ekmek hakkına riayetsizliğin devlet ve toplum düzenini bozacağına dikkat çekmiştir.⁴⁴⁴⁵

Türk karakterinin oluşmasında doğal olarak toplum hayatının, geleneklerin, örf ve âdetlerin etkisi vardır. Bu mânevî etkinin sonuçlarını askerî alanda da görmek mümkündür.

Bunun somut bir örneğini Celâleddin Mengüberti'nin 1228 yılında gerçekleştirdiği Gürcistan seferinde görmekteyiz. Gürcülerin kırk bin kişilik bir ordu ile kendisine taarruz etmek üzere hazırlık yaptıkları haberi üzerine Celâleddîn Mengüberti harekete geçerek Mindar ovasında ordugâh kurdu. Oluşturulan savaş meclisinde devlet adamları ve komutanlar, dengelerin eşitsizliğini, savaşa girmenin uygun olmayacağını belirtmelerine rağmen Celâleddîn Mengüberti savaş kararı almıştır. Cesur ve dirâyetli bir komutan olan Celâleddîn'i bu savaşta zafere yaklaştıran bir Türk geleneği olmuştur. Ermeni, Alan, Sabar, Laz ve Kıpçak kuvvetlerinden oluşan Gürcü ordusunun sağ kolunda Kıpçak bayraklarının dalgalandığını gören Sultan, Kıpçaklara tuz

⁴⁴ Salim Koca, “ Türklerde Tuz ve Ekmek Hakkı”, Milli Kültür, I/7,1977, 60-64; Salim Koca, “Türk Karakterinin Sembollerinden Tuz-Ekmek Hakkı”, Milli Kültür, I/10, 1977, 57-61

⁴⁵ Yusuf Has Hâcip, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat, 8. baskı, Ankara, 2003, 173

ve ekmek göndermiştir. Böylece onlara tuz-ekmek hakkını hatırlatmış ve Türk geleneklerinin gücünden yararlanarak yirmi bin kişilik Kıpçak kuvvetlerinin savaşı terk etmesini sağlamıştır.⁴⁶

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1243 yılındaki Köseadağ bozgunu ile Moğol hâkimiyetine girmesi, Anadolu'da yeni bir dönem başlatmıştır. Siyasî birlikten yoksun kalan Türkmenler, Moğolların mutlak hâkimiyetine karşı koyarak "Beylik" adıyla küçük devletler oluşturmuşlardır. Bu beyliklerden biri olan Eratna Devleti'nde kadılık görevini yürüten Burhâneddin Ahmed kısa sürede ilminin yanı sıra askerî ve idarî sahada da ne kadar yetenekli olduğunu ispat etti. Eratnalılar Devleti'ndeki otorite boşluğundan istifadeyle nâibi olduğu çocuk hükümdarı bertaraf ederek, hâkimiyeti de ele geçirdi. Ancak hanedan soyundan gelmediği için onun iktidarı manevi bir temele dayanmıyordu. Bu nedenle O dâhilde ve hâriçte düşmanla ve rakiplerle mücadele etmek zorunda kaldı.⁴⁷

Kadı Burhaneddin, en büyük rakiplerinden olan Amasya Emirinin Moğol emirleriyle birleşerek üzerine gelmesiyle zor durumda kalmıştır. Ancak bütün ihanet ve komplôlara rağmen bu zorluğun üstesinden gelmiştir. Kadı Burhâneddin ihanet edenlere kötü davranmamış, idareciliğin gerektirdiği hoşgörü ve esnekliği muhafaza etmiştir. Yalnız "tuz-ekmek hakkını" yerine getirmediklerini de hatırlatmıştır: "Bizimle aynı sofrayı paylaşan ve arkadaşlık eden kardeşlerimizin, savaş anında kendi işlerinin de yoluna girip kendilerini de kurtaracaklarını düşünerek bizimle işbirliği etmeleri, yardım ve destek vermeleri, her birinin gücünün yettiği, elinin erdiği kadar ileri atılıp mücadele etmesi gerekir. Böyle yaparlarsa yedikleri ekmeğin ve dostluğun hakkını vermiş olurlar. Dost düşman herkesin yanında başları dik gezerler." diyerek laf dokundurmuş, aynı zamanda nasihat etmiştir.⁴⁸

⁴⁶Cüveynî, **Tarih-i Cihangüşa**, II.cilt, çev. Mürsel Öztürk, Ankara,1988,139; Aydın Taneri; **Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamani**, Ankara, 1977, 50 vd.

⁴⁷ Salim Koca, **Anadolu Beylikleri Tarihi**, Trabzon, 2001,152 vd.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 5.baskı, Ankara, 2003, 163

⁴⁸ Aziz B.Erdeşir-i Esterâbadî, **Bezm u Rezm**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 1990, 259, 260

1.11. AT KUYRUĞU BAĞLAMAK

Türklerde at kuyruğu bağlamak, kahramanlığı ve yiğitliği sembolize etmekteydi. Kaynaklarda “kuyruk tüğmek (dügümlemek) veya “at çermetmek” şeklinde geçmektedir. At kuyruğu kesmek, bağlamak ya da örmek ve bir fedâi gibi savaşa girmek eski Türklerde çok yaygın bir gelenektir.⁴⁹

Alp Arslan devrinde Türkmenler arasında bu gibi geleneklerin büyük ölçüde yaşatıldığı görülmektedir. Alp Arslan Malazgirt savaşına hazırlanırken atının kuyruğunu bizzat bağlamış, askerleri de aynı şeyi yapmıştır.⁵⁰

1.12. “MEYDAN OKUMAK” VE MÜBAREZE”

Mübâreze yani savaş başlamadan önce “teke tek çarpışmak” Türklerle beraber pek çok millette görülen bir savaş geleneğidir. Kendisine ya da adamlarına güvenen komutan rakibine meydan okuyarak mübârezeye davet eder. Her iki tarafın en iyi savaşçıları teke tek meydana çıkarak mücadele ederler. Mübârezeden maksat toplum psikolojisini kullanarak savaş şevkini güçlendirmek ve düşmana korku vermektir.⁵¹

Mübâreze konusunda Türklerin kendine ne kadar güvendiği, Abbasi halifesi Me'mun döneminde (813- 833) yaşanan bir olay bize fikir vermektedir: Horasan yolunda ilerleyen bir grup Arap askeri bir Türk savaşçısı ile karşılaşır. Bu Türk, birliğin komutanından mübâreze yapmak üzere bir süvâri ister. Komutan onun karşısına en iyi savaşçısını çıkarır. Bir süre çarpıştıktan sonra Türk savaşçı çekilmeye başlar. Orada bulunanlar Arap askerinin Türk'ü alt ettiğine kesin gözyle bakarken, bir anda iş tersine döner. Türk savaşçısı Arap askerini öldürdüğü gibi eşyalarını ve atını da alarak oradan uzaklaşır. Daha sonra bu savaşçı ile tekrar karşılaşan komutan

⁴⁹ Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 204; Abdülkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, II.cilt, 2. baskı, Ankara,1998, 281; Kaşgarlı Mahmud, **Dîvânü'l-Lügati't Türk**, çev. Beşir Atalay, I. cilt, Ankara, 1985, 472; Kaşgarlı Mahmud, a.g.e. II. cilt, 349

⁵⁰ Faruk Sümer, Ali Sevim; **İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, 1988, 25,35; Mehmet Altay Köymen; **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Alparslan ve Zamanı**, III. cilt, Ankara 2001, 32; Reşat Genç, **Karahanlı Devlet Teşkilatı**, Ankara, 2002, 210; Sadruddîn Hüseyinî; **Ahbâr üd-Devlet is-Selçukıyye**, çev. Necati Lugal, Ankara,1943, 34

⁵¹ Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 205

kendisine neden zayıflık emâresi gösterip geri çekildiğini sorduğunda şu cevabı alır. “Onu savaş meydanında öldürmek isteseydim bu pek kolaydı. Fakat onu aldatıp eşyaları ile atını alabilmek için arkadaşlarından uzaklaştırdım.”⁵²

Mübareze konusunda somut bir örnek Türkiye Selçuklu Devletinde görülmektedir. Gıyâseddîn Keyhüsrev’in Alaşehir savaşında şehâdetiyle (1211) oğulları İzzeddîn Keykâvus ve Alâeddîn Keykûbad arasında bir iktidar savaşı başlamıştır. Devlet erkânı, otorite boşluğuna meydan vermemek için oybirliğiyle Malatya meliki İzzeddîn Keykâvus’u tahta çıkarmayı kararlaştırdılar. Bu davet üzerine derhal Kayseri’ye gelen İzzeddîn, burada merasimle tahta çıktı. Ancak Tokat meliki olan kardeşi Alâeddin Keykûbad, babasının öldüğünü öğrenince hemen ordu hazırladı ve Kayseri’ye gelerek ağabeyini kuşattı. Bir ara ümitsizliğe düşen İzzeddin Keykâvus tecrübeli devlet adamlarının yardımı ile kardeşinin ittifak çemberini kırarak bu zor durumdan kurtuldu. Alâeddin Keykûbad Ankara kalesine sığınmak zorunda kaldı. İzzeddin Keykâvus her ne kadar Konya’da Selçuklu tahtına otursa da kardeşini halâ bir tehlike ve fitne sebebi olarak görüyordu. Bu meseleyi halletmek üzere büyük bir ordu topladı ve Ankara kalesini kuşattı.(1212) Burada Alâeddin Keykûbad’ın adamı emir Mübârizeddîn İsa, şehir dışına çıkararak İzzeddin Keykâvus’un hizmetindeki Necmeddin Behramşah’ı mübarezeye çağırdı. Çünkü bu iki şahıs arasında çocukluk günlerinden beri devam eden bir rekabet, bir düşmanlık mevcuttu. Bu meydan okuma karşısında Necmeddin Behramşah, İzzeddin Keykâvus’un izniyle mukabelede bulundu. Mızraklarla başlayan teke tek karşılaşma gürzlerle devam etti. Birbirlerinin canına kastederek yiğitçe çarpıştılar ancak bu şiddetli mücadele bir sonuç vermedi. Bu kez de kılıçlar kınından çıkarıldı. Alâeddin’in komutan Mübârizeddîn İsa’yı çağırmasıyla gâlip ve mağlup belli olmadan çarpışma sonlandı. İzzeddin Keykâvus, mübarezedeki

---

⁵² El-Câhiz, **Hilâfet Ordusunun Menkûbeleri ve Türklerin Faziletleri**, çev. Ramazan Şeşen, Ankara, 2002, 93

maharetinden dolayı Emîr-i Candar Necmeddin Behramşah'ı hil'atle ödüllendirdi, makamını yükseltti.⁵³

Mübarez ve meydan okuma konusunda diğer bir örneği askeri alanda cesaret ve kahramanlığı ile temâyüz etmiş Harzemşah hükümdarı Celâleddin Mengüberti'de görmekteyiz. Daha önce bahsedildiği gibi Gürcü komutanı İvane, kırk bin kişilik büyük bir ordu meydana getirerek Celâleddin'in üzerine yürüdü (1228). Veziri ve ileri gelen devlet adamları Sultan'a yeterince Harezm kuvvetleri gelinceye kadar beklemeyi tavsiye etti. Ancak o bu tavsiyeye uymadığı gibi kendine güvenerek Gürcü komutana mübâreze teklif etti. Karşı taraftan olumlu cevap geldi. Celâleddin bizzat kendisi ortaya çıkarak iri yarı beş Gürcü'yü teker teker öldürdü. Böylece ordusunun manevi gücünü arttırarak ertesi günkü savaşa hazırladı. Bir nevî askerine hedef gösterdi ve neticede muzaffer oldu.⁵⁴

1.13. SULTANIN SEFER SÜRESİNCE ORDUNUN BAŞINDA BULUNMASI

Eski Türklerden beri Türk kağanında aranılan en önemli özelliklerden biri onun cesur ve kahraman olmasıdır. Göktürk yazıtlarında ideal Türk hükümdarının başlıca özellikleri belirtilirken “alp” yani kahraman sıfatı dikkati çekmektedir. Çünkü onlar devlet kurmak ya da kurulu devletin devamını sağlamak gibi çok önemli bir görev üstlenmişlerdir. Dolayısıyla tarih boyunca sürekli batıya doğru bir hareketlilik içinde olan Türk topluluklarının kaderi, Türk ordularının kazanacakları zaferlere bağlı olmuştur. Bu nedenle Türk kağanı sadece devlet merkezinde oturup emir vermekle yetinmemiş, bizâtihi kendisi savaş meydanlarında en önde mücadele vermiştir. Başkomutan

⁵³ İbni Bîbî; *el-Evamîrü'l-Alâ'iyye fil-Umûri'l-Alâ'iyye*, I, Ankara 1996, 154–156; Salim Koca; *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, Ankara, 1997-b, 26; Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 207

⁵⁴ Aydın Taneri, *Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamanı*, Ankara, 1977, 50 vd.

sıfatıyla ordunun önünde sefere çıkmış, cesaret ve kahramanlıkta daima askerlerine model olmuştur.⁵⁵

Türk sultanları, savaş kararı alma, hazırlık, savaş esnasında ve sonucunda tüm yetki ve sorumluluğu üzerlerinde taşımışlar, gerektiğinde bir nefer gibi çarpışmaktan asla kaçınmamışlardır.

Sultan Alparslan, Malazgirt savaşı öncesinde askerlerine hitaben yaptığı son derece etkili konuşmasında; “Bugün burada bir hükümdar gibi değil, bir er gibi din ve devlet uğrunda savaşacağım” derken ordusunun her ferdi kendisini kendi seviyesine yükseltmiştir.

1.14. ORDUYA NUTUK SÖYLEMEK

Nutuk yani etkili söz söyleme sanatı, Türk komutanlarının en önemli yeteneklerinden biridir.⁵⁶ Tarihte görülür ki büyük toplulukları sevk ve idare etmesini bilen liderler, kitleleri bir hedef etrafında birleştirmek için zamana ve zemine uygun nutuklar söylemişlerdir. İnsanların inançlarına, ruh hallerine uygun yapıldığında onları arkasından sürükleyecek, coşturacak nutuklar vardır.

Tarihin yetiştirdiği müstesna şahsiyetlerden biri olan Alp Arslan, büyük zaferini kazanmadan önce iki yerde nutuk vermiştir. Bunlardan ilki, Hoy şehrinde ordu ileri gelenlerinedir ki, bu aynı zamanda bir vasiyetname niteliğindedir. Bir taraftan tehlikenin büyüklüğüne dikkat çeken Alp Arslan diğer taraftan bu savaşın siyasi, askeri, milli ve dini bütün yönlerini vurgulayarak, komutanlarını âdeta zafere mahkûm etmiştir. O ikinci nutkunu savaş meydanında, savaştan hemen önce bütün askerlere vermiştir: “Biz ne kadar az olursak olalım onlar (Bizanslılar) ne kadar çok olurlarsa olsunlar, bütün Müslümanların minberlerde bizim için dua ettiği şu saatte, kendimi düşman üzerine atmak istiyorum. Ya muzaffer olur, gayeme ulaşırım; ya şehit

⁵⁵ Salim Koca, **Türk Kültürünün Temelleri**, II.cilt, Ankara, 2003-a, 72; Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 73

⁵⁶ Salim Koca; **Türk Kültürünün Temelleri**, Ankara, 2003-a, 22 vd. Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 72 vd.

olarak Cennet'e girerim. Sizlerden beni takip etmeyi tercih edenler takip etsin. Ayrılmak isteyenler gitsinler. Burada emreden sultan ve emredilen asker yoktur. Zira bugün ben de ancak sizlerden biriyim, sizlerle birlikte savaşan gaziyim. Beni takip edenler ve nefislerini Ulu Tanrı'ya adayanlardan şehit olanlar Cennet'e, sağ kalanlar ise ganimete kavuşacaklardır. Ayrılanları âhirette ateş; dünyada da alçaklık beklemektedir".⁵⁷

Harezmi sultanı Celâleddin, Moğollarla Sind nehri kenarında yapılan savaşı son anda kaybedince bu nehri geçerek Hindistan'a kaçtı.(1221) Cebel el-Cudi bölgesinin hâkimi Rana Satra Celâleddin'in burada kötü şartlar altında olmasından istifade etmek istedi. Çünkü Harezmi sultanı ordusundan geriye kalan bir grup askerle perişan bir halde Hindistan'a sığınmıştı. Rana Satra bin süvari ve beş bin piyadelik bir kuvvet ile mültecilere saldırdı. Bu ani baskın karşısında Celâleddin önce kaçmayı düşündü. Ancak Rana bizzat Celâleddin'i hedef alınca O kendisini toparladı ve askerinin maneviyatını güçlendirmek için kısa bir konuşma yaptı. Onlara soğukkanlı ve metin olmalarını söyledi. Büyük komutanlar, zor zamanlarda ve şartlarda söylenecek tek sözün, yapılacak küçük bir hareketin savaşın akıbetini nasıl değiştirdiğini bilirler. Celâleddin rakibi menzile girince okunu attı ve onu öldürdü. Başsız kalan Hint askerleri dağıldı ve bol miktarda silah ve teçhizat bırakarak geri çekildi. Böylece Celâleddin aleyhine görünen şartları lehine çevirmeyi başardı ve Hindistan'da durumunu güçlendirdi.⁵⁸

1.15. ZAFER İÇİN DUA ETMEK

Türkler Müslüman olmadan önce "Gök tanrı" inancına sahip bulunuyorlardı. İslam dinindeki tek tanrı kavramı Türklerin Müslüman olmasını kolaylaştırmıştır. Onlar bir zorlama sonucu değil, kendi rızalarıyla İslam dinini kabul etmişlerdir. Türklerin savaşçı karakteri ve ruhu İslam dinindeki cihat anlayışı ile bire bir örtüşmüştür. Bunun neticesi olarak da

⁵⁷ Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Alparslan ve Zamanı**, III.cilt, Ankara, 2001, 29 vd. ; Faruk Sümer, Ali Sevim, **İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, 1988, 14, 51, 57

⁵⁸ Aydın Taneri; **Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamanı**, Ankara, 1977, 27,28

savaş meydanlarında zaferden zafere koşmuş, hem Türklüğün hem de İslam'ın kaderini değiştirecek başarılar kazanmışlardır. Kendi hâkimiyetleri altında İslam dünyasının siyasi ve manevi bütünlüğünü yeniden sağlamışlardır.

İslam dininde dua etmenin ayrı bir yeri vardır. Kur'ân-ı Kerim'de dua ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Özellikle toplu halde edilen duaların toplum psikolojisi üzerindeki etkisi malûmdur. Tarihte pek çok kez görülmüştür ki, maddi kuvvet bakımından çok büyük ordular, manevi bağları kuvvetli küçük topluluklar tarafından mağlup edilmişlerdir. Bunun en güzel örneğini, dini ve devletini korumak gibi yüce bir gaye ile hareket eden Alp Arslan'ın Malazgirt zaferinde görüyoruz.⁵⁹

Alp Arslan savaş için bütün hazırlıklarını tamamlayarak Cuma gününü bekledi. Biliyordu ki, bütün Müslüman ülke camilerinde kendilerinin muzafferiyeti için dua edilecekti. Halife bütün camilere dua ve hutbe göndermişti. O da Cuma günü secdeye kapanarak niyazda bulundu. "Yarabbi! Senin azametinin karşısında yüzümü yere sürüyor, seni kendime vekil yaparak Senin uğrunda cihad ediyorum. Ey tanrım! Niyetim halistir; bana yardım et; sözlerimde hilaf varsa beni kahret!"⁶⁰

Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Melikşah, Horasan'da kendisine isyan eden kardeşi Tekiş üzerine yürüdü. Yolda Ali b. Musa er-rıza'nın Tus'taki türbesine uğradı. Burada dua etti. Türbeden çıkınca Nizamülmülk'e nasıl dua ettin? diye sordu. O da " Allah'ın seni muzaffer kılması için dua ettim " cevabını verdi. Sultan " ben öyle dua etmedim. Allah'ım hangimiz Müslümanlar hakkında hayırlı, halk için yararlı olacaksa onu muzaffer kıl diye dua ettim " dedi.⁶¹

⁵⁹ Faruk Sümer, Ali Sevim, **İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, 1988, 9,14, 25, 53.62.70

⁶⁰ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 8. baskı, İstanbul, 2004, 58; Ahmed bin Mahmud, **Selçuk-nâme**, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, 1977, 63

⁶¹ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, çev. A. Azaydın, X. cilt, İstanbul, 1987, 182; Sadruddîn el-Hüseynî, a.g.e. , s. 51

Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbad 1230 yılında Celâleddin Harzemşah üzerine yürüdü. Sultan bu sefere çıkarken Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'in türbesine gidip dua etti. "Mevlevi kaynakları onun bu sayede zafer kazandığını söylerler."⁶² Bahaeddin Veled'in Belh'ten ayrılışında Celâleddin'in babası Muhammed Harzemşah ile bozuşmasına bağlarlar ve Harzemşah Devletinin yıkılışını onun bedduası neticesi sayarlar.⁶³

1.16. VASIYETTE BULUNMAK

Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Alp Arslan'ın Mısır Fatimi devletine son vermek, İslam dünyasının siyasi ve manevi bütünlüğünü sağlamak öncelikli dış politika hedeflerindendi. Bazı Fatimi devlet adamlarının kendisini Mısır'ı almak üzere davet etmeleri amacına ulaşmak için bir fırsat oluşturmuştur. Alp Arslan 1071 yılında ordusu ile Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya girdi. Bu arada Bizans İmparatoru, Türklerin Anadolu'daki faaliyetlerini takip ediyor, bunların sadece bir akın ve yağma hareketi olmadığını biliyordu. İmparator Romanos Diogenes beliren bu Türk tehlikesine karşı harekete geçti; amacı Türkleri Anadolu'dan tamamen atmaktı. Alp Arslan, büyük çapta karşı taarruza geçen Bizans'ın oluşturduğu tehlikeyi idrak etmiş ve gerekli tedbirleri almıştı. Malazgirt önünde savaşa başlamadan komutanlarına bir nutuk vermiş, aynı zamanda vasiyette bulunmuştu. Zafer kazanırsa bunun Allah'ın bir lütfu olacağını, şehit olursa oğlu Melikşah'a itaat etmelerini ve onu tahta geçirmelerini söyledi. Alp Arslan'ın böyle bir vasiyette bulunmaktaki amacı, kendisinden sonra devletin idaresinde oluşabilecek otorite boşluğuna meydan vermemek ve kargaşa ortamında devletin dağılmasını önlemektir.⁶⁴

Moğollar 1220 yılında Harizm'i istila etmişler ve Harezmi sultanı Alâeddin Muhammed, Hazar denizinde adalara sığınmak zorunda kalmıştı.

⁶² Turan, a.g.e. , s. 391

⁶³ el-Câhiz, a.g.e. , s. 111-119

⁶⁴ İbnü'l Esir, a.g.e., X. cilt s.71,80; Mehmet Altay Köymen, a.g.e.,30; Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi: Malazgirt'ten Miryokefalon'a**, II.cilt, Çorum, 2003-b, 22; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah**, İstanbul, 1953, 13

Sultan, ölümünden birkaç gün önce oğullarını yanına çağırarak bir vasiyette bulundu; “Mengüberti’den başka öcümü alacak, bu hakareti silecek oğlum yoktur. Onu halef nasbediyorum, kendisine itaat ediniz” dedi. Kılıcını kendi eliyle büyük oğlunun beline bağladı ve veliaht ilan etti.⁶⁵

---

⁶⁵ Aydın Taneri; **Celâlu’d-din Hârizmşah ve Zamanı**, Ankara, 1977, 20)

II. BÖLÜM

SAVAŞTA GÖSTERİLEN FAALİYETLER VE GELENEKLER

Savaş kararı alınıp ordular harekete geçirildikten sonra savaş meydanlarında ya da kale ve şehir kuşatmalarında gösterilen birtakım faaliyet ve gelenekler mevcuttur. Bunlar savaş sırasında gösterilen faaliyetler ve gelenekler olarak bu bölümde incelenmiştir.

2.1. BAYRAKTARI HAREKETE GEÇİRMEK

Türklerde bayrak ve sancak çok eski dönemlerden beri hâkimiyet ve kahramanlık alâmeti olarak kullanılmıştır. Ayrıca millî ve askerî birlik fikrini sembolize etmektedir.⁶⁶ Bu nedenle bayrak ve sancağa pek büyük değer verilmiş, mukaddesattan sayılmıştır. Bayrağın gölgesinde savaşa girilir, onun temsil ettiği kutsal vatan için zaferler kazanılır, gâzi ya da şehit olunur. Türklerin tarihî süreçte farklı renk ve şekillere sahip bayrak ve sancaklar kullandıkları görülmektedir. En çok tercih edilen renkler ise beyaz, siyah, sarı, yeşil ve kırmızı olmuştur.⁶⁷

Sefer ve savaşlarda bayrak, bayraktar, sancaktar isimli görevliler tarafından taşınırdı. Ordu sefere çıkacağı zaman önce bayraktar ordugâhtan hareket eder, arkasından ordu yürüyüşe başlardı. Savaş meydanında bayraktarın harekete geçmesi ise hücûm işareti idi. Davul ve boru sesleri eşliğinde harekete geçirilen bayrağın buradaki işlevi “orduda disiplin ve birliği sağlamak ayrıca onu coşturmak “ idi.⁶⁸

Antalya'daki Hıristiyan halkın isyanı ve Müslümanlara yaptığı zulmü duyan İzzeddin Keykâvus süratle harekete geçti. Kısa sürede topladığı ordu

⁶⁶ Abdülkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, II. cilt, 2. baskı, Ankara, 1998, 298

⁶⁷ M. Fuad Köprülü, **İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müesseseleri**, II. baskı, Ankara, 2005, 160- 163, 176

⁶⁸ Faruk Sümer, “**Türklerde bayrak ve Tuğ**”, RTM, C.9- sayı 58; Salim Koca, **Selçuklular’ da Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 209

ile Antalya kalesini kuşattı. Yaklaşık bir ay süren zorlu bir muhasara yaşandı. Sultan on kişinin aynı anda çıkabileceği geniş merdivenler yaptırdı. Bütün hazırlıklar tamamlandı. Tam hücum zamanı gelince Sultanın sancağının işareti ile tekrar saldırı başladı. Yeni taktik işe yaradı, Antalya 1216 yılında tekrar Türklerin odu.⁶⁹

2.2. ÇETRİN (SALTANAT ŞEMSIYESİ) YERE DÜŞMESİ

Çetr, yani saltanat şemsiyesi, Sultanların kullandığı hâkimiyet sembollerinden biridir. Çetr, kabullerde, seyahatte ve seferde sultanın başının üstünde tutuluyordu. Çetri uzaktan gören tâbi hükümdarlar ve devlet erkânı, saygı göstergesi olarak atlarından iniyorlardı. Savaş esnasında çetr hükümdar sancağıyla birlikte bulunurdu. Çetri çetirdar isimli bir görevli, hükümdarın biraz arkasında gerektiğinde at üzerinde tutardı. Savaş meydanında büyüklüğü ve rengi ile hükümdarın bulunduğu yeri belirtiyordu. Ayrıca çetr ordunun hareket yönünü işaret eden bir semboldür.⁷⁰

Çetrin savaşta yere düşmesi bozgun anlamına geliyor ve böyle bir olay görüldüğünde orduda panik yaşanabiliyordu. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in 1064 yılında vefat etmesiyle hanedan üyelerinden Kutalmış ve Alp Arslan arasında taht mücadelesi olmuştur. İki tarafın ordusu çarpıştığı bir anda Alp Arslan'ın komutanlarından Sungurca, Kutalmış'ın Çetrini ve bayraklarını düşürmüştür. Bundan sonra Kutalmış'ın ordusu bozguna uğrayarak dağılmıştır.⁷¹

Türkiye Selçuklu Sultanlarından II Süleyman Şah'ın Gürcistan seferi sırasında da böyle bir bozgun hadisesi yaşanmıştır. Süleyman Şah bu sefer için büyük bir ordu hazırlamış, Erzurum üzerinden Kars civarındaki Micingerd kalesi önüne gelerek ordugâh kurmuştur. Süleyman Şah başından itibaren

⁶⁹ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, 1997, 37; Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri” *Belleten*, LIX /224, 1995, 66

⁷⁰ Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri” *Belleten*, LIX /224, 1995, 67; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah*, İstanbul, 1953, 143

⁷¹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Alparslan ve Zamanı*, III. cilt 4. baskı, Ankara 2001, 83

zafere kesin gözıyla bakıyor, ordusuna çok güveniyordu. Hatta Gürcü kraliçe Thamara'ya kudret, gurur ve hiddet dolu bir mektup gönderdi. Ancak onun kendisine fazla güvenerek tedbirsiz davranması seferini hezimetle sonuçlandırdı. Selçuklu ordusu istirahat halinde iken Gürcü ordusu ani bir baskın yaptı. Türkler bütün ordugâhı ve ağırlıkların bırakarak uygun bir müdafaa hattına çekilmeye çalıştılar. Bu arada ilginç bir olay yaşandı. Süleyman Şah'ın saltanat şemsiyesini taşıyan çetirdarın atı tökezlendi ve çetirdar yere düştü. Çetirin yere düştüğünü gören komutan ve askerler, Sultanın başına bir musibet geldiğini düşündüler. Orduda bir panik havası yaşandı. Her ne kadar çetirdar hemen kaldırılıp ata bindirildi ise de yanlış anlaşılma giderilemedi. Çavuşlar kaçan askerlere geri dönmeleri için bağırdı. Hatta Sultan komutanları bizzat kendi isimleriyle çağırdı. Yine de ordudaki kargaşa önlenemedi, askerlerin çoğu savaş meydanını terk etti. Süleyman Şah artık mağlup bir komutan olduğunu görerek Erzurum'a çekilmek zorunda kaldı.⁷²

2.3. TOPLANMA VE HÜCÛM DAVULU (YA DA BORUSU) ÇALDIRMA

Meydan savaşlarında Türklerin en çok uyguladıkları taktiklerden biri âni hücum ve baskınlardır. Türkler bu taktiği son derece başarılı bir şekilde uygulamışlardır. Fakat bazen de kendileri sürpriz saldırı ve baskınlara maruz kalmışlardır. Böyle durumlarda Türkler, tehlike geçtikten sonra toplanma davulu ya da borusu çaldırmakta, dağılan ordu yeniden bir araya gelmekteydi.⁷³

I.Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra büyük oğlu Şahinşah, 1110 tarihinde Türkiye Selçuklu Sultanlığı tahtına oturdu. Bu dönemde bazı Selçuklu beyleri Batı Anadolu'ya akınlar düzenlediler. Özellikle Bunluğ ve Muhammed gibi komutanlar Haçlı savaşındaki kayıpların intikamını almaya kararlı idiler. Bu

⁷² İbni Bîbî; *el-Evâmîrü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, I. Cilt, Ankara 1996, 94 vd. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2004, 278 vd. ; Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 210 vd.

⁷³ Koca, *a.g.e.*, s. 212

durumdan rahatsız olan Bizans İmparatoru Aleksios kuvvetlerini toplayarak Üsküdar'da ordugâh kurdu. İznik valisi Kamyetzes'i öncü birlik olarak Türklere karşı gönderdi. Aleksios, Kamyetzes'e Selçuklu kuvvetleriyle her türlü çatışmadan kaçınmasını, sadece durumları hakkında kendisine bilgi vermesini istemişti. Fakat O, Türk akıncılarıyla karşılaşınca hemen saldırıya geçti. Türkler Bizans ordusunun geldiğini zannederek dağıldılar. Çünkü çok sayıdaki düzenli Bizans askeri karşısında başarılı olamayacaklarını biliyorlardı. Bu arada Kamyetzes'in askerlerinden bir Şamanist Türkü esir ettiler. Ondan gerçeği öğrenen Selçuklu komutanları "toplanma borusu" çaldırdılar. Dağılan askerler bu işareti alınca tekrar bir araya geldi ve saldırıya geçtiler. Bizanslıları perişan ederek Komyetzes'i esir aldılar. Onun daha önce ele geçirdiği tutsakları ve ganimeti kurtardılar.⁷⁴

Orduyu coşturmak amacıyla, saldırı anında da davul çalındığı görülmektedir. İbni Bîbî, Antalya'nın ikinci defa fethi esnasında şehrin kalesine yapılan hücum anını şöyle tasvir etmektedir: "Cihan fatihinin çetr kartalının kolları, kanatları açıldı. Muzaffer bayraktar harekete geçti. Davul ve zurnanın sesi, gök cisimlerinin çarpıştıkları zaman çıkardığı sesi çıkararak kaledeki süfli varlıkların kalplerine korku ve dehşet saldı."⁷⁵

Hücum davulu veya borusu çaldırma ile ilgili diğer bir örneği, İzzeddin Keykâvus'un Suriye seferi esnasında yine İbn Bîbî'nin anlattığı detaylarda görüyoruz: İzzeddin Keykâvus daha önce atalarının tasarrufunda bulunan Ortadoğu'nun en zengin ticaret merkezlerinden olan Kuzey Suriye bölgesine sahip olmayı istiyordu. Bu amacı hem kolaylaştırmak hem de meşruiyet kazandırmak için Eyyubi meliklerinden Melik Efdal'i (Selahaddin Eyyubi'nin büyük oğlu) de yanına aldı. Çünkü onunla kardeşleri ve yeğenleri arasında iktidar mücadelesi vardı.

İzzeddin Keykâvus sırasıyla Merzban, Ka-ban ve Tell-basir kalelerini ele geçirdi. Şimdi sıra asıl hedefe, Halep ve Şam şehirlerine gelmişti. Sultan

⁷⁴ Salim Koca; **Türk Kültürünün Temelleri**, Ankara, 2003, 100 vd. ; Turan, **a.g.e.**, 181; Anna Komnena, **Alexiad: Malazgirt' in Sonrası**, çev. Bilge Umar, İstanbul, 1996, 459 vd.

⁷⁵ İbni Bîbî, **a.g.e.** , I, 165

Halep üzerine öncü birlikler gönderdi. Fakat öncü birlikleri Eyyubi meliki Eşref tarafından bozguna uğratıldı. Bu duruma çok üzülen İzzeddin Keykâvus, o gece bütün komutanların ve askerlerin silahlarını kuşanmış olarak beklemelerini emretti. Ertesi gün iki ordu Muzaa vadisinde karşılaştı.

İbn Bîbî, bu karşılaşma gerçekleşmeden önce Selçuklu ordusunun durumu hakkında “askerlerin tamamen silahlanıp saf saf dizildikleri, Padişahın bayraktarının harekete geçtiği, **davul ve zurna seslerinin** gök kubbeyi çınlattığı” şeklinde bilgiler verir.⁷⁶

Celâleddin Harezmsah, 1221 yılında Cengiz Han tarafından üzerine gönderilen 30 bin kişiden müteşekkil Moğol ordusuyla çarpışmak zorunda kalır. Moğollar yeni bir savaş taktiği ile harp eden Celâledin’ e karşı bir üstünlük sağlayamazlar. Ertesi gün davul çaldırarak “ata bin” emrini veren Celâleddin bizzat ordusunun başında düşmana hücum eder ve onları kesin bir mağlubiyete uğratar. Bu bozgunu öğrenen Cengiz Han bütün ordusuyla Celâledin’ in üzerine yürür. Fakat ganimet paylaşımı konusunda anlaşmazlık yaşayan bazı emirlerin Celâleddin’ den ayrılması onun durumunu zayıflatır. Muazzam Moğol ordusuna karşı koyamayacağı için Sind nehrini geçerek Hindistan’ a kaçar.⁷⁷

2.4. MİĞFERİN VEYA KESİLMİŞ BAŞIN MIZRAK UCUNDA DOLAŞTIRILMASI

Savaş meydanında, askerlerin şevkini artırmak, moral vermek amacıyla karşı tarafın ordu komutanının kesik başını ya da miğferini mızrak ucunda dolaştırmak bir savaş geleneği idi. Bundan maksat komutanlarının öldüğünü ve başsız kaldıklarını düşünen askerlerin mücadele direncini kırmak, rakip orduya panik yaşatmaktı. Bu hareket aynı zamanda zafer işareti olarak algılanıyordu. Savaş meydanlarında zaman zaman kuvvetten çok bu tip kurnazlıkların işe yaradığı, komutanları başarıya götürdüğü görülmektedir.

⁷⁶ İbni Bîbî, a.g.e. , I, 212

⁷⁷ Faruk Sümer, “Büyük Türk Kahramanı Celâleddin Harizmşah” RTM, III. cilt / 25-36, s.1208

Böyle bir hileye Bizans İmparatoru Manuel, Selçuklu Sultanı Mesud üzerine yürüdüğü Konya seferinde (1146) başvurmuş fakat inandırıcı olamamıştır. Sultan Mesud, tarihin önüne çıkardığı fırsatları değerlendirmesini bilmiş ve Anadolu'nun en büyük hükümdarı haline gelmiştir. Bu durum ve Türk akıncılarının sürekli Batı Anadolu'da Bizans topraklarına saldırımları ve fetih hareketlerinde bulunmaları imparator Manuel'i rahatsız etti. İmparator doğrudan başkent Konya'yı hedef alarak Türkleri Anadolu'dan atmak için büyük bir ordu ile harekete geçti. Arka arkaya üç defa Selçuklu engellerini aşarak Konya önlerine geldi ve şehri kuşattı. Sultan Mesud hem içerde hem şehrin dışında savunma tedbirleri almıştı. Dışarıdaki Selçuklu ordusu pusular kurup baskınlar yaparak düşmana zarar veriyordu. Bir ara Türk çemberi içinde kalan Bizans askerleri arasında korku ve panik yaşandı. Manuel askerlerin cesaretini arttırmak için "Sultan esir oldu işte size miğfer" diye bir askerın miğferini mızrak ucunda sallattırdı. Selçuklu ordusu bunun sahte bir davranış olduğunu çok geçmeden anladı ve askerler üzerinde olumsuz bir etkisi olmadı. İmparator Manuel çemberi kırarak kaçmayı başardıysa da dönüş yolunda defalarca baskın ve saldırılara maruz kaldı. Böylece büyük bir iddia ile giriştiği sefer başarısızlıkla neticelendi.⁷⁸

Komutanın kesik başının mızrak ucunda dolaştırılması örneğini ise Türkiye Selçuklu tarihinde ikinci bir dönüm noktası olan Miryokefalon zaferinde görüyoruz. Bizans İmparatoru Manuel " Türkiye Selçuklu devletini yıkmak ve Türkleri Anadolu'dan atmak" şeklindeki eski politikasını uygulamaya koymak üzere sefer hazırlıklarına başladı. Konya üzerine yürürken stratejik bir hata yaparak askerlerini iki tarafı sarp ve uçurumlu Kufi çayı vadisine soktu. Amacı daha hızlı bir şekilde Konya'ya ulaşmaktı. Oysaki bu dar ve engebeli yolda Bizans ordusunun ağırlıklarıyla birlikte ilerlemesi oldukça zordu. Türkiye Selçuklu sultanı II Kılıç Arslan, vadinin etrafındaki

⁷⁸ Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Çorum, 2003-b, 126- 130; Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 214; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2004, 206–208; Ioannes Kinnamos, *Historia*, haz. Işın Demirkent, Ankara, 2001, 38–41; Niketas Khoniates, *Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1995,36

yamaçlara okçu birlikleri yerleştirerek pusu kurdu. İmparatorun öncü birlikleri tamamen imha edildi. Bütün yolların Selçuklu kuvvetleri tarafından tutulduğunu gören Bizans ordusu bu dar geçitte sıkışıp, tamamen imha olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bizans İmparatoru Manuel, kedi muhafız birliği ile harekete geçerek ordusuna yol açmak istedi. Çivril geçidine geldiğinde korkunç bir manzara ile karşılaştı. Öncü kuvvetleri imha edilmişti ve İmparatorun yeğeninin kesilmiş başı mızrağın ucunda bir Selçuklu askeri tarafından gezdiriliyordu. Bu manzara eğer Bizanslılarda hala çarpışacak bir yürek, savunma iradesi ve kurtuluş ümidi kalmış idiyse onu da söndürdü.⁷⁹ Böylece Kılıç Arslan büyük bir zafer kazanarak Anadolu'da Haçlı seferleri ile Bizans'a geçen üstünlüğü yeniden elde etti.

2.5. “ ZAFER DAVULU ÇALDIRMAK”

Daha önce de belirtildiği gibi davul çaldırmak seferde ve savaş esnasında farklı amaçlarla gerçekleştirilen askeri bir gelenektir. “Zafer davulu çaldırmak” savaş meydanında galip olan tarafın zaferini ilan etmek için başvurduğu bir faaliyettir. Bu zafer işareti rakip tarafın askeri üzerinde olumsuz etki yapıyor, onları ya teslim olmaya ya da panik halinde kaçmaya zorluyordu. Zafer davulu, genellikle yüksekçe bir yerde kurulan otağın yanında çaldırılırdı.⁸⁰

Bu gelenekle ilgili somut örneği Danişmendli hükümdarı Emir Gazi ve Selçuklu meliki Arap arasında geçen mücadelede görüyoruz. Danişmendli Emir Gazi, I.Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Anadolu'da en güçlü siyasi otorite haline gelmişti. O damadı ve müttefiki Sultan Mesud'u yanına alarak Melik Tuğrul Arslan üzerine yürüdü ve Malatya'yı aldı. Fakat Mesud'un diğer kardeşi Ankara Meliki Arap bu duruma tepki gösterdi. Ordusunu topladı ve babasının topraklarına ihanet eden Mesud'la mücadeleye girdi. İlk çarpışmada Arab'a mağlup olan Mesud Emir Gazi'nin desteğiyle Arab'ı yendi.

⁷⁹ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 214 vd; Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Çorum, 2003-b, 173 vd; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2004, 231 vd; Khoniates, *a.g.e.*, s. 126

⁸⁰ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 216

Ermeni baronu Thoros'a sığınan Arab O'nda aldığı yardımcı kuvvetlerle tekrar harekete geçti. Ankara yakınlarında Sultan Mesud ve Emir Gazi ile mücadeleye girdi. Başlangıçta galip durumda idi. Fakat son derece yetenekli bir komutan olan Emir Gazi savaşın akışını ve neticesini değiştirdi. O zafer kazanmış gibi, bir tepe üzerinde davul çaldırdı. Sis içinde durumun ne olduğunu tam kavrayamayan Arab ve askerleri zafer davulu karşısında birden panik yaşadılar. Bu durumdan istifade eden Emir Gazi düşmanını kaçıırarak savaşın galibi oldu.⁸¹

2.6. "MIZRAK ÇEVİRMEK"

Savaş sırasında gösterilen mızrak çevirme davranışı saf değiştirme veya savaşı bitirme anlamına geliyordu. Tarihi kayıtlarda ferdi ya da topluca saf değiştirme olaylarına rastlanmaktadır.

Büyük Selçuklu Devletini kuran Tuğrul Bey, Selçuklu hakimiyeti altında İslam dünyasının siyasi ve dini bütünlüğünü sağlamayı amaçlamıştır. Bu nedenle 1055 yılında Bağdat üzerine yürüdü. Bağdat'ın Türk kökenli komutanı Arslan Besasiri Selçuklu tâbiyetini kabul etmeyerek Kuzey Irak'ta faaliyet göstermeye başladı. Mısır Fatımilerinin ve bölge halkının desteği Besasiri'yi Selçuklularla mücadele konusunda cesaretlendirdi. Tuğrul Bey, Besasiri'nin üzerine Kutalmış ve kendisine bağlı Musul Emiri Kureys'i gönderdi. Ancak Besasiri'nin bölgedeki rüşvet ve propaganda faaliyetleri etkisini gösterdi. Kureys'in süvarilerinden bir kısmı ortaya çıkarak mızraklarını ters çevirdiler. Bu saf değiştirme diğerlerini de etkiledi. Kuvvet kaybına uğrayan Selçuklu beyleri yapılan mücadeleyi kaybettiler ve geri çekilmek zorunda kaldılar.⁸²

Mızrak çevirme ile ilgili diğer bir örnek, Bizans hanedan üyeleri arasında yaşanmıştır. Bizans İmparatoru İoannes, üç yıl süren Doğu Akdeniz

⁸¹ Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Çorum, 2003, 111–114; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2004, 194–199; Abû'l Farac, *a.g.e.*, II. cilt, s. 360.

⁸² Salim Koca; *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, Giresun, 1997-a, 107; Ali Sevim, *Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*, XVIII, 1997, 13 vd.

ve Kuzey Suriye seferinde hemen sonra Doğu Karadeniz seferine çıktı (1139). Çünkü Danişmendliler bu bölgede birçok yerin hakimiyetini ele geçirmişlerdi. İoannes'in ilk hedefi Niksar idi. Ancak İmparator'un ordusu Niksar önlerine gelene kadar vur kaç taktiği uygulayan Selçuklu kuvvetleri tarafından oldukça yıpratılmıştı. Ayrıca Bizans ordusunda sert geçen kış nedeniyle yiyecek sıkıntısı da yaşanıyordu. İmparator zor şartlarda Selçuklu ve Danişmend ordusu ile meydan savaşına girdi. Bu esnada İmparatoru şaşkırtan, durumunu daha da zora sokan bir olay yaşandı. İmparatorun yeğeni genç İoannes mızrağını ters çevirerek Bizans ordusundan ayrıldı ve Sultan Mesud'a sığındı. Genç İoannes bu hareketiyle sefer esnasında gururunu kıran amcasından intikam almıştı. İmparator gizlice geri çekilme planları yaptı. Çünkü yeğenin Bizans ordusunun içinde bulunduğu güç durumu rakiplerine anlatacağını biliyordu. Fakat buna muvaffak olamadı. Ordusu bozgun halinde dağıldı.⁸³

Savaş esnasında tuğu ters çevirme de saf değiştirme anlamına gelmekteydi. Kıpçak Hanı Toktamış'ın tuğ beyi, Timur tarafına geçmek istemiştir. Timur'a bu teklifi iletildiğinde O, bu işi özellikle savaş meydanında tuğ çevirerek yapmasını istedi. Bu olay vuku bulduğunda Timur'un planı işe yaramış, Toktamış Han'ın ordusunda panik yaşanmıştır.⁸⁴

2.7. KAMP ATEŞLERİ YAKMAK

Türkler genellikle meydan savaşına girmeden önce karşı tarafı yıpratma ve yıldırma taktiklerine başvururlardı. "Kamp ateşi yakmak" düşmanı yanıltmak için yapılan faaliyetlerden biridir. Bu faaliyetle geceleri her tarafa ateşler yakarak kalabalık ordu izlenimi vermek amaçlanırdı. Anadolu'da küçük gruplar halinde faaliyet gösteren Türkmen savaşçıları özellikle Bizans ordularına karşı bu yola başvururlardı.⁸⁵

⁸³ Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Çorum, 2003, 119–121; Khoniates, *a.g.e.*, 1993, 23

⁸⁴ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 218

⁸⁵ Koca, *a.g.e.*, 219; Komnena, *a.g.e.*, 480

Türkiye Selçuklu Sultanı Şahinşah 1116 yılında Konya üzerine bir sefer düzenleyen Bizans imparatoru Aleksios'a karşı bu yöntemi uygulamıştır. İmparator rahatsızlığı sebebiyle sefer esnasında yavaş hareket etmiş, bu esnada sürekli Selçuklu komutanlarının tâcizlerine maruz kalmıştır. Özellikle Bunluğ, hareketli birlikleri ile Bizans ordusunu bir hayli yıpratmıştır. Nihayet Akşehir'in Eber gölü civarında iki ordu karşı karşıya geldi. Saflar halinde başlayan bir savaşta Sultan'ın ordusu bozuldu. Şahinşah, kalabalık Bizans ordusu karşısında kuvvetlerini yıpratmamak için dağlara çekildi. Türkler geceleyin dağların yamaçlarında pek çok ateş yakıp naralar atarak Bizans ordusunu psikolojik olarak yıpratmaya çalıştılar.⁸⁶

2.8. "AMAN DİLEMEK"

"Aman Dilemek" karşı konulamayan güç karşısında boyun eğmek, bağışlanma istemektir. "Aman vermek" ise bu isteğin kabul edilmesidir.

Aman dilemek, daha çok Ortaçağ'da yaygın olan kale ve şehir kuşatmalarında görülmektedir. Kale komutanları ve şehir idarecileri, kuşatma karşısında sahip oldukları mekanları savunmayacak kadar çaresiz kaldıklarında aman dilerlerdi. Bazen de kendilerine ve beldelerine zarar gelmemesi için hiç direnme göstermeden teslim olurlardı.

Aman dileyene bu isteğinin kabul edildiğine dair ahid-name denilen resmi bir belge gönderilirdi. Yani "aman vermek" hukuki sonuçlar doğuran bir olaydı. Galip güç, karşı tarafın can ve mal güvenliğine dokunmama, teslim edilen kale veya şehre karşılık oraların idarecilerine ülkenin başka bir yerinden ıkta verme gibi bazı istekleri kabul etmiş oluyordu.⁸⁷

Kaynaklarda aman dileme ve verme ile ilgili örneklere sıkça rastlanmaktadır:

⁸⁶ Salim Koca; *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Çorum, 2003, 106; Komnena, *a.g.e.*, 495

⁸⁷ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 220–221; Aydın Taneri; *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilatı*, Ankara, 1978, 256

Babaları Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra İzzeddin ve Alâeddin kardeşler iktidar mücadelesine girmiş, büyük oğul İzzeddin Konya'da Selçuklu tahtına oturmuştu. Ancak Ankara kalesine sığınmış olan kardeşi hala onun için bir tehlike idi. İzzeddin bu meseleyi halletmek üzere 1212 yılında Ankara'yı kuşattı. Muhasara'ya bir yıl direnen Alâeddin, şehirde çeşitli sıkıntılar baş gösterince kardeşiyle anlaşma kararı aldı. Bir elçi vasıtasıyla kendinin ve halkının canına dokunulmaması, şehirde müsadere yapılmaması şartıyla teslim olacağını bildirdi.

Sultan İzzeddin, büyük emirleri Hüsameddin Çoban, Seyfeddin Kızıl, Seyfeddin Ayaba ve Celâleddin Kayser'in hazır bulunduğu toplantıda bu teklifi görüşüp kabul etti. Bir ahid-name düzenleyerek elçilerle kaleye gönderdi.⁸⁸

İzzeddin Keykâvus Karadeniz'e ulaşan ticaret yollarının güvenliğini sağlamak için 1214 yılında Sinop üzerine bir sefer düzenledi. Sultan'ın gönderdiği öncü birlikler Trabzon Rum İmparatoru Kyr Aleksios'u tedbirsiz bir şekilde avlanırken esir ettiler. Bu habere memnun olan İzzeddin Keykâvus esir imparatorun faydalanarak şehrin teslimini çabuklaştırmak istedi. Türk-İslam geleneğine uygun olarak kale halkına teslim olma çağrısında bulundu. Bunun için İmparatorun güvendiği adamlardan birini elçi olarak gönderdi. Kale savunucuları bu teklifi reddettiler. İzzeddin Keykâvus kuşatmayı şiddetlendirdi, şehrin denizle olan irtibatı kesildi. Sinop halkının ve askerinin cesareti kırıldı. Kale ileri gelenleri elçiler vasıtası ile İmparatoru serbest bırakmak ve kendilerine aman verilmek şartıyla teslim olacaklarını bildirdiler. Sultan İzzeddin bu istekleri kabul ederek bir ahid-name yazdı.⁸⁹

Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbad 1230 yılında müttefiki Eyyübi meliki Eşref ile beraber Celâleddin Harzemşah üzerine yürüdü. Celâleddin'in yanında ise Erzurum Meliki Cihanşah vardı. İki Türk ordusu Erzincan yakınlarında Yassıçimen' de karşılaştı. Bu savaşta Harzemşah

⁸⁸ İbni Bîbî; **a. g. e.** , I.cilt, 145–165; Salim Koca; **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997, 27; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2004, 322–323

⁸⁹ Salim Koca; **Sultan I.İzzeddin Keykâvus**, 1997-b, 33; Turan, **a. g. e.** , 324–325

ordusu bozguna uğradı ve Celâleddin Mengüberti kaçmak zorunda kaldı. Alâeddin Keykûbad'ın amcazadesi Cihanşah ise esirler arasındaydı. Sultan bu zaferden sonra Erzurum'a yöneldi. Cihanşah'ın beyleri ve kardeşi şehri müdafaaya başladılar. Alâeddin Keykûbad şehirdekilere elçi gönderdi ve iki seçenek sundu; Sultan'ın ihsanına nail olmak ya da hışmına uğramak. Erzurum beyleri Cihanşah'ın kardeşinin ve emirlerinin canlarına ve mallarına dokunmamak, yapılanların hesabını sormamak kaydıyla teslim olacaklarını bildirdiler. Alâeddin bu şartları kabul etti ve yazdığı ahidnameyi Erzurum emirlerine gönderdi.⁹⁰

2.9. KALE BURCUNA BAYRAK VEYA SANCAK ÇEKMEK

Bayrak veya sancak daha önce belirtildiği gibi bir hakimiyet ve hükümdarlık sembolüdür. Savaş ve sefer söz konusu olduğunda ise kaynaklarda zafer sembolü olarak geçmektedir. Özellikle kale ve şehir kuşatmalarında burca sancak dikilmesi fetih ve teslim alma işaretiydi. Bu faaliyet ya mücadele sonucu savaşçılardan birinin kale burcuna çıkmasıyla ya da teslim olmaya zorlanan savunucuların bunu kabul etmesiyle gerçekleşirdi.

I.Gıyaseddin Keyhüsrev, Türkiye Selçuklu Devletini bir kara devleti halinden kurtarmak ve tabii sınırlara ulaştırmak istiyordu. Ayrıca Anadolu ticaretini dış dünyaya açmak da ekonomik politikaları arasındaydı. Bu gayelerle stratejik öneme sahip Antalya'yı kuşattı (1206) .Şehrin hakimi Aldobradini isimli bir İtalyan'dı. Bu şahıs Kıbrıs franklarından yardım aldı ve bütün gücüyle şehri savundu. Selçuklu ordusu da kararlı bir şekilde şehri tâciz etmeye devam etti. Sultan askerlerin kale duvarlarına merdiven koymaları, gruplar halinde surlara çıkmalarını istedi. Yavlak Arslan isimli cesur bir sipahi surlara çıkmayı başardı. Sultan'ın sancağını kalenin en

⁹⁰ İbni Bîbî, a. g. e. ,I, 410–412; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2004, 393–394

yüksek yerine dikti. Bu olay Selçuklu askerlerine büyük moral ve cesaret verdi; hemen hücumla geçerek kale kapılarını açtılar ve şehre girdiler.⁹¹

Kuşatma altındakilerin zor durumda kalıp şehirleri savunamaz hale geldiklerinde teslim olma yolunu seçtikleri de görülmüştür.

1096 yılında başlayan ilk Haçlı seferinde Anadolu'daki ilk hedef Türkiye Selçuklu Devletinin payitahtı İznik şehri olmuştur. Kaledekiler şehri bütün güçleriyle savunuyor, kuşatma uzuyordu. Bu sırada Malatya muhasarasıyla meşgul olan I.Kılıç Arslan kuşatmayı kaldırıp Haçlılarla mücadele etmek için İznik önlerine geldi. Ancak çok kalabalık olan Haçlı ordusuna karşı bir şey yapamayacağını görünce geri çekildi. Dışarı ile bağlantısı kesilen şehir halkı zor durumda kalmıştı. Sultan, şehirdekilere neyi uygun bulursanız onu tercih edin diye haber gönderdi. Hayatlarını kurtarmaktan başka çaresi kalmayan şehir halkı Bizans İmparatoru Aleksios ile temasa geçti. İmparator bu teklifi hemen kabul etti ve İznik surlarına gizlice Bizans bayrakları çekildi. Şehre taarruz planı yapan Haçlı liderleri burçlarda Bizans bayraklarını görünce saldırıdan vazgeçtiler.⁹²

Celâleddin Harzemşah 1229 yılında stratejik bakımdan önemli bir şehir olan Ahlat'ı kuşattı. Şehirdeki askerler ve halk savunmaya geçti. Erzurum Meliki Cihanşah'ın da yardımlarıyla kuşatmayı iyice şiddetlendirdi. Şehirde feci bir kıtlık başladı. Halkın pek çoğu açlıktan öldü. Bu sırada İsmail Vani isimli bir adam Celâleddin Harezşah'ın işini kolaylaştırdı. Azerbaycan'da kendisine bir ıkta verilirse şehre girmesine yardım edebileceğini söyledi. Sultan bu teklifi kabul edip yazı ile teyit etti. İsmail gece yarısı surlardan ip sarkıtarak Harizmliler askerlerin kaleye tırmanmasını sağladı. Burçlarda Harezşah bayraklarının dalgalandığını gören Ahlatlılar mücadeleyi bıraktı ve şehir düştü.⁹³

⁹¹ İbni Bîbî; a. g. e. , I, 118; Turan, a. g. e. , 306–307; Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 222

⁹² Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, 2003-b, 77–78; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2004, 128–130; Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, I. Cilt, çev. Fikret İşıltan, Ankara, 1992, 138

⁹³ Aydın Taneri; **Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamanı**, Ankara, 1977, 67

2.10. BOYUNA KEFEN VE KILIÇ ASMAK

Eski Türklerde, başlığı çıkarıp koltuk altına almak, kuşağı çözüp boyuna asmak teslim olma ve itaat sembolü sayılırdı. Bu gelenek, Türklerin Müslüman olmasından sonra boyuna kefen ve kılıç asmak şekline dönüşmüştür.⁹⁴

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, tarihin önüne çıkardığı fırsatları kaçırmamış; sabırlı ve kararlı mücadeleler sonucunda Anadolu'nun en büyük hükümdarı haline gelmiştir. Saltanatının ilk yıllarında Danişmedlilerin ittifakından yararlanmış, idari ve askeri gücünü arttırınca da onlara kaptırdığı Selçuklu topraklarını geri almıştır. Sultan Mesud, Danişmedlilerin Kayseri ve Sivas meliklerini kendisine tâbi kıldıktan sonra Zülkarneyn'in elinde bulunan Malatya'yı kuşattı (1152). Şehir halkını teslim olmaya zorlamak için bahçe ve tarlaları tahrip etti. Zülkarneyn'in annesi Sultan Mesud'un huzuruna gelerek oğlunu affetmesi için yalvardı. Sultan Mesud bizzat Zülkarneyn'in gelmesini ve itaatini arz etmesini istedi. Zülkarneyn yanına kılıç ve kefen alıp Sultan'ın huzuruna çıktı ve itaatini bildirdi.⁹⁵

İzzeddin Keykâvus vefat ettiğinde devlet büyükleri istişare etti ve özellikle Emir Seyfeddin Ayaba'nın ısrarı ile Alâeddin Keykûbad'ın Sultan olmasına karar verdiler. Seyfeddin Ayaba bu haberi Alâeddin Keykûbad'a bizzat kendisi vermek istedi. Çünkü O'nu Ankara'dan hapis tutulacağı Malatya'ya Seyfeddin Ayaba götürmüştü. Bu durumu fırsat bilerek kendisini affettirmek istiyordu. Alâeddin Keykûbad'ın yanına gittiğinde kefeni boynuna astı ve kılıcı önüne koydu. "padişahımız bendesi hakkında ne uygun görürse onu yapsın." Dedi. Alâeddin onu affettiğini söyleyince rahatladı. Ayrıca somut bir delil olması için ahid-name yazıldı.⁹⁶

Celâleddin Mengüberti, Erdebil civarındaki bazı şehir ve kalelerin hakimi İzzeddin Balaban'ı cezalandırmak istedi. Çünkü bu şahıs halkına zulüm yapıyor, ayrıca Azerbaycan'dan Irak'a giden yolcuları soyuyordu.

⁹⁴ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 223; İnan, a. g. e. , I, 331–334

⁹⁵ Salim Koca; *Türkiye Selçukluları Tarihi*, 2003-b, 145; Abu'l Farac, a. g. e. , 390; Kerimüddin Mahmud Aksarayî , *Müsâmeretü'l Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 22

⁹⁶ İbni Bîbî; a. g. e. , I, 218–224

Sultan, onu Firuzabad kalesinde kuşattı. Karşı koyamayacağını anlayan İzzeddin Balaban, bir kılıç ve kefen ile Sultan'ın huzuruna gelerek af diledi. Sultan onu affettiyse de bazı kaleleri elinden aldı.⁹⁷

2.11. SAVAŞTA BAŞARI VE KAHRAMANLIK GÖSTERENLERİ ÖDÜLLENDİRMEK

Atlı-göçebe hayatı yaşayan eski Türk toplumu, tehlikelerle dolu tabii bir çevrede hayatta kalabilmek için savaşlar ve akınlar yapmak zorundaydı. Toplum ve devlet hayatının devamı için bu savaşlarda başarılı olmak şarttı. Dolayısıyla zafere ulaşmada cesur ve kahraman (alp) insan tipine ihtiyaç vardı. Tarih boyunca Türk hükümdarları ve komutanları, savaşta başarı ve kahramanlık gösterenleri daima ödüllendirmiş yeni kahramanların çıkmasını teşvik etmişlerdir. Bu "hil'at, ıkta, unvan, makam ve para" bağıışı ile onları onurlandırma şeklinde gerçekleşmiştir.⁹⁸

Bu uygulamaya Selçuklu Sultanlarının faaliyetlerinde sıkça rastlanmaktadır. Malazgirt savaşında ilk defa Bizans İmparatoru Müslüman bir hükümdarın eline esir düşmüştür. Bu şeref de Selçuklu Türklerine ve onun kahraman hükümdarı Alp Arslan' a nasip olmuştur. O, Bizans İmparatorunu esir eden köleyi huzuruna getirerek olayı ağzından dinlemiş, böyle önemli bir işi başardığı için kendisini hil'at ile ödüllendirmiştir. Ayrıca bu köleyi has adamlarından biri yaptığı gibi Gazne şehrini ıkta olarak vermeyi vaat etmiştir.⁹⁹

Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus 1216–1218 yılları arasında Ermeniler üzerine sefer düzenlemiştir. Çinçin ve Kançin kalelerini birer birer düşürdükten sonra bizzat Ermeni Kontu Leon üzerine yürüdü. Kont Leon rahatsızlığı nedeniyle ordusunun başına Baron Konstantin'i

⁹⁷ Nesevî, a. g. e. , 105; Aydın Taneri; *Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamanı*, Ankara, 1977, 45

⁹⁸ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 224; Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri*, 2003, 71

⁹⁹ Faruk Sümer, Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, Ankara, 1988, 10.14.33.36.53.58; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, III. cilt, Ankara 2001, 35

başkomutan tayin etti ve İzzeddin Keykâvus'a karşı gönderdi. Yiğitlik ve cesurlukta Ermeniler arasında şöhret sahibi olan Baron Konstantin ile İzzeddin Keykâvus'un öncü kuvvetleri komutanı Emir-i Meclis Mubarizeddin Behramşah arasında şiddetli bir çarpışma başladı. Behramşah, Baron Konstantin ve diğer Ermeni komutanlarını arka arkaya esir alarak çarpışmalarda önemli bir rol oynadı. Bunun üzerine Sultan giydiği elbiseyi çıkarıp Mubarizeddin Behramşah'a hediye ederek onu özel bir şekilde ödüllendirdi. Ayrıca onun rütbe ve makamını yükselterek sıra dışı bir şekilde terfi ettirmiştir.¹⁰⁰

Sultan Alâeddin Keykûbad, Ermenileri mağlup edip itaat altına aldıktan sonra 1226 yılında doğu seferine çıktı. Çünkü öteden beri Selçuklulara tabi olan Diyarbakır Artukluları, Sultan adına okunan hutbeyi kesmiş, Eyyubi hükümdarı Melik Kamil'e tâbi olmuşlardı. Ayrıca Artuklu hükümdarı Doğu Anadolu işlerine müdahale eden Celâleddin Mengüberti ile de ittifak kurmuştu. Alâeddin Keykûbad, ordusunu topladı ve büyük komutanları ile Fırat boylarında Diyarbakır Artuklularına ait kale ve şehirleri fethetmeye başladı. Sultan, ordusunun bir kısmını Mübareziddin Çavlı komutasında Adıyaman ve Kahta'ya bir kısmını da Esededdin ayaz emrinde Çemişkazık kalesine gönderdi. Bu sarp kaleler şiddetli kuşatmalardan sonra Selçuklu komutanlarının eline geçti. Bu zaferlere çok sevinen Sultan, komutalarına teşekkür etti, çalışmalarına ve üstün hizmetlerine övgüler yağdırdı. Özel olarak onlara genel olarak sipahilerin seçkinlerine bağışlar, ilave topraklar ve iktalar verdi.¹⁰¹

2.12. GANİMETTEN PAY ALMAK

Savaş sırasında düşmandan alınan maddi değeri olan her şeye ganimet denilirdi. Düşman mağlup olup bütün ağırlıklarını bırakarak kaçtığı anda elde edilenlerin paylaşılması Türk-İslam devletlerinde görülen bir

¹⁰⁰ İbni Bîbî, a. g. e. , 187; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, 1997, 44

¹⁰¹ İbni Bîbî, a. g. e. , 292–305; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 2004, 368–369

gelenektir. Bu paylaşma işi, ganimetin beşte biri (hums- i hâss) devlet hazinesine ayrıldıktan sonra sultanın izniyle olurdu.

Malazgirt zaferinden sonra Türklerin eline muazzam bir ganimet geçmişti. Bizzat imparatorun ordugâhında bulunan altın ve mücevherat, çok miktarda kıymetli eşya ve gümüş hazine değerindeydi. Romanos Diogenes' e ait atın koşum takımları dahi altından idi. Bizans ordusuna ait sayısız silah, at ve diğer malzemelerin bolluğu nedeniyle fiyatlar düştü. Ganimet gâzilere bol miktarda dağıtıldığı gibi Malazgirt ve Ahlat bölgesi halkı servete boğuldu.¹⁰²

Sultan II. Kılıç Arslan' ın Miryokefalon zaferinden sonra da sultanın ve Selçuklu ordusunun eline çok büyük bir ganimet geçmiştir. İmparator Manuel' in arabalarla taşıdığı silahları, değerli eşyaları ve hazinesi Selçukluların eline geçmiştir.¹⁰³

Celâleddin Harzemşah, babasının ölümünden sonra Gazne'ye gelmiş, burada kuvvetlerini toplayarak Moğollara karşı mücadeleye girişmişti. Moğol öncü birliklerinden bin kişiyi öldürünce Cengiz Han, Celâleddin Harzemşah üzerine yeni bir ordu gönderdi. Merkezinde Celâleddin'in bulunduğu Harezm ordusunun sağ kanadına Emir Melik, sol kanadına Seyfeddin Buğrak kumanda ediyordu. Yapılan genel hücumda Moğollar mağlup oldu ve ağırlıklarını bırakarak kaçtı. Sıra ganimetin paylaşılmasına gelmişti. Bu konuda Celâleddin Mengüberti'nin komutanları arasında anlaşmazlık çıktı. Emir Melik, Seyfuddin'e kamçı ile vurdu. Celâleddin bu hareketi cezalandıramadı. Çünkü Emir Melik'in mahiyetindeki askerlerin buna tepki göstereceğini tahmin etti. Bunun üzerine Seyfuddin askerleri ile Celâleddin'in ordusundan ayrıldı. Harezm ordusunun zayıfladığını öğrenen Cengiz Han, kalabalık bir ordu ile onu takip etti. Celâleddin Harzemşah, Hindistan'a kaçmak zorunda kaldı.¹⁰⁴

Şehir ve kale kuşatmalarında saldırıya geçmeden önce barış önerisi ve teslim olma çağrısı yapılırdı. Eğer bu teklife olumlu cevap verilmemiş ve

¹⁰² Turan, a. g. e. , 63

¹⁰³ Sali Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003, 193

¹⁰⁴ Aydın Taneri; **Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamanı**, Ankara, 1977, 24–25

bir mücadele sonucu şehre girilmişse belli bir süre askerlerin şehri yağmalamasına, yani ganimet elde edilmesine müsaade edilirdi.

I.Gıyaseddin Keyhüsrev 1207 yılında Antalya şehrini kuşatmış ve şiddetli bir savaş sonucu fethetmişti. Sultan muhasara esnasında kendilerini çok uğraştıran hatta küfürler eden şehir aklını cezalandırmak istedi. Askerin beş gün boyunca ganimet elde etmelerine müsaade etti. İbn Bîbî'nin ifadesiyle “yağma denizi ve ganimet nehri kabardı, talan dalgaları yükselmeye başladı.” Altıncı gün sultan, şehirde gerekli idari atamaları yaparak sükûneti ve düzeni sağladı.¹⁰⁵

2.13. FETİH SEMBOLÜ OLARAK BİR TAPINAĞI CAMİYE ÇEVİRMEK

Selçuklu sultanlarının, halkı ve idarecisi Müslüman olmayan şehirleri ele geçirdiklerinde yaptıkları ilk faaliyetlerden biri fetih sembolü olarak şehrin en büyük ibadethanesini camiye çevirmektir. Türkiye Selçuklu Devletinin kurucusu Süleymanşah tarihin önüne çıkardığı fırsatları değerlendirmiş ve 1085 yılında Antakya üzerine bir sefer yapmıştır. Çünkü bizzat şehrin Ermeni hâkiminin oğlu ve şehir valisi Süleymanşah'ı buna teşvik etmişlerdir. Böylece Ortaçağda ve Hıristiyanlık tarihinde çok meşhur olan bu şehir Türklerin eline geçmiştir. Süleymanşah fetihden hemen sonra şehrin en büyük kilisesini camiye çevirtti. 110 müezzinin aynı anda okuduğu ezan ve tekbir sesleri ile hem fetih ilan olundu, hem de ilk Cuma namazı bu camide kılındı.¹⁰⁶

Daha önce değinildiği gibi İzzeddin Keykâvus 1214 yılında Sinop'u kuşatmış ve almıştı. Trabzon Rum İmparatoru Aleksios'u da tâbi hale getirmişti. Sultan bir süre Sinop'ta kalarak Türk fetih politikası gereği yeni tayinler yapmış, şehrin kilisesini hemen camiye dönüştürmüştür. Etraftaki

¹⁰⁵ İbni Bîbî, a. g. e. , 115–119; Turan, a. g. e. , 305–307

¹⁰⁶ Urfalı Mateos, a. g. e. , 161–162; Anna Komnena, a. g. e. ,194; Turan, a. g. e. , 98–101; Salim Koca; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003-b,45–47

Türkleri Sinop'a davet ederek bölgenin Türkleşmesini ve Müslümanlaşmasını sağlamak için tedbirler almıştır.¹⁰⁷

Alâeddin Keykûbad, Moğol istilasını ile perişan olan Suğdak şehrine deniz aşırı bir sefere karar verdi. Çünkü bu büyük ticaret limanına Ruslar yerleşmeye çalışıyor ve şehri yağmalıyorlardı. Aslında Trabzon Rumları Alâeddin Keykûbad'a tâbi idiler. Fakat Celâleddin Harezmşah'ın Doğu Anadolu'da faaliyet göstermesiyle Rum İmparatoru Onu metbu tanıdığını Sultan'a bildirmişti. Alâeddin Keykûbad, zekâsı ve kahramanlığı ile bilinen Kastamonu Uç beyi Hüsameddin Çoban'ı Sinop'tan Kırım'a sevk edilen orduya komutan tayin etti. Türk donanması karşı sahile çıkıp Suğdak şehrini teslim aldı. Kıpçak hanını ve Rus melikini itaate mecbur etti. Hüsameddin Çoban, Suğdak şehrinde Selçuklu hakimiyetini sağladı. Hıristiyan dinini temsil eden çan kırıldı ve iki hafta içinde büyük bir cami yapıldı. Kadı, imam ve müezzin tayin edilerek dini teşkilat kuruldu.¹⁰⁸

2.14. ELE GEÇİRİLEN ŞEHİR İMAR ETMEK

Ele geçirilen şehrin imar edilmesi, Türk hükümdarlarının takip ettiği fetih politikalarının başında gelirdi. Onlar yakıp yıkmayı, tahribi değil öncelikli olarak barışı ve imarı amaç edinirler ve bu yönde faaliyetlerde bulunurlardı. Kaynaklarda bu konu ile ilgili çeşitli örneklere rastlamaktayız.

Tuğrul Bey Rey şehrini ele geçirdiğinde ilk iş olarak idari teşkilatını kurdu. Hemen arkasından büyük bir imar faaliyetine başladı. Kısa bir sürede binaların yenilenmesiyle şehrin çehresi değişti. Rey'in merkezine saray ve hükümet konağı da yaptıran Tuğrul Bey döneminde bu şehir hızla gelişti.¹⁰⁹

Selçukluların askeri faaliyetlerinde temel aldıkları tahripten kaçınma, bilâkis ele geçirilen şehri imar etme politikaları İsfahan'da bariz şekilde

¹⁰⁷ İbni Bîbî, a. g. e. , 168–175; Turan, a. g. e. , 324–327; Salim Koca; **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997, 30–34

¹⁰⁸ İbni Bîbî, a. g. e. , 336–345; Turan, a. g. e., 379

¹⁰⁹ İbnü'l Esir, a. g. e. , IX. cilt, 338; Salim Koca; **Dandanakan'dan Malazgirt'e**, Giresun, 1997-a, 90

görülür. Tuğrul Bey bir defada 500 bin dinar para harcayarak bu şehri köşkler ve mescitlerle donatmıştır. Kısa bir sürede refah seviyesi yükselen şehirde hiçbir maddi sıkıntı görülmediği gibi şehrin gelişimi ve büyüklüğü karşısında iktidarın muhalifleri dahi takdir hislerini gizleyememişlerdir.¹¹⁰

Yukarıda da değinildiği gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleymanşah 1085 yılında Antakya şehrini ele geçirdi. Selçuklu ordusu açılan kapıdan dalgalar halinde sokaklara döküldü. Fakat Süleymanşah askerlerin evlere girmelerini, halkın canına ve malına dokunmalarını yasakladı. Teslim oldukları için bütün şehir halkına aman verdi. Böylece, Ortaçağın önemli bilim ve kültür merkezi olan Antakya şehri Türklerin eline geçti. Süleymanşah halka karşı adaletli ve şefkatli davrandığı gibi hemen şehrin imarına başladı.¹¹¹

Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbad uzun süre Antalya sü-başılığı yapmış ve bu bölgenin durumunu iyi öğrenmiş olan Mübarizüddin Er-tokuş ve Esedüddin Ayaz gibi beylerin teşviki ile sefere karar verdi. Bu beyler Rumların "Kalonaros" ve Avrupalıların "Candelore" adını verdikleri beldenin cennet gibi bir yer olduğunu ve kolaylıkla fethedilebileceğini Sultan'a bildiriyorlardı. Alâeddin Keykûbad, fermanlar yazarak askerlerini topladıktan sonra Kyr Vart isimli mahalli bir hakimin ellinde bulunan bu beldeyi kuşattı. Kaleyi savunamayacağını anlayan Kyr Vart, Antalya sü-başısı Mübarizüddin Er-tokuş aracılığıyla Sultan'dan aman diledi. Bu habere memnun olan Selçuklu sultanı sancak ve çetri ile boru ve nakkare (trampet) sesleri içinde kaleye girdi (1221). Zaferle neticelenen seferi ve bu güzel beldeye sahip olduğu için Allah'a şükran duyguları içinde, şanına layık olarak bu güzel beldenin yeniden inşasını emretti. Çan sesi yerine ezan sesi yükselmesini, kendi adına nispetle de isminin "Alâiye" olarak değiştirilmesini istedi. Bu amaçla fermanlar buyurarak her taraftan mühendis, ressam, kabiliyetli usta ve işçiler getirtti. Kısa sürede sur ve burçları yapılan şehir, konak, medrese,

¹¹⁰ M. Altay Köymen, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, İstanbul, 1976, 122-123

¹¹¹ İbnü'l Esir, **a. g. e. , X. cilt**,128; Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003- b, 45-47

hamam, kervansaray ve başka medeni tesislerle donatıldı.¹¹² Ortaçağda önemli bir şehir haline gelen Alâiye 14. asrın ilk yarısında tamamen Türkmenlerle meskûn bir yer olmuştur. Bu yüzyılın ünlü gezginlerinden İbn Battûta, bu şehri “Allah Teâlâ güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya toplamış! Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı burada yaşar ve en leziz yemekler burada pişer. Allah Teâlâ’nın yarattığı kullar içinde en şefkatli olanlar buranın halkıdır.” İfadeleriyle övmüştür.¹¹³

2.15. MAĞLUBUN REFÂKATÇI EŞLİĞİNDE GİDECEĞİ YERE GÖNDERİLMESİ

Türk Hükümdarları, mağlup ettiği rakiplerine karşı hiçbir zaman mağrur olmamışlardır. Mağlubu küçük düşürüp aşağılamamış, onlara karşı mütevazı ve insani çerçevede davranmışlardır. Batı insanı, rakibini yenmişse onu daha da ezer, hayat hakkı tanımaz. Oysaki Türk insanı rakibi yenilmişse onu ezmek şöyle dursun himaye eder. Bu tavrın sergilendiği en güzel örnek Alp Arslan’ın büyük zaferinden sonra esir İmparatoru affetmesidir. Mağlup imparator cezalandırılmayı beklerken, harp meydanında kendisine misafir muamelesi yapılmış, Sultan’ın büyüklüğüne yaraşır davranışı onu şaşırtmıştır. Alp Arslan, aralarında bir anlaşma sağlandıktan sonra Romanos Diogenes’ i ülkesine bizzat uğurladı. Ayrılırken vassal İmparatora “kelime-i şahadet” yazılı bir bayrak hediye etti. Ayrıca imparatorun refakatine 100 kişilik bir müfreze verdi.¹¹⁴

Aynı durumu Türkiye Selçuklu Devleti’nin hükümdarı II. Kılıç Arslan’ da görüyoruz. Miryakefalon yenilgisinden sonra Bizans İmparatoru Manuel, son çare olarak Kılıç Arslan’ a barış teklifinde bulunmuştur. Kılıç Arslan, belki de kazandığı zaferin büyüklüğünü tam kavrayamamış iken insani duygularla

¹¹² İbn Bîbî, a. g. e. , 258 vd. ; Turan, a. g. e. , 356–359

¹¹³ İbn Battûta, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, çev. A. Sait Aykut, I.cilt, İstanbul, 2000, 400,402

¹¹⁴ İbnü’l Esir, a. g. e. , X, 73; Faruk Sümer, - Ali Sevim, **İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, 1988, 17.59.64; Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi** , III. cilt, Ankara, 2001, 38; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah**, İstanbul, 1953, 59

hareket ederek barış teklifini kabul etti. İki taraf arasında bir antlaşma yapıldı. Sultan, Manuel'in İstanbul'a güvenlik içinde dönmesi için üç Selçuklu beyini görevlendirdi.¹¹⁵

Fransız tarihçi Cl. Cahen, Türk sultanlarının bu önemli iki zafer sonrası rakiplerine karşı gösterdikleri âlîcenaplığı "Kılıç Arslan'ın Miryakefalon'dan sonraki ölçülülüğü Alp Arslan'ın Malazgirt'ten sonraki ölçülülüğü kadar hayranlık uyandıracak niteliktedir" şeklinde ifade eder.¹¹⁶

2.16. SEVİNÇ GÖSTERİSİ OLARAK KÜLAHI HAVAYA ATMAK

Türk giyim kuşamında başa giyilen "külah" ya da "börk" ün önemli bir yeri vardır. Kaşgarlı Mahmud, divanında börk hakkında detaylı bilgiler vermektedir.¹¹⁷ Türklerin yaygın olarak kullandıkları bu başlık, bazen mutluluk ifadesi olarak havaya fırlatılmış bazen de üzüntü alâmeti olarak yere çalınmıştır. Savaş geleneği söz konusu olduğunda, güç bir durumdan kurtulma, zafer kazanma , başarı elde etme zamanlarında Türk büyüklerinin bu hareketi yaptığı görülmektedir.

İzzeddin Keykâvus, babasının şehit olması üzerine Selçuklu tahtına oturmak için, Malatya'dan Konya'ya hareket etti. Fakat Kayseri'de kardeşi Alâeddin Keykûbad tarafından kuşatıldı. Alâeddin Keykûbad, çeşitli vaatlerle Erzurum Meliki Tuğrul şah ve Ermeni Kont Leon'u yardıma çağırmişti. Genç Sultan hazırlıksız yakalanmış ve ümitsizliğe düşmüştü. Tam bu sırada Kayseri şahnesi Celâleddin Kayser, İzzeddin Keykâvus'a bir teklif getirdi: Alâeddin Keykûbad'ın ittifak grubu arasına nifak sokmak ve birbirinden ayırmak. Sultan bu teklifi uygun buldu. Celâleddin Kayser, planını başarıyla uyguladı. Tuğrulşah ve Ermeni Kontu savaş meydanını gizlice terk etti. Melik Alâeddin Keykûbad bir şey yapamayacağını anlayınca kaçmak zorunda kaldı

¹¹⁵ Niketas, a. g. e. ,131; Abu'l Farac, a. g. e. , 422; Turan, a. g. e. , 235

¹¹⁶ Salim Koca, Türkiye Selçukluları Tarihi, 2003-b, 195

¹¹⁷ M. Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, III. cilt, Ankara, 2001, 444

ve Ankara kalesine sığındı. Sultan İzzeddin Keykâvus bu haberi duyunca başarının verdiği sevinçten şapkasını havaya attı.¹¹⁸

Sultan İzzeddin Keykâvus Sinop'u fethetmek üzere bir taraftan ordusunu hazırlarken diğer taraftan Trabzon Rum İmparatoru Aleksios'un durumunu öğrenmek üzere bölgeye casuslar gönderdi. Bu görevliler, Kyr Aleksios'un tedbirsiz bir şekilde ormanda 500 kadar adamıyla avlanmakta olduğunu gördüler. Ayrıca her gün içki ve eğlence partileri düzenlediğini tespit ettiler. Durumu çevrenin uç komutanlarına bildirdiler. Bu haberi alan komutanlar uygun bir fırsat yakalamış olmanın sevinciyle külahlarını havaya attılar. Hemen harekete geçerek, ani bir baskınla Kyr Aleksios'u esir aldılar.¹¹⁹

2.17. GÜZEL HABER GETİRENİ ÖDÜLLENDİRME

Selçuklu Sultanları savaşlarda başarı ve kahramanlık gösterenleri ödüllendirdikleri gibi, iyi haber getiren elçi ya da askeride ödüllendirmiş, bağışlarda bulunmuşlardır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi İzzeddin Keykâvus, iktidar mücadelesine giren kardeşi Alâeddin Keykûbad tarafından Kayseri'de kuşatılınca zor durumda kalan Sultan'ın yardımına Kayseri şahnesi Celâleddin Kayser'in çözüm teklifi yetiştirdi. Bu şahıs Alâeddin Keykûbad ile ittifak halinde olan Ermeni Tekfur Leon'un karargahına gizlice gitti. Aralarında eskiden beri var olan dostluktan istifade ederek onu ittifaktan vazgeçirmeye çalıştı. Celâleddin, Tekfur'a "Biliyorsunuz ki sizin Selçuklu ülkesinde hiçbir şekilde devlet işlerine müdahale etme, ülkeye sahip veya ortak olma gibi haklarınız yoktur. O halde ne gereği var da kendinizi başkaları için tehlikeye atıyorsunuz? Ben dostunuz olarak kendinizi bu faydasız tehlikenin dışında tutarak yöneticiliğinizi ve ülkenizi korumanızı istiyorum" dedi. Ayrıca 12 bin dinar değerindeki mücevherleri Tekfur'un önüne koydu.

¹¹⁸ İbni Bîbî, a. g. e. , 134–139; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997, 22–24

¹¹⁹ İbni Bîbî, a. g. e. , 168–170; Turan, a. g. e. , 30–31; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997, 324–325

“Bunu sefer akçası (nal baha) olarak kabul edin” dedi. Tekfur bu mantıklı sözleri duyunca yumuşadı; Sultan’ın saltanatı boyunca kendi ülkesine zarar vermeme konusunda bir yemin name vermesini istedi. Tekfur’un güvendiği bir adam Sultan’a bu haberi arz edince Sultan çok sevindi. Haberciye hil’at verip bağışta bulundu.¹²⁰

Sultan İzzettin Keykâvus’un Sinop seferi esnasında da müjdeciyi ödüllendirdiği görülür. Sultanın Trabzon Rum İmparatoru Aleksios’un durumunu öğrenmek için bölgeye gönderdiği casuslar, İmparator’un tedbirsiz bir şekilde avlandığını uç komutanlara bildirdiler. Onlarda hemen harekete geçerek ani bir baskınla Aleksios’u esir ettiler. Durumu bildirmek üzere henüz Sivas’tan ayrılmamış olan Sultan’a bir haberci gönderdiler. Müjdeci gelip Sultan’a “Hazreti Sultan’ın istek ve arzuları gerçekleşti. Hiçbir zorlukla karşılaşmadan, savaşa girilmeden devletimizin düşmanı, yaptıklarının esiri ve talihsizliğinin mahkumu oldu,” dedi. İşinin kolaylaştığını öğrenen sultan bu habere sevindi ve haberciyi mal, mülk, hil’at ve çeşitli hediyelerle ödüllendirdi.¹²¹

---

¹²⁰ İbni Bîbî, a. g. e. , 136–138

¹²¹ İbni Bîbî, a. g. e. , 170; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997, 30 vd.

III. BÖLÜM

SAVAŞTAN SONRA GÖSTERİLEN FAALİYETLER VE GELENEKLER

Savaş öncesi ve savaş sırasında bazı faaliyetler ve gelenekler gösterildiği gibi savaştan sonra da birtakım faaliyetler ve gelenekler görülmektedir. Bunlar üçüncü bölümde, başlıklar halinde incelenmiştir.

3.1. FETİHNÂME İLE BİRLİKTE HEDİYE GÖNDERMEK

Fetihnâme, kazanılan zaferlerden sonra dost düşman her tarafa gönderilen zafer mektuplarıdır. İçte devlet teşkilatı mensuplarına, vassal ve bağımsız devletlere, özellikle Bağdat'taki halifeye fetihnâme göndermek Selçuklular döneminde gelenek haline gelmiştir. Fetihnâmenin yanında elde edilen ganimetlerden zafer numunesi olarak sembolik bir hediye de gönderilmekteydi. Resmi yazıların hazırlandığı daire de (İnşa Dîvanı) kaleme alınan fetihnâmeye Sultanın tuğrası çekilirdi. Zaferin müjdelendiği bu mektupları göndermekteki amaç; dostları sevindirmek, devlete bağlılığı arttırmak, düşmana da bir nevi meydan okumaktır.

Türk tarihinin en parlak ve en muazzam zaferlerinden biri olan Malazgirt'ten sonra Sultan Alp Arslan, bu büyük olayı müjdelemek üzere komşu devletler ve Abbasi halifesine fetihnâmeler göndermiştir. Tarihe "devlet ve vatan kuran zafer" olarak gecen bu olay, Türkler ve bütün İslam âlemi tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış ve kutlanmıştır. Zafer sonrası Sultan, Halifeye olup biteni bildirmekle birlikte Bizans İmparatorunun tacını, haçı ve diğer bazı eşyaları göndermiştir.¹²²

Bizans İmparatoru Manuel, Malazgirt zaferiyle Türklere açılan Anadolu kapılarını Miryokefalon savaşında kapatmak, hatta Anadolu'daki Türkleri

¹²²Sümer, Sevim, a. g. e. , 17, 39, 59, 71; M. Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, III. cilt, Ankara, 2001, 143; Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003-b, 22; Koca, **Selçuklular' da Ordu ve Askerî Kültür**, 2005, 226

tamamen imha etmek istemiştir. Ancak Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan buna müsaade etmemiş, kazandığı zaferle Anadolu'nun artık bir Türk vatani olduğu gerçeğini herkese kabul ettirmiştir. Zafer sonrası tıpkı Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan gibi etrafa fetihnâmeler ve hediyeler göndererek bu sevinci tüm İslam dünyasıyla paylaşmıştır.

II. Kılıç Arslan ayrıca Manuel'in mağlubiyetini gizlediği Alman İmparatoru F. Barbaros'a da bu zaferi duyurmuş, hatta ittifak yapmayı teklif etmiştir.¹²³

Yine Türkiye Selçuklu Sultanlarından İzzeddin Keykâvus genç yasta Selçuklu tahtına oturduktan sonra milletlerarası kervan yollarının kesiştiği Anadolu coğrafyasında ticari güvenliği sağlamak amacıyla Sinop'a ilk seferini gerçekleştirdi. Sultan bu seferden gâlibiyetle çıkmış, Sinop şehri 1214'te Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Bu mühim olay, âdet olduğu üzere başta Abbasi Halifesi olmak üzere komşu hükümdarlara fetihnâmeler ve hediyelerle bildirildi.¹²⁴ Şeyh Mecdeddin İshak "İslam'ın yüzünü ağartan ve padişahlık tahtının gözünü aydınlatan o önemli fethin ve büyük zaferin müjdesini vermek için" bizzat halifelik makamına gönderildi.¹²⁵

Asya'yı ateşe veren Moğollara karşı olağanüstü bir gayret ve kahramanlık gösteren Celâleddin Mengüberti, Azerbaycan, Batı İran ve Doğu Anadolu toprakları üzerinde Harezşahlar devletini yeniden diriltmeye muvaffak olmuştur. Ancak askeri kudret ve dehasına karşı yaptığı siyasi hataları yüzünden hem kendi sonunu hazırlamış hem de Mogollar'a karşı oluşturulacak seddin yıkılmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Moğol tehlikesini gören büyük devlet adamı Alâeddin Keykûbad, Celâleddin'e elçiler göndererek Moğollara karşı almayı teklif ettiği tedbirler sayesinde bu iki Türk hükümdarının İslam dünyasında ve tarihte ebedî bir nam bırakacaklarını belirtiyordu.¹²⁶ İki sultan arasında başlayan dostane ilişkiler Celâleddin'in

¹²³ Turan, a. g. e. , 236

¹²⁴ Turan, a. g. e. , 328; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997-b, 35

¹²⁵ İbn Bibi, a. g. e. , 176

¹²⁶ Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar**, Ankara, 1988, 83 vd.

Ahlat'ı kuşatması ile bozuldu ve Alâeddin Keykûbad 1230 yılında Yassıçemen'de Harezmşahları bozguna uğrattı. Bu zaferi ülke içine ve dışına gönderdiği fetihnâmelerle duyurdu. Celâleddin Harezmşah Moğollara karşı büyük kahramanlıklar gösterdiği ve Cihanşah da Selçuklu soyundan geldiği için fetihnâmelerde onlara karşı ağır ifadeler kullanılmamasına özen gösterildi. Hatta bu nedenle fetihnâme tekrar kaleme alındı.¹²⁷

3.2. SEFER MASRAFI (NA'L BAHÂ) ALMAK

Na'l Baha iki kelimedenden oluşan bir terkiptir. Na'l, ayakkabı, pabuç, nal anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Baha ise kıymet, bedel, değer anlamında olup Fars'çadır. Na'l-baha, kuşatılan şehir ve kaleleri düşman ordusunun yağma ve talanından kurtarmak için verilen maldır. Başka bir tanıma göre; bir yeri fethetmeye girişmeden önce, sefer masrafı olarak belli miktarda para ödemek kaydıyla yapılan teslim olma çağrısıdır. Talep edilen meblağ ödendiği takdirde kuşatılan şehir yağma edilmekten kurtulmaktadır.¹²⁸

Büyük Selçuklu sultanlarında açıkça "Na'l baha" ismi ile alınan bir vergi yoktur, fakat belirli miktar para ödemek suretiyle şehrin hakimine teslim olmayı teklif ederlerdi. Karşı taraf teklifi kabul edip parayı öderse Büyük Selçuklu Devleti'nin vassalı olarak bulunduğu yerde hüküm sürmeye devam ederdi. Direnme gösterdiğinde malları ve mülkleri alınırdı.¹²⁹

Türkiye Selçuklu Devleti'nde "na'l baha" ile ilgili ilk örnek, I.Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde görülür. Gıyaseddin Keyhüsrev, saltanatının beşinci yılında, kardeşi Tokat meliki Süleymanşah tarafından Konya'da kuşatılır. Dört ay süren kuşatmada şehir halkı sultana sadık kalarak şehri savunur Fakat dışarıyla irtibatın kesilmesi ve kuşatmanın uzaması halkı sıkıntıya sokar. Konya ileri gelenleri, halkı zor durumdan kurtaracak, beldelerinin tahrip

¹²⁷ İbn Bibi, a. g. e. , 418; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2004, 394

¹²⁸ Erdoğan Merçil, " Na'l Baha Kullanılışına Dair Çeşitli Örnekler" Belleten, LX, 227, 1996, 21 vd.

¹²⁹ Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 2005, 227

olmasını önleyecek bir çözüm önerisi düşünürler; Süleymanşah'ın kuşatmayı kaldırıp Tokat'a dönmesi halinde yüklü miktarda "na'l baha" ödenecektir. Ancak bu teklif Süleymanşah tarafından reddedilir. İkinci teklif Gıyaseddin Keyhüsrev'in canına, malına ve maiyetine dokunmamak üzere istediği yere gitmesine izin verilmesidir. Süleymanşah bu teklifi derhal kabul edip ahid-name verdi. Gıyaseddin Keyhüsrev Konya'yı terk ederken O, Selçuklu tahtına oturdu.¹³⁰

Moğollar, 1223 yılında birçok ülkeye akınlar yapmış, Kırım sahilindeki Suğdak şehrini de işgal etmişlerdir. Bu işgalden sonra halkın büyük bir bölümü ticaret merkezi olan Suğdak'ı boşalttı. Bunu fırsat bilen Trabzon Rumları Suğdak'a yerleşmeye başladılar. Alâeddin Keykûbad, vassalı olan Rumların büyük ticaret limanına yerleşmeleri ve orayı yağma etmeleri üzerine deniz aşırı bir sefer düzenledi. Kastamonu uç beyi Hüsameddin Çoban komutasındaki orduyu Kırım'a sevk etti. Sinop'tan yola çıkan Türk donanması karşı sahile çıkarak Suğdak'a vardı. Suğdak halkı, Rus ve Kıpçak askerlerinden oluşan 10 000 kişilik bir ordu hazırlamıştı. Ayrıca onlar Hüsameddin Çoban'a elçi göndererek ordunun çektiği zahmete karşılık 50000 dinar na'l-baha vermeyi teklif ettiler. Bu parayı alıp Hüsameddin Çoban'ın geri dönmesini ümit ettiler. Fakat Hüsameddin Çoban teklifi kabul etmedi ve mücadeleye girdi. Neticede Kıpçaklar ve Ruslar Selçuklu Sultanına tâbi olmayı kabul ettiler.¹³¹

Na'l-baha, Türkiye Selçuklularında bir defaya mahsus alınan bir savaş geleneğidir. Benzer uygulamalar Büyük Selçuklu Sultanlarında da görülür. Ancak Moğollar, Köseadağ savaşından sonra tedricen bütün Anadolu da hakimiyet kurunca bu verginin alınış şekli değiştirilmiştir. Anadolu coğrafyasını ve halkını merhametsizce sömüren Moğollar, na'l-baha'yı her yıl ordu için ödenen bir vergi haline getirmişlerdir.¹³²

¹³⁰ Merçil, a. g. m. ,23

¹³¹ Merçil, a. g. m. 25; İbni Bîbî, a. g. e. , 326; Turan, a. g. e. , 379

¹³² Mahmûd-i Aksarayî Kerîmüddin; **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, çev. M. Öztürk, Ankara, 2000, 68

3.3. KURTULUŞ AKÇESİ (FİDYE-İ NECÂT) ALMAK

Kaynaklarda hun-beha (kan parası) ya da resm-i hun -beha şeklinde de geçen kurtuluş akçesi, savaş esirlerinin serbest bırakılması için ödenen paradır.¹³³ Esir alınan kişi bir devletin hükümdarı ise kurtuluş akçesi alındığı gibi belli şartlarda tâbi bir hükümdar haline getiriliyordu.

Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan, Malazgirt savaşında Bizans imparatoru Romanos Diogenes'i esir aldı. Aralarında yapılan antlaşmaya göre imparator 1,5 milyon kurtuluş akçesi ödemeyi kabul etti. Bunun yanı sıra her yıl Selçuklu sultanına vergi verecekti ve ihtiyaç duyulduğunda ona yardımcı kuvvet gönderecekti. Romanos Diogenes, savaşta bütün maddi varlığını kaybettiği için kurtuluş akçesini İstanbul'a döndükten sonra ödeyecekti. Fakat o bir daha imparatorluk tahtına oturamadı. Henüz Anadolu'dan ayrılmadan azledildiğini öğrendi. Alp Arslan ile aralarında yapılan antlaşma geçerliliğini yitirmiş olsa da, Selçuklu sultanlarından gördüğü iyi muameleyi unutmadı ve borcunun bir kısmını ödedi.¹³⁴

Malazgirt yenilgisinden sonra Bizans'ın artık bir ordusu ve ciddi bir savunma sistemi kalmamıştı. Alp Arslan'ın Romanos Diogenes ile yaptığı antlaşma hükümsüz kalınca O, Türk beylerini Anadolu'nun fethi ile görevlendirdi. Bizans imparatoru Mikhael, gittikçe yayılan Türk fetihlerine karşı "ölmezler" (immortal) ismiyle özel bir ordu oluşturdu. Bu ordunun komutasını Isaakios ve Aleksios Komnenos kardeşlere verdi. Ayrıca başlarında Roussel'in bulunduğu ücretli Frank askerleri ordunun büyük bir kısmını teşkil ediyordu. Merkez kuvvetlerinin başında Artuk Bey'in bulunduğu büyük bir ordu Anadolu' da süratle ilerlerken 1072 yılında Aleksios Komnenos'u mağlup edip esir aldı. İssakios, yüklü bir miktar "kurtuluş akçesi" ödeyerek kardeşini kurtardı. Bu arada Roussel Bizanslılara ihanet etmiş hatta Bizans tahtına ve tacına göz dikmişti. İmparator Mikhael, kendisini uğraştıran Roussel'e karşı Artuk Bey'den yardım istedi. Sakarya'ya kadar ilerleyen Artuk

¹³³ İbni Bîbî, a. g. e. , II, 211, 238; Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 229

¹³⁴Sümer- Sevim, a. g. e. , 15, 26, 37, 39, 58, 64; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah**, İstanbul, 1953, 60

Bey Roussel'i bozguna uğrattı ve esir aldı. Fakat Artuk Bey büyük bir meblağ kurtuluş akçesi karşılığı onu Franklar' a teslim etti.

Artuk Bey'den sonra Anadolu'ya ordusuyla Tutak Bey geldi. Bu kez imparator, Tutak Bey'le temasa geçti. İsteddiği para karşılığında Roussel'i yakalayıp kendisine teslim etmesi teklifinde bulundu. Tutak Bey bu teklifi kabul etti. Roussel'i yakaladı ve imparatora teslim etti.¹³⁵

Gümüş-tekın Danişmend Ahmet Gazi, 1098 yılında büyük bir ordu ile Malatya üzerine yürüdü ve şehri kuşattı. Şehrin hakimi Ermeni Gabriel, uzun süre dayanamayacağını anlayınca Antakya Haçlı Prensi Bohemund'dan yardım istedi. Danişmendli ordusu Haçlıları ani bir baskına uğratarak mağlup etti. Bu mücadelede Bohemund esir alındı ve Niksar kalesine hapsedildi (1100). Bu olay, Anadolu'ya yeni bir Haçlı ordusunun gelmesine sebep oldu. Haçlı ordusu yolda bir hayli yıpratıldıktan sonra Amasya civarında I.Kılıç Arslan ve Gümüş-Tekin Ahmet Gazi tarafından tamamen imha edildi. Daha sonra Danişmend Ahmet Gazi, Bohemund'u 100000 dinar fidye karşılığı serbest bıraktı. Fakat ödenen kurtuluş akçesi Danişmend Ahmet Gazi ve Kılıç Arslan arasında gerginliğe yol açtı. Kılıç Arslan hem Anadolu'nun sultanı olması ve hem de Haçlılara karşı birlikte mücadele etmiş olması sebebiyle bu paranın yarısını talep etti. Danişmend Ahmet Gazi bu parayı vermeye yanaşmadı. Kılıç Arslan, Danişmend Ahmet Gazi'ye yazdığı mektupta "Ben para için değil, İslam'ı kurtarmak için geldim. Onun dirhemine ve dinarına ihtiyacım yok" demek suretiyle sitemini bildirdi.¹³⁶

Selçuklu sultanlarının ellerindeki esirleri kurtuluş akçesi almadan da serbest bıraktıkları görülmektedir. Büyük Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey'in esir edilen gürcü komutan Liparit'i fidye almaksızın serbest bırakması onun cömertliğini gösteren bir tutumdur.¹³⁷

¹³⁵ Komnena, a. g. e. ,17–22; Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 231; İbrahim Kafesoğlu, a. g. e. , 63

¹³⁶ İbnü'l Esir, a. g. e. , X. cilt, 248; Abu-I Farac, a. g. e. , 342–343; Aksarayî , a. g. e. , 21; Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003-b, 89

¹³⁷ İbnü'l Esir, a. g. e. , X. cilt, 43.

Tuğrul Bey, Dandanakan zaferinden sonra hanedan üyelerinden İbrahim Yinal ve Kutalmış beyleri Türkmenlerin başında yeni hedef ve ülkelere yönlendirdi. Bu beyler Azerbaycan üzerinden Bizans kontrolündeki Ermeni ve Gürcü topraklarına doğru hızla ilerlediler. 1048 yılında Anadolu'ya giren İbrahim Yinal Erzurum'un Pasinler yaylasında Gürcü Ermeni ve Abhaz kuvvetleriyle destekli Bizans ordusunu bozguna uğrattı. İbrahim Yinal, eline geçen büyük miktarda esir ve ganimeti devletin merkezi Rey'de bulunan Tuğrul Bey'e teslim etti. Esirler arasında Gürcü komutan Liparit'te bulunuyordu.

Bizans imparatoru, bu yenilgiden sonra Tuğrul Bey ile irtibata geçti. Ayrıca bir jest yaparak Emevi Halifesi Abdülmelik zamanında (685-705) İstanbul'da inşa edilmiş olan harap vaziyetteki camiyi onarttı. Caminin mihrabına da Tuğrul Bey'in "ok ve yay" işaretinden oluşan tuğrasını koydurdu. Burada Mısır Fatımi Halifesi adına okunan hutbeyi keserek, Abbasi Halifesi ve Tuğrul Bey adına okutmaya başladı. Tuğrul Bey'de büyüklük gösterip esir gürcü komutan Liparit'i kurtuluş akçesi almaksızın serbest bıraktı.¹³⁸

3.4. UĞURLAMA VE KARŞILAMA TÖRENİ YAPMAK

Tarihin her döneminde resmi karşılama ve uğurlama törenleri yapılmış ve bu konuya önem verilmiştir. Özellikle karşılama merasimleri yerine getirilmesi gereken bir formaliteden ibaret olmayıp, önemli bir hükümdarlık âdeti sayılmıştır. Ayrıca hükümdar bir sefere çıkarken ve zafer kazanmış olarak merkeze dönerken de karşılama ve uğurlama törenleri yapıldığı görülmektedir. Sefere çıkan sultanı, merkezde kalan devlet adamları ve halk uğurlar ve karşılarlardı.

Tuğrul Bey, Büyük Selçuklu Devleti'nin hükümdarı olarak Bağdat'a girdiğinde Halife, kendisine muhteşem bir karşılama töreni düzenletti. Ayrıca

¹³⁸ İbnü'l Esir, **a. g. e.**, IX. cilt, 556; Urfalı Mateos, **a. g. e.**, 90; Salim Koca; **Dandanakan'dan Malazgirt'e**, Giresun, 1997, 96; Azimî, **Azimî Tarihi**, çev. Ali Sevim, Ankara, 1988, 8

Halifenin veziri ve diğler devlet adamları Tuğrul Bey'i şehrin dışında karşılayarak, halifelik sarayına kadar ona refâkat ettiler. Tuğrul Bey 1058 yılında Bağdat'tan Kuzey Irak seferine çıkarken de aynı şekilde halifenin veziri ve devlet adamları tarafından uğurlanmıştır.¹³⁹

Tuğrul Bey'in vefatından sonra Selçuklu tahtı için hanedan üyeleri arasında mücadele başlamıştır. Alp Arslan bu mücadelede galip gelmiş ve Kutalmış'ın ordusunu bozguna uğratmıştır. Daha sonra tahta çıkmak üzere ordusuyla birlikte devletin merkezi Rey şehrine gelmiştir. Vezir Amidü'l- mülk Kundürî, Alp Arslan'ı karşılamak için oldukça görkemli bir tören düzenlemiştir.¹⁴⁰

Sultan Alp Arslan, Suriye seferi sırasında Halep şehrini kuşatmış (Nisan 1071) ve uzun süre muhasara altında tutmuştu. Şehri mukavemet imkanının kalmadığını gören Halep Emiri Mahmud, annesini de yanına alarak sultanın huzuruna çıkıp aman dilemiştir. Alp Arslan, Halep Mirdasoğulları Devleti hükümdarına kalesine dönmesini, şanına layık bir merasimle karşılanabilmesi için ertesi gün gelmesini söylemiştir. Vassal hükümdarı, Sultan'ın emriyle vezir, hâcip ve diğler devlet adamları karşılamışlardır.¹⁴¹

Uğurlama merasimi ise Alp Arslan ile Malazgirt savaşında esir aldığı Bizans imparatoru arasında görölmektedir. Sultan, Romanos Diogenes ile bir antlaşma yaptıktan sonra onun memleketine dönmesine müsaade etmiştir. İmparatoru uğurlamak için de bir fersahlık mesafeye kadar ona eşlik etmiştir. Veda etme vakti geldiğinde İmparator atından inmek istemişse de Sultan buna engel olmuştur.¹⁴²

¹³⁹ Mehmet Altay Köymen, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, İstanbul, 1976, 89; Salim Koca, **Dandanakan'dan Malazgirt'e**, Giresun, 1997-a, 103

¹⁴⁰ Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, III. cilt, Ankara, 2001, 144

¹⁴¹ Köymen, **a. g. e.**, 146

¹⁴² Sümer- Sevim, **a. g. e.**, 17

3.5. KUTLAMA YAPMAK

Kazanılan askeri bir başarının ardından kutlama yapmak, o dönem gelenekleri arasında görülen bir olaydır. Özellikle büyük bir devlete karşı elde edilen zaferlerden sonra bütün halkın katıldığı kutlama merasimleri yapılmıştır. Ayrıca sultanlar, Abbasi halifeleri, tâbi hükümdarlar ve devlet adamları tarafından tebrik edilmekteydiler. Halifeler kutlama için sultanlara mektup gönderirlerdi. Vassal hükümdarlar ve devlet erkânı ise bizzat sultanın makamına gelip hediyeler takdim ederek bu geleneği yerine getirirlerdi.

Malazgirt savaşından sonra, Alp Arslan' nın kazandığı eşi görülmemiş bu zafer bir fetihnâme ile halifeye bildirildi. Halife ve bütün İslam âlemi bu haberi sevinçle karşıladı. Bağdat eşi görülmemiş bir şekilde donatıldı. Davullar çalındı ve bütün halk kutlamalara katıldı.¹⁴³

3.6. RAKİBİ YAY KİRİŞİ İLE BERTARAF ETMEK

Türklerde hâkimiyetin kaynağı ilahi idi. Türk kağanına devleti idare etme güç ve yetkisi, Tanrı tarafından verilmekteydi. Türk kağanı da kendisini Tanrı tarafından seçilmiş, bazı olağan üstü güç ve yeteneklerle donatılmış görmekteydi. Bu inancı halk da paylaşmaktaydı. İlahi bağış olan “kut” yani siyasi iktidar hanedan üyeleri arasında birinden diğerine kan yoluyla geçmekteydi. Hanedan üyesi olan herkes taht için hak iddia edebilirdi. Bu nedenle Türk devletlerinde, hanedan üyeleri arasında taht kavgaları kaçınılmaz ve meşru bir olay olarak çok fazla görülür. Siyasi iktidarın kan yoluyla intikal ettiği inancından dolayı, taht mücadelesini kaybeden hanedan mensuplarının kanını dökmemeye özellikle dikkat ediliyordu. Mücadeleyi kaybeden hanedan üyesinin mutlaka ortadan kaldırılması gerekiyorsa, bu yay kirışıyle boğularak yapılmaktaydı. Böylece siyasi iktidar, hanedan üyesinin kanı vasıtasıyla toprağa ve oradan da hanedanla ilgisi olmayan kişilere intikal

¹⁴³ Sümer, Sevim, a. g. e. , 17, 39, 59

etmemiş oluyordu. Bu inanç Türklerin İslam dinine girmelerinden sonra da devam etmiştir.¹⁴⁴

Bu geleneğe somut bir örnek olarak Büyük Selçuklu Devleti tahtı için mücadeleye giren ve kaybeden Kavurd' u verebiliriz. Sultan Alp Arslan 1072 yılında ölünce, devlet erkânı, komutanlar ve ilim adamları toplanarak Melikşah' ı sultan ilan ettiler. Ancak Kirman meliki Kara Arslan Kavurd Bey isyan ederek saltanatı ele geçirmek için Rey şehrine doğru harekete geçti. Melikşah meseleyi, önce amcası Kavurd'un gönlünü hoş tutucu mektuplarla halletmeye çalışsa da kuvvet kullanmanın kaçınılmaz olduğunu görür. Mayıs 1073 de Hemedan civarında yapılan savaşta Kirman ordusu bozguna uğratılır. Kavurd Bey kaçarak Hemedan dağlarına saklanır. Yakalanan Kavurd Bey yay kirişi ile boğularak öldürülür. Çünkü askerler arasında taraftarları vardır ve Sultan Melikşah yeni problemlerin ortaya çıkmasını istememektedir.¹⁴⁵

Tuğrul Bey, Dandanakan zaferinden sonra kurulan devletin merkezîyetçi yapısını korumak amacıyla hanedan üyelerinin ele geçirdikleri bölgelerde müstakil idareler kurmalarını istemiyordu. Devletin bütünlüğüne karşı ilk hareket Kuzey Irak seferinde Musul valiliğine tayin edilen İbrahim Yınal'dan geldi (1059). İ. Yınal kendisine siyasi destek bulmak amacıyla Mısır Fâtımî Devleti ile temas kurdu. Ayrıca Dandanakan zaferinden sonra geri plana itilmiş olan Türkmenlerin de desteğini alarak Hemedan şehri üzerine yürüdü. Yapılan ilk çarpışmada yenilen Tuğrul Bey surlarla çevrili olan Hemedan şehrine sığındı. Zor durumda kalan Tuğrul Bey dışarıdan yardım çağırdı. Çağrı Bey, kardeşinin yardımına süratle oğulları, Alp Arslan, Arslan Kavurt ve Yâkuti'yi gönderdi. Akıllı ve dirayetli bir kadın olan Altuncan hatun da Bağdat'daki Türk birliklerini alarak eşinin yardımına koştu. Tuğrul Bey Bu yardımlar sayesinde İ. Yınal'ı yenmeye muvaffak oldu. Büyük bir siyasi

¹⁴⁴ Salim Koca; **Türk Kültürünün Temelleri**, Ankara, 2003.II-a, 69; İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah**, İstanbul, 1953, 137,141

¹⁴⁵ İbnü'l Esir, **a. g. e.** X. cilt, 82; Kafesoğlu, **a. g. e.** , 23

bunalım yaşanmasına neden olan İ. Yinal yakalandı ve sultanın emri ile Türk adeti gereğince yayın kirişi ile boğdurularak öldürüldü.¹⁴⁶

I.Kılıç Arslan, Büyük Selçuklu Beyleri ile girdiği mücadelede hayatını kaybetmesinden sonra (1107) Konya'daki Türkiye Selçuklu Tahtı üç yıl boş kaldı. Büyük Selçuklu Devletinin merkezinde tutulan Şahinşah, 1110 yılında kaçarak babasının Konya'daki tahtına oturdu. İktidarı için tehlike olarak gördüğü kardeşleri Mesud ve Arab'ı tutuklattı. Fakat bir süre sonra kaçmayı başaran şehzade Mesud, Danişmendli Emir Gazi'ye sığındı. Melik Arap'ta Ankara'ya yerleşti.

Şahinşah Selçuklu ülkesinde teşkilatını kurup hâkimiyeti ele aldıktan sonra Bizans'a yöneldi. Bu arada Anadolu'ya akın akın Türkmen kütlelerinin gelip Batı Anadolu topraklarına girmeleri Bizans'ı iyice tedirgin etmişti. Bizans İmparatoru Aleksios, büyük bir ordu ile Konya üzerine yürüdü. Yol boyunca yetenekli ve tecrübeli Selçuklu beyleri tarafından bir hayli yıpratılmış olan Bizans ordusu ile Eber gölü civarında bir meydan savaşı yapıldıysa da netice alınamadı. Bu arada Selçuklu askerlerinin gece baskınları sebebiyle oldukça zor durumda kalan Bizans lehine sürpriz bir durum meydana geldi; Kardeşi Mesud, Danişmendli ordusu ile birlikte Şahinşah üzerine geliyordu. Bu haber üzerine Şahinşah saldırıyı durdurup İmparator ile anlaşmak zorunda kaldı. Derhal kardeşinin üzerine yürüyen Şahinşah, gönderdiği öncü birliklerinin Mesud'la ittifak yapması sonucu kendi adamları tarafından aldatıldı. Aniden önüne çıkan Danişmendli ordusundan kurtulmayı başaran Şahinşah'ın niyeti Bizans'a sığınmaktı. Fakat yanındaki komutanlardan Mesud taraftarı olan Boğa'nın ısrarıyla Ilgın yakınlarında bir Rum kalesine sığındı. Şahinşah ihanete uğradığını Mesud tarafından kuşatılınca anladıysa da artık çok geçti. Konya'ya götürülen Şahinşah, iktidar için bir tehlike unsuru olabileceği düşüncesiyle kanı akıtılmaksızın boğduruldu.¹⁴⁷

¹⁴⁶ İbnü'l Esir, a. g. e. , IX, 488 vd.; Kafesoğlu, a. g. e. , 6; Ahmed bin Mahmud, **Selçuk-nâme**, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, 1977, 41

¹⁴⁷ Salim Koca; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003-b, 108

3.7. ASKERÎ BAŞARIYLA İLGİLİ İSİM, UNVAN VE LÂKAP ALMAK

Türkler, çocuklarına isim verirken kendi değerlerine, anlayışlarına ve ideallerine uygun isimler vermeye dikkat ederlerdi. Çocuğun kendisine, ailesine ve milletine faydalı olması hatta bir kahramanlık göstermesi Türk ailesi için oldukça önemli idi. Faydalı hizmet ve kahramanlık gösterenler başarı ve cesaretiyle mütenâsip yeni bir isim verilerek onurlandırılırdı. Türklerin isim verme gelenekleri arasında, kahramanlık ve askeri başarıyla ilgili isimler ön sırayı almaktadır.

Türkçede kahramanlık ifade eden ve yaygın olarak kullanılan isimlerin başında “alp” gelir. İslamiyet’ten önce Türkler arasında hem özel isim hem de bir şeref unvanı olarak kullanılan alp kelimesi, İslamiyet’ten sonra da kuvvetle devam etmiştir. Selçuklu Sultanı Alp Arslan bu unvanı taşıyan en ünlü kişidir. Tarihi kayıtlarda Alp Bilge Kağan, Alp Er Tonga, Alp Kara, Alp Gazi, Alp Sungur, Saltuk Alp, Turgut Alp... gibi örnekler görülmektedir.

Türkçede kahramanlık ifade eden “bagatır (bahadır)”, “alpagut”, “yüraklig (yürekli)” gibi isimlerde vardır.¹⁴⁸

Selçuklu Sultanları, askeri başarılarına göre çeşitli unvan ve lakaplar kullanmışlardır. Unvan ve lakaplar aynı zamanda önemli hakimiyet ve hükümdarlık sembolleridir.

Önemli zafer ve başarıların ardından, dini otoritenin en üst temsilcisi olan Abbasi halifeleri de Selçuklu hükümdarlarına çeşitli unvan ve lakaplar vermişlerdir.

Ani kalesinin fethi ile Bizans’ın çok güvendiği emniyet sisteminde büyük bir gedik açılması İslam dünyasında sevinçle karşılanmıştır. Alp Arslan’a bu önemli başarıdan dolayı, Abbasi halifesi “Ebu’l-feth” (fetih babası) lakabını vermiştir¹⁴⁹

¹⁴⁸ Salim Koca, **Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür**, Ankara, 2005, 236; M. Fuad Köprülü, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, Ankara, 2004, 289–298

¹⁴⁹ Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, III. cilt, Ankara, 2001,76

İzzettin Keykâvus, Sinop ve çevresini ele geçirdikten sonra bu başarısına izafeten “es-Sultanü'l-Galib” (galib sultan) unvanını kullanmıştır.¹⁵⁰

Türkiye Selçuklu devletinin sınırlarını Karadeniz ve Akdeniz sahillerine kadar götürən I.İzzettin Keykâvus ve Alâeddin Keykûbad, bu bölgelerdeki önemli fetihlerinden dolayı “es-Sultanü'l Berr ve'l-Bahreyn” (karanın ve iki denizin sultanı) unvanını almışlardır.¹⁵¹

3.8. YERLİ HALKTAN ÇİFTÇİLİK YAPAN BELİRLİ BİR KÜTLEYİ GÖÇÜRME

Savaş ve sefer sonrası yerli halkı iskan ettiği topraklardan alıp kendi hakimiyet bölgelerine nakletmek Anadolu Türk hükümdarlarının sık sık uyguladıkları bir faaliyettir. Bundan beklenen maslahat çiftçilik yapan, üreten dolayısıyla vergi veren bu kitleyi ahalisiz kalmış topraklara yerleştirmek ve devlet gelirlerini artırmaktır. Aynı zamanda savaş sonrası böyle bir kazanımla karşı tarafa zarar vermektir.

I.Kılıç Arslan' nın büyük oğlu Şahinşah 1110 yılında Konya' daki Selçuklu tahtına oturmuş , iktidarı için tehlike olarak gördüğü kardeşleri Melik Arap ve Melik Mesud'u hapse koydurmuştu.Melik Mesud, o dönem Anadolu' nun en büyük hükümdarı olan Danişment Emîr Gâzî' ye sığınarak geleceğini emniyet altına almıştı.Onun destek ve himayesiyle kardeşi Şahinşah'tan iktidarı almış ancak Selçuklu topraklarının önemli bir kısmı da Danişmentlilerin eline geçmişti. Mesud, Emîr Gâzî'nin ölümüyle bağımsız bir hükümdar gibi hareket etmeye başlamış, Emîr Gâzî'nin yerini alan Melik Muhammed ile eşit ve müttefik bir hükümdar durumuna gelmişti. 1143 yılında Sultan Mesud' un önüne Anadolu' da siyasi iktidarını güçlendirecek bir fırsat çıktı. Bu tarihte Melik Muhammed' in ölümüyle parçalanmış bir görünüm arz eden Danişmentli Devletinin hanedan üyeleri arasındaki hâkimiyet

¹⁵⁰ Turan, a. g. e. , 328; Koca Salim, Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hakimiyet Sembolleri, Belleten, LIX, 1997, 34

¹⁵¹ Salim Koca, Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür, Ankara, 2005: 240

mücadelesine taraf oldu. Melik Muhammed' in meşru varisi olan oğlu Zunnûn'u korumak ve hakkını savunmak üzere harekete geçti. Çünkü amcası Yağıbasan, Zunnûn'un hükümdarlığını tanımamış, Sivas' a kendisi yerleşmiş ve Malatya' daki kardeşi Aynu'd Devle ile de Mesud'a karşı ittifak yapmıştı. Sultan Mesud Yağıbasan üzerine yürüdü, kendisine karşı koyamayıp kaçan Yağıbasan' dan sonra da iki kez Malatya' yı kuşattı. Fakat Aynu'd Devle'yi bu zor durumdan kurtaracak bir gelişme oldu; Bizans imparatoru Manuel yeni bir Akdeniz seferine çıkıyordu. Bu haberi alan Mesud kuşatmayı kaldırdı ve geri döndü. Dönerken bölgedeki yerli halkın bir kısmını kendi topraklarına yerleştirmek üzere beraberinde götürdü.¹⁵²

Sultan Mesud' un ölümünden sonra kendisine veliaht tayin ettiği oğlu II. Kılıç Arslan hiçbir engelle karşılaşmadan Selçuklu tahtına çıktı. Buna rağmen o, kardeşlerinin varlığını iktidarı için tehlike olarak görüyor ve onları bertaraf etmek istiyordu. Bu nedenle tahta çıkar çıkmaz şiddet uygulamaya başlamış, ayrıca büyük ölçüde kadro değişikliğine gitmiştir. Kılıç Arslan' ın bu tavırları hoş karşılanmamış, ilk tepki Türkiye Selçuklu Devletinin vassalı olan Sivas Danişmentli Meliki Yağıbasan' dan gelmiştir. Yağıbasan bir taraftan bazı beyleri Kılıç Arslan'a karşı harekete geçmeye teşvik ederken diğer taraftan kendisi de Kayseri yöresini işgal etti. Kılıç Arslan da ordusu ile Yağıbasan' ın üzerine yürüdü. Aynı dine mensup iki Türk hükümdarının boş yere kardeş kanı akıtmalarına her iki tarafın din adamları karşı çıkarak araya girdiler. Böylece bir anlaşma sağlanamadıysa da savaştan vazgeçildi. Fakat Yağıbasan Kılıç Arslan' a karşı tutumundan vazgeçmedi. Bu defa onun daha önce meliklik yaptığı Elbistan üzerine yürüdü. Burada meskûn 70 bin kişilik büyük bir topluluğu alarak kendi memleketine götürdü. Ailelere müstakil topraklar vermek suretiyle onların buralarda yerleşmesini ve çiftçilik yapmalarını sağladı.¹⁵³

¹⁵² Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003-b, 125

¹⁵³ Koca, **a. g. e.** , 157; Urfalı Mateos, **a. g. e.** , 314

SONUÇ

Tarihte “asker millet” olarak temayüz etmiş olan Türkler için ordu her zaman büyük önem arz etmiş, her şeyin merkezinde olmuştur. Çünkü istiklâline düşkün, aynı zamanda teşkilatçı ve dinamik bir yapıya sahip olan Türk milleti asla zillet altında yaşamayı kabul etmemiş, her fırsatta bağımsızlığı için mücadele vermiştir. Bu nedenle Türk topluluklarının kaderi, ordularının savaş meydanlarında kazanacakları zaferlere bağlı olmuştur. Nitekim Türk orduları kendi tarihlerini olduğu kadar İslam ve dünya tarihinin de akışını değiştiren zaferler kazanmışlar, büyük devletler kurmuşlardır. Kurulan bu devletlerde hakimiyeti devam ettirebilmek için de yine her bakımdan mükemmel bir orduya sahip olmaları gerekiyordu. Dolayısıyla Türklerin kurdukları devletler, her şeyin orduya dayandığı askerî mahiyete sahip siyasî teşekküller olmuşlardır. Hükümdar da her şeyden önce bir başkomutandır. Esas vazifesi ordusunun başında akınlar ve savaşlar yapmaktır.

Türkler hayatlarının önemli bir kısmını mücadele ve savaşlarda geçirmişlerdir. Savaş, sadece iki kuvvetin çarpışması demek değil aynı zamanda kültürlerin de mücadelesidir. Dolayısıyla askeri faaliyetler içerisinde, ait olduğu toplumun kendine özgü yaşayış, düşünüş, inanış ve davranış biçimlerini yansıtan geleneklerin önemli bir yeri ve işlevi vardır.

Bu tezde incelendiği üzere, savaşlarda gösterilen bazı faaliyet ve gelenekler, zaman zaman savaşın gidişatını ve sonucunu direkt etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda teknolojinin, günümüz ulaşım ve iletişim araçlarının henüz kullanılmadığı Ortaçağ’ da, söz konusu gelenekler sembolik anlamlarıyla belli bir yaptırım gücüne sahiptiler.

Türk geleneklerini çok iyi bilen Harezmsahlr hükümdarı Celâleddin Mengüberti’nin Gürcü seferi esnasında Gürcü ordusunda bulunan Kıpçaklara “tuz-ekmek” göndermek suretiyle onları kendi tarafına çekmesi, Gürcü ordusunu büyük bir kuvvet kaybına uğratmıştır. Bu olay, Celâleddin’in rakibini kolayca yenip zafer kazanmasına vesile olmuştur.

Türk hükümdarları, düşman ordusunun silah ve sayıca üstün olması maddi unsuruna karşı manevi unsurlardan yararlanmayı bilmişlerdir. Her büyük devlet adamı gibi kitle psikolojisini gayet iyi bilen Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan, büyük zafer öncesi ordusunu coşturmak için zaman, zemin ve şartlara uygun hitabelerde bulunmuş, orduda istediği havayı oluşturmuştur; “ Ya toptan şehid olarak Cennet’ e girmek, böylece manevi mükafata nâil olmak ya da zaferi kazanarak maddi servete kavuşmak.” O, üçüncü bir şıkkı, mağlup olma, geri çekilme veya esir olma şıkkını asla kabul etmemiştir. Böylelikle askerlerini sadece zafere odaklamıştır. Ayrıca O, sözleriyle ordusunda meydana getirdiği heyecanı hareket ve jestleriyle daha da artırmıştır; Türk âdeti gereğince, kahramanlık alâmeti olarak atının kuyruğunu kendi eliyle bağlamış, eline kılıcını almış, askerleri de onu taklit ederek aynı hareketleri yapmışlardır. Şüphesiz onun bu davranışlarıyla ordusunda meydana getirdiği büyük coşku ve heyecan savaşın kaderini etkilemiştir.

Türklerle beraber birçok millette görülen mübareze geleneği, savaşa bir ön hazırlık, hatta bazen de savaşın bir numunesi şeklindedir. Çünkü mübareze ile er meydanında gösterilen başarı ya da başarısızlık ordunun maneviyatını etkilemekte ve savaşın neticesine tesir etmektedir. Yenen tarafın askerlerinin başarılı olacaklarına inançları artarken, yenilen taraf moral çöküntüsü yaşamaktadır.

Celaledin Mengüberti, Gürcü komutanı İvane’ ye mübareze teklif etmiş, onun kabul etmesi üzerine en iyi Gürcü savaşçılarının karşısına bizzat kendisi çıkarak teker teker hepsini öldürmüştür. Celaledin’in bu cesareti ve yiğitliği ordusunun da cesaretini artırmış ve bu yüksek moralle savaşa giren askerler zafer kazanmışlardır.

Gelenek haline gelmiş bazı davranışların savaş esnasında gösterilmesiyle şartların ve savaşın seyrinin birden değiştiği de görülmektedir. Yetenekli bir komutan olan Danişmendli Emir Gazi, 1126 yılında Türkiye Selçuklu meliki Arap ile girdiği mücadelede, ordusu bozgun halinde dağılmış iken zafer davulu çaldırarak karşı tarafı şaşırtmıştır. Bu

davranış galip durumda olan Arab'ın ordusunda birden korku ve panik yaşanmasına neden olmuştur. Böylece Emir Gazi, durumu kendi lehine çevirerek rakibini kaçırmayı başarmıştır.

Ortaçağ devletlerinde güç ve zenginliğin toplandığı, etrafı müstahkem kaleler ve surlarla çevrili şehirler vardı. Ayrıca Anadolu'nun belli bölgelerinde genellikle ordugah mahiyetinde Bizans kaleleri mevcuttu. Orta Asya'da genellikle açık alanlarda savaşmış olan Türkler, kuşatma savaşlarına alışık olmamalarına rağmen yeni şartlara kolayca uyum sağlamışlardır. Bizans'ın birçok müstahkem kalesini ele geçirerek emniyet sistemini çökertmişlerdir.

Türkler böyle fetih faaliyetlerinde bulunurlarken kendilerine özgü davranış modelleri sergilemişlerdir. Örneğin Türk hükümdarları kuşattıkları şehirlerin ve kalelerin halkına Türk-İslam adeti gereği teslim olma çağrısında bulunurlardı. Bu çağrı kabul edilirse halkın can, mal ve inanç güvenliği sağlanır, asla kimseye zulüm ve zorbalık yapılmazdı.

Türkler açık alanlarda yaptıkları savaşlarda olduğu gibi müstahkem yerlerin ele geçirilmesinde de rakiplerini kandırma ve yanıltma yöntemleri uygulamışlardır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1206 yılında Antalya'yı kuşattığında şehir halkı bütün gücüyle şehri savunmuştur. Savaşın şiddetlendiği bir anda Hüsameddin Yavlak-Arslan isimli bir sipahi, ölümü hiçe sayan bir cesaretle surların üzerine çıkıp Sultanın sancağını kale burcuna dikmiştir. Bu durum kale savunucularının maneviyatını bozmuş, direnme güçlerini kırmıştır. Selçukluların ise cesaretini artırmış bu olaydan sonra şehir kısa sürede teslim alınmıştır.

Daha evvel de bahsedildiği gibi Türk hükümdarı her şeyden önce bir başkomutandır. Esas vazifesi ordusunun başında akınlar ve savaşlar yapmaktır. Bu durum, Türk ordularının zafer kazanmasında önemli bir unsurdur.

Alp Arslan, Malazgirt savaşından önce askerlerine "bu gün burada bir hükümdar gibi değil, bir er gibi din ve devlet uğrunda savaşacağım" derken

ordusunun her ferdini kendi seviyesine yükseltmiş, kendi kutsal amacını ordusunun da amacı haline getirmiştir.

Siyasi ve askeri kudreti, büyük zaferleri, geniş görüşü ile tarihin büyük şahsiyetlerinden biri olan II. Kılıç Arslan, 70 yaşını aştığı bir zamanda bile seferlerinden ve gayelerinden asla vazgeçmemiştir. Birçok savaşa araba ile katılarak da olsa ordusunun başında olmuş ve onu komuta etmiştir.

Savaşlarda görülen bazı davranış ve faaliyetler savaşın seyrini olumlu yönde değiştirip zafer kazanmaya vesile olduğu gibi bunun tersi örnekler de görülmektedir. Mesela bir hakimiyet ve hükümdarlık sembolü olan çetirin yere düşmesi bozgun alâmeti olarak algılanıp ordunun dağılmasına sebep olabiliyordu. Nitekim II. Süleyman-şah 1202 yılında çıktığı Gürcistan seferinde böyle bir talihsizlik yaşamış, bütün çabalarına rağmen ordusunu bir türlü toparlayamamıştır.

Netice itibariyle Türkler Anadolu' ya maddi- manevi bütün kültür varlıklarıyla yerleşmişlerdir. 10. yüzyıldan itibaren topluca girdikleri İslam medeniyeti ile Orta Asya' dan getirdikleri değerleri sentezleyerek yeni bir Türk- İslam kültürü meydana getirdiler. Tarihi süreçte bu kültür bütün Anadolu' ya damgasını vurmuş hâlâ da vurmaya devam etmektedir. Askeri kültürü oluşturan unsurlar arasında saydığımız askeri gelenekler de bu medeniyetin bir parçasıdır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Bin Mahmud**; Selçuk-nâme, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, 1977.
- BAYKARA, Tuncer**, Türk Kültür Tarihine Bakışlar, Ankara, 2001.
- CÜVEYNÎ**; Tarih-î Cihangüşa, çev. Mürsel Öztürk, II. cilt, Ankara, 1988.
- Abu'l Farac Gregory** (Bar Habreus); Abu'l Farac Tarihi, II. cilt, 3. baskı, Ankara, TTT Yayınları, 1999.
- El-Câhiz**; Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri, çev. Ramazan Şeşen, Ankara, 2002.
- Esterebâdi**, (Aziz B.Erdeşir-i); Bezm-u Rezm, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- GENÇ, Reşat**; Karahanlılar, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, VI. Cilt, İstanbul, 1992.
- HÜSEYNÎ, Sadruddîn**; Ahbâr üd-Devlet is-Selçukıyye, çev. Necati Lugal, Ankara, TTK Yayınları, 1943.
- OSTROGOGORSKY, Georg**; Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret Işıltan, II. baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1999.
- İBNİ BİBÎ**; el-Evâmîrü'l-Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-Alâ'iyye, çev. Mürsel Öztürk, I, II. cilt, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İbnü'l Esîr**; el-Kâmil fîl-Târîh, IX- X. cilt, çev. A. Azaydın, İstanbul, 1987.
- İNAN, Abdülkadir**; Makaleler ve incelemeler, I, II. cilt, Ankara, TTK Yayınları, 1998.
- KAFESOĞLU, İbrahim**; Türk Milli Kültürü, İstanbul, 2000
- Kaşgarlı Mahmud**, Dîvân-ül Lügâti't Türk, I-II.cilt, çev. Beşir Atalay, Ankara, 1985.
- KERİMÜDDİN, Mahmûd-i Aksarayî**; Müsameretü'l-Ahbâr, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2000.
- KINNAMOS, Ioannes**; Historia, haz. Işın Demirkent, Ankara, TTK Yayınları, 2001.
- KOCA, Salim**; Anadolu Beylikleri Tarihi, Trabzon, 2001
- KOCA, Salim**; Dandanakan'dan Malazgirt'e, Giresun, 1997-a
- KOCA, Salim**; Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, Ankara, 1997-b
- KOCA, Salim**; Türk Kültürünün Temelleri, II. cilt, Ankara, 2003-a
- KOCA, Salim**; Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri, Belleten, LIX/224, 1995, 55- 74.
- KOCA, Salim**; Türkiye Selçukluları Tarihi: Malazgirt'ten Miryokefalon'a, II. cilt, Çorum, 2003-b

- KOCA, Salim;** “ Türklerde Tuz ve Ekmek Hakkı”, Milli Kültür, 1/7, 1977, 60-64.
- KOCA, Salim;** “ Türk Karakterinin sembollerinden Tuz-Ekmek”, Milli Kültür, I/10, 1977, 57- 61.
- KOCA, Salim;** Selçuklular’ da Ordu ve Askerî Kültür, Ankara, 2005.
- KOMNENA, Anna;** Alexiad, çev. Bilge Umar, İstanbul , İnkılâp Kitabevi, 1996
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad;** İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müesseseleri, 2. Baskı, Ankara, 2005.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad;** İslâm Medeniyeti Tarihi, 3.Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad;** İ.A. Artuklular Maddesi, I. Cilt, M.E.B Yayınları, 1997.
- KÖYMEN, Mehmet Altay;** “Malazgirt Meydan Muharebesi’nde Rol Oynayan Unsurlar” Milli Kültür, Ağustos, 1977, 6- 11.
- KÖYMEN, Mehmet Altay;** Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, I. Cilt, 6. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2000.
- KÖYMEN, Mehmet Altay;** Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara, 1963.
- KÖYMEN, Mehmet Altay;** Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Alp Arslan ve Zamanı, III. Cilt, 4. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2001.
- KÖYMEN, Mehmet Altay;** Tuğrul Bey ve Zamanı, İstanbul, 1976.
- MERÇİL, Erdoğan;** “Na’l Bahâ ve Kullanışına Dair Örnekler”, Belleten, LX, Ankara, 1996.
- NESEVÎ, Şehabettin Ahmed ;** Celalüttin Harezemşah çev. Necip Asım, İstanbul, 1934.
- NİZAMÜ’L-MÜLK;** Siyaset-nâme, haz. M. Altay Köymen, Ankara, TTK Yayınları, 1999.
- NİKETAS, Khoniates;** Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri, çev. Fikret Işıltan, Ankara, TTT Yayınları, 1995.
- ÖGEL, Bahattin;** Türk Kültür Tarihine Giriş, Ankara, 1991.
- ÖGRETEN, Ahmet;** “Türk Kültüründe “Yada Taşı” XVIII Yüzyıl Sonu Osmanlı Rus Savaşında Kullanılması” , Belleten, LXIV/241, 2000, 863-900
- RUNCIMAN Steven;** Haçlı Seferleri Tarihi, çev. Fikret Işıltan, , I.cilt, 2. baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1992.
- SEVİM, Ali;** Türk Tarihi Belgeleri Dergisi, XVIII/ 1- 91, Ankara, 1997.
- SÜMER, Faruk;** “ Eski Türklerde Yağmur ve Kar Yağdırma Âdeti” , Resimli Tarih Mecmuası, IV, 1944
- SÜMER, Faruk,** “ Büyük Türk Kahramanı Celâleddin Harizmşah”, RTM, C.III, 25-36
- SÜMER, Faruk;** Oğuzlar (Türkmenler), İstanbul, 1999.

SÜMER, Faruk; “ Türklerde Bayrak ve Tuğ” , RTM, C.9 sayı 58.

SÜMER, Faruk-SEVİM, Ali; İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı, 2. baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1971

ŞEŞEN, Ramazan; İslam Coğrafyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Ankara, 1985

TANERİ Aydın; Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilatı, Ankara, 1978

TANERİ, Aydın; Celâlu'd-din Hârizmşah ve Zamanı, Ankara, 1977

TOGAN, Zeki Velidi; Umumî Türk Tarihine Giriş, 3. baskı, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1981.

TURAN, Osman; “Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması”, Belleten, Cilt IX, Ankara, TTK Yayınları, 1945.

TURAN, Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye, 8. baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2004.

TURAN, Osman; Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, 2. baskı, Ankara, TTK Yayınları, 1988.

Urfalı Mateos; Urfalı Mateos Vekayi-namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev. H.D. Andreasyan, Ankara, TTK Yayınları, 2000

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, 5. baskı, TTK yay, Ankara,2003

YUSUF HAS HACİB; Kutadgu Bilig, Çev. Reşit Rahmeti Arat, 8.Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2003

ZEYDAN, Corcî; İslam Uygarlığı Tarihi, haz. N. Gök, İstanbul, 2004

ÖZET

Gelenekler, tarih, kültür ve sosyal hayatın içinde yer alan önemli unsurlardır. İnsanlığın ilerlemesine katkıda bulunan gelenekler olduğu gibi, toplumları çıkmaza veya bozguna sürükleyen gelenekler de vardır. Ortaçağ’ da devletlerarası ilişkilerin en belirleyici unsuru olan savaşlarda Türklerin gösterdiği birçok faaliyetler ve gelenekler bulunmaktadır. Kökleri Orta Asya’ ya kadar uzanan bu geleneklerin, Anadolu’ da kurulan Türk devletlerinin de savaşlardaki hareket ve düşünce tarzlarını etkiledikleri bir gerçektir.

“Anadolu’da Kurulan İlk Türk Devletleri’nde Askeri Gelenekler” adlı bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. I. bölümde savaştan önce gösterilen faaliyet ve gelenekler; II. bölümde savaş esnasında gösterilen faaliyetler ve gelenekler; III. bölümde ise savaştan sonra gösterilen faaliyetler ve gelenekler tespit edilmeye çalışılmış, savaşların seyrine ve sonucuna etkileri incelenmiştir.

Sonuç olarak tarih boyunca birçok kazanımlarını ve başarılarını savaşlar vasıtası ile elde etmiş veya muhafaza etmiş bir millet olan Türkler için askeri gelenekler, bir kültür unsuru olarak tarihte önemli rol oynamıştır.

Anahtar kelimeler:

1. Gelenek,
2. Türk Tarihi,
3. Anadolu,
4. Ordu
5. Selçuklu

ABSTRACT

Traditions are important concepts of social life, culture and the history. Besides there are some traditions which helps to improve the civilization, there are some traditions destroys the society. There have been many Turkish activities and traditions while the battles played determinative role in the battles and the international relations. It is known fact that these traditions, roots originated from Central Asia, affected the tactics and battle philosophy of Turkish states.

“Military Traditions of the first Turkish states that Established in Anatolia” is consisted of three sections. In the first chapter, the military actions and traditions which take place before battle, in the second chapter, the military actions and traditions in the battle, and in the last chapter, after battle military actions and traditions has been identified and the effects to the nation researched.

As conclusion, military traditions have played an important role in the Turkish civilization since they have acquired many achievements and credits with their battles.

Keywords:

1. Tradition,
2. Turkish History,
3. Anatolia,
4. Army
5. Seljukian